

ירושלים, מארס 1991

**חקירת פלסטינים
בתקופת האינתיפאדה:
התעללות, לחץ פיסי מתון,
או עינויים?**

בצלם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים

נכתב על-ידי:
דפנה גולן וסטנלי כהן

בִּצְלֵם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע.ר.)

רחוב עמק רפאים 43 (קומה שניה), ירושלים 93141
טלפון 02/5617271, פקס 02/5610756

**B'TSELEM - The Israeli Information Center for
Human Rights in the Occupied Territories**

43 Emek Refaim St. (Second Floor), Jerusalem
Tel. 02/5617271, Fax. 02/5610756

"بتسيلم" مركز المعلومات الاسرائيلي لحقوق الانسان في الاراضي المحتلة
شارع عيمك رفائيم ٤٣، (الطابق الثاني) القدس ٩٣١٤١،
تلفون ٥٦١٧٢٧١-٠٢. فاكس ٥٦١٠٧٥٦-٠٢.

e-mail: btselem@actcom.co.il

<http://www.btselem.org>

ISSN 0792-4003

הדפסה שנייה

עריכה גראפית: יעל בוברמן

איורים: דודו גרשטיין

ת ו ד ו ת

אנו מודים לאנשים ולארגונים שסייעו לנו
כה רבות:

- לצוות המחקר שלנו (במיוחד לג.)
שביצע במיומנות רבה את הראיונות
בגדה, ולבאסם עיד שאיתר את התעודות
הרפואיות.

- לעורכת-דין תמר פלג-שריק על גביית
תצהירים מעצירים בעזה ועל עזרתה
ועצותיה לאורך כל הדרך.

- לעורכת-דין מונא רשמאווי על מידע על
עצירים בגדה ועל הערות על פרקי הדו"ח.

- על עצות במהלך המחקר או הערות על
פרקי הדו"ח, תודה לעורכי-הדין אביגדור
פלדמן ולאה צמל, לח"כ דדי צוקר,
לפרופסורים אוריאל פרוקצ'יה, מרדכי
קרמניצר ודוד קרצמר.

- על עריכה לשונית, הגהה ועצות טובות
ליעל אונגר ונורית וולד.

- על תרגום לעדי אופיר, עידית דורון, רן
חסין, שירלי ערן ויהושע קולודני.

- על הדפסה לשירלי ערן.

לבסוף אנו רוצים להודות לכל העצירים
והעצירים המשוחררים שהסכימו
להתראיין.

7	ה ק ד מ ה
9	1. הגדרת עינויים
10	2. איסורים בין-לאומיים
12	3. העמדה המשפטית הישראלית
12	א. אמנות בין-לאומיות
13	ב. החוק בישראל
15	ג. מעמדו של שירות הביטחון הכללי
19	4. דו"ח ועדת לנדוי (1987) על השב"כ
19	א. מימצאים עיקריים והמלצות
22	ב. ביקורות
25	ג. מסקנות
26	5. דו"חות והאשמות קודמים
26	א. לפני האינתיפאדה
27	ב. בתקופת האינתיפאדה
31	ג. מעורבות אנשי הרפואה
32	ד. מוות בזמן מעצר

מ י מ צ א י ה מ ח ק ר

36	1. שיטות המחקר
38	2. תיאור המידגם
39	3. דפוסים כלליים
39	א. מן המעצר לחקירה
42	ב. שיטות חקירה
59	4. שבעה מקרים
81	5. ביקורת והגבלות המערכת השיפוטית
86	6. תלונות

מ ס ק נ ו ת

87	1. סיכום
90	2. המלצות

נספחים

- א. תוכנית אמנסטי בת שתיים-עשרה הנקודות למאבק בעינויים _____ 99
- ב. עדותו של יוסי מתוך הספר: **משוררים לא יכתבו שירים** _____ 101
- ג. אנו אנו השב"כ, **הארץ**, 5.1.90 _____ 109
- ד. תלונות על התעללות שהוגשו ליועץ המשפטי לממשלה, מר יוסף חריש _____ 112

הקדמה

דו"ח זה עוסק בהתעללות, באלימות ובעינויים שהופעלו נגד פלסטינים בעת שהיו עצורים למטרת חקירה, במשך שלוש שנות האינתיפאדה. הדו"ח דן בטענות המתייחסות לחקירות שניהלו בעיקר אנשי שירות הביטחון הכללי (שב"כ) במתקנים (בגדה המערבית ובעזה) שהם בפיקוח המשטרה, שירות בתי-הסוהר הישראלי או הצבא. לפיכך הדו"ח אינו עוסק בהיבטים הבאים של הנושא:

1. למרות שההגדרות הבין-לאומיות המקובלות (ראה להלן) מתייחסות לצורות שונות של אלימות והתעללות במהלך שלבים שונים של מעצר או כליאה, אנו מתמקדים רק בתופעות של התעמרות במשך תהליך החקירה עצמו.
2. למרות קיומן של טענות דומות בדבר התעללות מצד המשטרה האזרחית והצבאית כלפי אזרחים ישראלים עצורים, הן יהודים והן ערבים, דו"ח זה מתייחס אך ורק לפלסטינים מהשטחים שנעצרו במהלך האינתיפאדה.
3. אנו מתייחסים למבוגרים בלבד (דו"ח קודם של **בצלם** דן בנושא קטינים¹), ומתמקדים בעצורים גברים.²

כפי שיוסבר בהמשך, השימוש בעינויים מהווה צורה ייחודית של הפרת זכויות האדם, משתי בחינות. ראשית, המשפט הבין-לאומי הדן בזכויות האדם אוסר זאת לחלוטין. במלים אחרות, לא קיימות שום נסיבות המצדיקות מבחינה חוקית את השימוש בעינויים. לפיכך, כל הפרה של סטנדרטים בין-לאומיים אלה בתחום זכויות האדם היא חמורה במיוחד, ואישורן של טענות בנושא זה דורש טיפול זהיר וקפדני. שנית, קיימות בעיות ייחודיות באשר להוכחת קיומם של עינויים, שכן הם אינם חשופים לעיניים ציבוריות. שלא כמו מספר ההריגות, המעצרים המינהליים, הריסות הבתים והגירושים, עינויים אינם גלויים לעין. ישנו קורבן וישנו חוקר, והם במקום חבוי כלשהו. אך לעתים רחוקות מגיש הקורבן תלונה רשמית, ולרוב אין מאמינים לדבריו. החוקר תמיד אפוף שתיקה, ואינו חייב בדין וחשבון על מעשיו. משמעות הדבר היא שבדיקת טענות על התעללות או על עינויים דורשת משנה זהירות וקפדנות. כיום נפוצות למדי טענות מסוג זה. ניתן לשמוע אותן מפי כל עורך-דין – ישראלי או פלסטיני – המגן על לקוחות פלסטינים. מקרים פרטניים (שתמציתם מובאת בהמשך) תועדו גם על-ידי ארגונים אחרים לזכויות האדם.

דיון ציבורי בישראל בנושאים אלה מצוי עדיין בחיתוליו. מטרתו של הדו"ח היא לתרום לדיון זה באמצעות ניתוח מפורט של 41 מקרים, שבהם נטען כי הופעלו התעללות ואלימות. אולם, כפי שנבהיר בהמשך, מחקר זה כרוך בבעיות מתודולוגיות רבות: זיכרונות אינם תמיד מדויקים, לעצירים עלול להיות מניע פוליטי להגזים בתיאור ההתעללות בהם ויש מעט עדויות חיצוניות. אין באפשרותנו לערוך לכל פרט שנאמר על-ידי המרואיינים שלנו. חרף כל הבעיות הכרוכות בגביית עדויות, אנו יכולים להסיק מעבר לכל ספק סביר כי צורות שונות של התעללות, התואמות את ההגדרה המקובלת של עינויים, אכן מופעלות באופן נפוץ ושגרתי על-ידי אנשי השב"כ. הדו"ח מצביע, לפחות, על הצורך בהקמת ועדת חקירה עצמאית לבדיקת הנושא.

הדו"ח הועבר אל היועץ המשפטי לממשלה למעלה מחודש לפני פרסומו כדי לקבל את תגובתו והערותיו לנושא זה, שהוא תחת סמכותו. למרות פניות חוזרות בכתב ובעל-פה לא קיבלנו כל תגובה לדו"ח פרט לאישור על קבלתו.

1. הגדרת עינויים

למרות שרובנו מבינים באופן אינטואיטיבי את משמעות המלה "עינויים", קשה למצוא לה הגדרה ברורה ואובייקטיבית. זוהי מלה שיש לה קונוטציות רגשיות ופוליטיות עמוקות. עצם השימוש בה טעון משמעות. ניתן היה לכתוב דו"ח זה אך ורק תוך שימוש במונחים שהם לכאורה נייטרליים יותר, כגון "אלימות", "כוח", "התעללות", "התעמרות", או הביטוי שזכה לפרסום בישראל בעקבות דו"ח לנדוי [ראה להלן, סעיף 4] – "לחץ פיסי מתון". אך גם להימנעות מכוונת מהשימוש במלה "עינויים" יש משמעות. אנו העדפנו להימנע מלשון נקיה לשמה, ולנסות – עם כל הסיכון הכרוך בכך – להשתמש בשפה האוניוורסלית של הסטנדרטים הבין-לאומיים לזכויות האדם.

במסגרת מסורת זו זכתה המלה "עינויים" להגדרות שנוסחו הן למטרות משפטיות (כדי לנסח איסורים ותקנות), והן למטרות מחקר (כדי לאמוד את היקף התופעה וטבעה). ההגדרה המקובלת והמוסמכת מופיעה ב"הצהרה נגד עינויים" שפרסם האו"ם ב-1975.

עינויים פירושו כל פעולה מכוונת הנעשית על-ידי עובד ציבור או בהמרצתו וגורמת לאדם לכאב חמור או לסבל נפשי או גופני, ושמטרתה גביית הודאה או עדות מהאדם או מאדם שלישי, ענישה על מעשה שעשה או איום עליו או על אנשים אחרים. אין הכוונה לסבל או כאב הנגרמים רק כתוצאה ממצב או ממקרה הקשור בהענשה חוקית שהיא במסגרת כללי המינימום לטיפול בעצירים.

השימוש בהגדרה זו מעורר כמה בעיות, כמו השאלה "מהי דרגת החומרה של 'כאב וסבל חמור'". עם זאת, ההגדרה מעניקה מסגרת עבודה המקובלת כיום כבסיס לחקיקה בין-לאומית ולמחקר. על-אף הבעייתיות הכרוכה בהגדרת מונחים כה סובייקטיביים כגון "חמור", אנו סבורים כי השכל הישר מורה שדרכי הפעולה המתועדות בחלק ב' של דו"ח זה הן מה שהצהרת האו"ם מגדירה כעינויים. וגם אם השכל הישר לא יכיר בהן כבעינויים, הן ודאי מהוות "יחס אכזרי, לא-אנושי ומשפיל". לאור הגדרה זו, שאימצנו לצורך מחקרנו, ברצוננו להדגיש מספר נקודות:

1. ההגדרה כוללת בבירור ובמפורש כאב וסבל פסיכולוגי ופיסי כאחד.
2. המחקר שערכנו מתרכז בהיבט של "קבלת מידע או הודאה". לו כללנו בדו"ח זה את כל הצורות הרבות של ענישה, הטרדה והפחדה הנכללות בהגדרת האו"ם, היו תחומי המחקר מתרחבים, והיה עליו לגעת בכל שלב של המעצר.
3. לכן איננו עוסקים בתנאי המעצר או הכליאה הכלליים הרווחים במתקנים המנוהלים על-ידי המשטרה, הצבא או שירות בתי-הסוהר. (עם זאת יש לציין, כי "חוקי הסטנדרטים המינימליים ליחס כלפי אסירים" שאליהם מתייחסת הגדרת האו"ם, אוסרים עונשים גופניים, הכנסת אסירים לתא אפל, וכל יחס אכזרי, לא-אנושי או משפיל כעונש בגין עבירות משמעותיות. חוקים אלה אושרו ב-1957 על-ידי אונסק"ו, וב-1975 הורחבה תחולתם גם על אנשים שנעצרו מבלי שתהיה נגדם האשמה, מקרים הכוללים מעצרים מינהליים בישראל).
4. על-פי פירוש מחמיר של הגדרת האו"ם, איננו מתייחסים לשירותים רפואיים בלתי הולמים, להזנחה או למניעה מכוונת של טיפול רפואי כאל "עינויים", אלא אם כן ישנו יסוד להאמין כי דברים אלה נעשו על מנת לסחוט מידע או הודאות.

2. איסורים בין-לאומיים

הסברה המקובלת היא כי במהלך המאה ה-18 וה-19 הושם קץ לעינויים. עד אמצע המאה הקודמת נעלמו העינויים ככלי חוקי מאושר להשגת מידע. חזרתם במאה ה-20 נקשרה לראשונה עם עלייתם של משטרים טוטליטריים וזוועות מלחמת העולם השנייה. מאמציה של הקהילה הבין-לאומית למנוע הישנות מעשי זוועה דומים הביאו עימם את גל ההצהרות בנושא זכויות האדם שנוסחו לאחר מלחמת העולם השנייה, ואשר בהן הוזכר לראשונה האיסור המוחלט על שימוש בעינויים. התפתחויות שאירעו מאוחר יותר – השימוש בעינויים על-ידי צרפת הדמוקרטית באלג'יריה, פיתוח טכניקות מתוחכמות לשליטה בחשיבה, השימוש הנפוץ בעינויים במשטרי העולם השלישי – כל אלה הפכו את התמונה למורכבת יותר.³ כל אלו חיזקו את הכוח הטמון בגינוי הבין-לאומי לעינויים, ולא ערערו אותו. האיסורים הבין-לאומיים החשובים ביותר ביחס לעינויים מפורטים להלן:

1. סעיף 5 של "ההכרזה העולמית בדבר זכויות האדם" שאימצה העצרת הכללית של האו"ם ב-10 בדצמבר 1948. סעיף זה קובע, כי "לא יהיה אדם נתון לעינויים, ולא ליחס או לעונש אכזריים, בלתי-אנושיים או משפילים".

2. סעיף 31 של אמנת זינווה הרביעית מ-1949 מורה כי "לא תופעל כפיה פיסית או מוסרית נגד אנשים מוגנים, במיוחד כדי להשיג מידע מהם או מצדדים שלישיים".

3. הצהרת האו"ם על הגנת כל אדם מפני עינויים ויחס אחר שהינו אכזרי, לא-אנושי או משפיל ("ההצהרה נגד עינויים"), אשר התקבלה פה-אחד על-ידי העצרת הכללית ב-9 בנובמבר 1975. על-פי סעיף 3 של הצהרה זו "אין בשום מצב כדי להצדיק או להרשות עינויים [הגדרה מצוטטת לעיל] או יחס לא-אנושי או משפיל אחר. נסיבות יוצאות דופן כגון מצב מלחמה או איום למלחמה, אי-יציבות פוליטית פנימית או כל מצב חירום ציבורי אחר לא תשמשנה כצידוק לעינויים או עונש אכזרי, לא-אנושי או משפיל אחר".

4. "האמנה נגד עינויים" שקיבלה העצרת הכללית ב-10 בדצמבר (ואשר נכנסה לתוקפה ב-26 ביוני 1987). אמנה זו חוזרת על ההגדרה ועל האיסורים הכלליים משנת 1975, והיא גם מיועדת במפורש למנוע עינויים שמבצעים פקידי מימשל ולהעניש את אלה האחרונים. (היא גם מציינת כן "פקודה של פקיד בכיר או סמכות ציבורית לא תשמש צידוק לעינויים").

5. "כללי התנהגות לאנשים הממונים על אכיפת החוק" שקיבל האו"ם ב-17 בדצמבר 1979. אלה מציינים כי "אדם הממונה על אכיפת החוק לא יגרום, יזום או ירשה כל פעולת עינויים, או יחס או עונש אחר שהוא אכזרי, לא-אנושי או משפיל, וכן לא יביא כצידוק לעינויים פקודות מגבוה, או נסיבות יוצאות דופן כגון מלחמה או איום למלחמה, איום לביטחון הלאומי, חוסר יציבות פוליטית פנימית או כל מצב חירום ציבורי אחר" (סעיף 5).

אלו הם רק כמה מהניסוחים הרבים המופיעים באמנות בין-לאומיות על זכויות האדם. נוסף על כך עלינו לתת דעתנו על האיסורים המיוחדים בנושא התערבות רפואית כלשהי בתהליך: על-פי "הצהרת טוקיו" (הנחיות לרופאים בנושא עינויים), שפרסם ב-1975

בטוקיו "איגוד הרפואה העולמי", נאסר על רופאים להעלים עין או ליטול חלק בפעולות הקשורות לעינויים או לכל עונש אחר שהוא אכזרי, לא-אנושי או משפיל. על-פי "עקרונות האתיקה הרפואית" (שקיבל האו"ם ב-18 בדצמבר 1982), עיסוק פעיל או סביל של אנשי רפואה (ובמיוחד רופאים) בפעולות המהוות השתתפות בעינויים, הסכמה להם או ניסיון לבצעם, הם הפרה חמורה של כללי האתיקה הרפואית. לא קיימות כל נסיבות, כולל מצב חירום ציבורי, שתהווה עילה להפרתו של עיקרון זה (עיקרון מס' 2).

נוסף על האיסורים השליליים, הצהרות כגון אלו, ובמיוחד אלה של האו"ם (ההצהרה שפורסמה ב-1975 ואשר אושרה ב-1984), מציינות בפירוט רב את מחויבותן של מדינות החתומות על האמנה לנקוט צעדים על מנת למנוע את השימוש בעינויים. אלה כוללים בחינת דרכי החקירה, הכשרת אנשים הממונים על אכיפת החוק, העמדת מענים לדין, והענקת פיצוי וסיוע משפטי לקורבנות עינויים.

לכל ההצהרות הללו מכנה משותף: האיסור נגד עינויים הוא מוחלט. כולן אוסרות את הפיכת השימוש בעינויים לעניין סדיר, ואף אחת מהן אינה מכירה ביוצאי דופן או מזכירה תנאים שבהם עינויים מותרים מבחינה חוקית או מוסרית. ההתייחסות לעינויים, וכן לעבדות, לרצח עם, לפשעי מלחמה ולחטיפת מטוסים, היא כאל דבר שלעולם ובשום נסיבות אין לו צידוק. במונחים משפטיים האיסור (ולכן גם הזכות להיות מוגן מעינויים) הוא גורף ובלתי ניתן לגריעה, כלומר סמכות החוק איננה ניתנת לערעור או לדחיה בכל זמן או נסיבות.⁴

הדבר בולט גם במערכות בין-לאומיות שונות נגד עינויים, ובעיקר כאלה של ארגונים כגון אמנסטי. בנספח 1 מובאת "תוכנית שתים-עשרה הנקודות למניעת עינויים" שאימץ ארגון אמנסטי באוקטובר 1983.

בדומה לבעייתיות הכרוכה בהגדרת עינויים,⁵ כך גם ישנה בעייתיות בניסיון להכחיד את השימוש בהם. ארצות רבות חותמות על הצהרות אלה, ואחר-כך ממשיכות להפר אותן באופן גס וגלוי. ממשלת ישראל צודקת כשהיא מותחת ביקורת על החלתם הסלקטיבית של סטנדרטים בין-לאומיים אלה, וכשהיא מציינת כי ישראל זוכה לגינוי מצד ארצות אשר בהן הפרה מחפירה של זכויות אדם היא עניין שבשגרה. הצדק עם הממשלה גם כשהיא אומרת שפתיחותה היחסית של החברה הישראלית מאפשרת בחינה מדוקדקת יותר מבחוץ. אך אף אחד מטוענים אלה אין בו כדי להצדיק עינויים או לערער את מוחלטותם של האיסורים הבין-לאומיים.

חשיפת צביעות אצל אחרים חשובה מבחינה פוליטית, אולם אין היא אמורה להחליש את העיקרון המוסרי בו מדובר, אלא לחזק אותו. הבעיה העיקרית טמונה בדרך שבה יש לאכוף איסורים אלה. על אף הקונסנסוס הבין-לאומי הבא לידי ביטוי בהצהרות, בהסכמים ובאמנות הרבות, כוחו המחייב של האיסור שנוי במחלוקת, גם בקרב ממשלות שלכאורה מחויבות לו. כוחות האכיפה האמיתיים כנגד מדינות עצמאיות אינם תומכים בנאמר לגבי זכויות אדם בין-לאומיות. כמו כן לא ניתן להפעיל סנקציות פנימיות יעילות נגד מדינה אשר מבצעת פשעים ועוברת על חוקיה שלה ועל חוקים בין-לאומיים. גופי המימסד בארצות שבהן נעשה שימוש בעינויים, מעורבים בו באופן פעיל, או מסכימים לו באופן סביל.

חלקה האחר של הקדמה זו עוסק בבעיות אלה בהקשר הישראלי.

3. העמדה המשפטית הישראלית

א. אמנות בין-לאומיות

ברמה כללית, ישראל, בהיותה חברה מלאה בגופים כגון האו"ם, היא שותפה לכל האיסורים וההצהרות שהובאו לעיל. כמדינה אשר ביססה את מעמדה כדמוקרטיה המלאה היחידה במזרח התיכון, מחויבותה לנורמות בין-לאומיות בנושא זכויות האדם ושלטון החוק ברורה. בתי המשפט והממשלה בישראל חזרו והצהירו על מחויבותם לרוח הנורמות הללו.

עם זאת, ברמה הרשמית לא ברור עד כמה מחייבים האיסורים הבין-לאומיים בעיני ישראל. מידת ישימותן של מערכות כללי התנהגות, כגון אמנת זינווה הרביעית, לשטחים מהווה, מאז 1967, נושא לדיון מורכב הקשור לשאלה ההיסטורית והמשפטית באשר לריבונות השטחים. סקירה כללית של הוויכוח חורגת מיריעתו של דו"ח זה.⁶ אלה הן בקצרה שתי העמדות המנוגדות:

מצד אחד ישנה הסכמה בין-לאומית המקובלת בארגונים כמו האו"ם והצלב האדום, שאמנת זינווה הרביעית (הדנה בהגנת אזרחים בזמן מלחמה) מוחלת במלואה בשטחים. גם ללא הסכמה בנושא הריבונות בשטחים, אמנת זינווה היא ההגנה הרשמית היחידה של אוכלוסיה מקומית שהיא נטולת זכויות אזרחיות.⁷

לעומת זאת, על-פי עמדתה הרשמית של ממשלת ישראל, תנאיה של אמנת זינווה אינם ישימים למצב בשטחים, אך אף-על-פי-כן החליטה ישראל ביוזמתה למלא אחר העקרונות ההומאניטריים של האמנה.⁸

עמדה זו משתקפת בסידרת פסיקות עוקבות של בית-המשפט העליון. אולם עמדתו של בית-המשפט שונה מעט מזו של הממשלה: הוא מקבל את מעמדם של השטחים ככבושים, אך גורס כי למרות שישראל חתמה על אמנת זינווה ואישרה אותה, האמנה לא עוגנה בחוק המקומי. לפי טענה זו, האמנה היא בת-יישום, אך לא בת-שפיטה בבתי-המשפט בישראל. (פעולות של המימשל הצבאי, לעומת זאת, נתונות באופן רשמי לביקורתו של בית-המשפט העליון, בדומה לפעולות ממשלתיות בישראל עצמה).

בין כלליה ההומאניטריים של אמנת זינווה, שישראל הצהירה כי תכבדם, ישנם שניים הקשורים באופן ישיר לשאלת העינויים: "אין להשתמש כלפי מוגנים בשום כפיה גופנית או מוסרית, ובפרט לשם השגת ידיעות מהם או מצד שלישי". (סעיף 31), וכן סעיף 147 אשר קובע כי השימוש בעינויים הוא אחת מהפעולות המהוות "הפרות חמורות" של האמנה. בעוד כוחם המחייב של כללים אחרים (בשאלות כגון עונש קבוצתי, גירוש או מעמד שבויי מלחמה) מהווה נושא למחלוקת, אף מקור ישראלי רשמי לא הטיל אי-פעם ספק בעיקרון החלתו של האיסור על עינויים. ישראל אף לא הכניסה כל שינוי בחוק המקומי (ירדני) – גם לא בתקנות ההגנה (לשעת חירום) – אשר יתיר עינויים.

לבד ממה שקרוי החוק הבין-לאומי ההסכמי, ובקטגוריה זו מצויה אמנת זינווה, כל האיסורים נגד עינויים מהווים חלק בלתי נפרד מהמשפט המנהגי. על-פי אחד הטיעונים, המשפט הבין-לאומי המנהגי הוא מחייב, אלא אם כן הוא עומד בסתירה לתקנות מקומיות מפורשות; על-פי טיעון אחר, על החקיקה הלאומית לעלות אחד עם משפט

בין-לאומי כזה. אין זה חשוב באיזה מהטיעונים אנו משתמשים: כפי שמצוין להלן [3ב)], החוק הישראלי אוסר על שימוש בכוח במהלך חקירה, והוא אינו מצוין את השטחים כמקרה יוצא דופן.

הרשימה שלהלן מציגה את עמדתה של ממשלת ישראל באשר להצהרות הבין-לאומיות הרלוונטיות:⁹

1. The Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners נוסחו ב-1955 על-ידי ועידת האו"ם למניעת פשע ולטיפול בפושעים. ב-31.7.57 אימצה המועצה הכלכלית והסוציאלית את הכללים, הזמינה את המדינות החברות לתת להם פרסום נרחב ככל האפשר, והמליצה לדווח כל 5 שנים למזכ"ל האו"ם על ההתקדמות ביישומם. הממשלה רואה בכללים אלה המלצה בלבד.

2. The United Nations Declaration on the Protection of All Persons from Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment אומצה על-ידי האו"ם ב-1975 ללא הצבעה, בישיבה שבה נכח נציג ישראל, כלומר היא משקפת את הסכמת כל המדינות החברות שנכחו.

4. The Code of Conduct for Law Enforcement Officials אומץ על-ידי העצרת הכללית של האו"ם ב-1979, ללא הצבעה. העצרת המליצה לשקול בחיוב עיגונם של הכללים במסגרת חקיקה לאומית. בישיבה נכח גם נציג ישראל, והקוד משקף את הסכמת כל המדינות החברות שנכחו.

6. על Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment חתמה מדינת ישראל ב-22.10.86. משרד החוץ המליץ לאשרר את האמנה, והיא נמצאת כעת בהליכי אשרור במשרד המשפטים. אשרור זה של האמנה, וכן ההסכמה וההשתתפות באימוץ ההצהרות האחרות מעידים שישראל מסכימה עם ההצהרות הבין-לאומיות הרלוונטיות.

ב. החוק בישראל

בבואנו לדון בחוק הפלילי, בחוק האזרחי ובחוק המינהלי בישראל, יש לעשות הבחנה ברורה (כפי שאכן נעשתה לכל אורך הדו"ח הנוכחי) בין ישראל עצמה ובין השטחים. המצב הכללי הוא שהחוק הישראלי מוחל גם בשטחים, אלא אם כן חלות ההוראות והתקנות של הממשל הצבאי. הדבר מתייחס לחוק הרגיל ולתקנות ההגנה (לשעת חירום) 1945. פלסטינים מהשטחים נשפטים בבתי-המשפט הצבאיים (בשטחים או בבית-המשפט הצבאי בלוד). חוקריהם הם עובדי-ציבור ישראלים הנתונים למרות החוק הרגיל.

לעניינו של דו"ח זה, יש שני סעיפים רלוונטיים ביותר של החוק הפלילי הישראלי, העוסקים בשימוש בכוח על-ידי עובדי ציבור ובקבילות ראיות שהושגו בכוח.

(1) השימוש בכוח על-ידי עובדי ציבור

חוק העונשין כולל איסור ברור על שימוש בכוח על-ידי עובד ציבור. על-פי סעיף 277: "עובד הציבור העושה אחת מאלה, דינו מאסר שלוש שנים:

(1) המשתמש, או מורה להשתמש, בכוח או באלימות נגד אדם כדי לסחוט ממנו, או מאחר, שהאדם יש לו עניין בו, הודאה בעבירה או מידע בדבר עבירה;

(2) מאיים על אדם, או מורה שיאיימו עליו, בפגיעה בגופו או בנכסיו, שלו או של אחר שהאדם יש לו עניין בו, כדי לסחוט מן האדם הודאה בעבירה או מידע בדבר עבירה".

על-פי ההגדרה, עם עובדי ציבור נמנים גם אנשי שירות הביטחון הכללי. ברור כי חוק זה חל בישראל עצמה (ובמזרח ירושלים). לא קיים צו צבאי אשר פוטר ממרותו של החוק אנשי שב"כ החוקרים את תושבי השטחים. (האיסור המקביל קיים גם בתחיקה הירדנית, אשר על-פי פרשנות מחמירה של המשפט הבין-לאומי היא התחיקה הרלוונטית. אנשי שירות הביטחון הכללי, לעומת זאת, כתושבי ישראל, נתונים תמיד למרות החוק הישראלי, תהא זהותו של הקורבן אשר תהא).

בטענות על השימוש באלימות נגד עצורים אפשר לטפל גם באמצעות ההגדרות המקובלות לתקיפה (סעיף 378 בחוק העונשין). אולם על פי סעיף 22 לחוק העונשין, במקרים מסוימים של תקיפה ניתן לפטור אדם מאחריות פלילית, בהקשרים המיוחדים של פעולות המיועדות למנוע פעולות טרור. סעיף זה נדון בוועדת לנדוי [ראה סעיף 4 להלן]

2) קבילות ראיות שהושגו בכוח

הדין הישראלי מכיל הגבלות ברורות ומפורשות לגבי קבילותן של ראיות. על פי סעיף 21 של פקודת הראיות [נוסח חדש], בתשל"א: "עדות על הודאת הנאשם כי עבר עבירה תהא קבילה רק אם הביא התובע עדות בדבר הנסיבות שבהן ניתנה ההודאה ובית-המשפט ראה שההודאה היתה חופשית ומרצון".

הגבלות אחרות על השגת הודאות (ועל שיטות חקירה בכלל) מצויות ב-(1) החוק הפלילי (ראה סעיף 277 לחוק העונשין הנזכר לעיל, אשר מגדיר שימוש בכוח בעת חקירה כפשע; (2) החוק האזרחי (סעיפים 23 ו-25 לפקודת הנזיקין מגדירים נזק גופני או נפשי הנגרם לחשוד כסוג של תקיפה); (3) המשפט המינהלי (המחייב את חוקרי השב"כ, כמו עובדי ציבור אחרים, לא לחרוג מסמכותם החוקית) ו-(4) "תקנות השופטים" המהוות הנחיות – בדומה לאלה הקיימות בחוק האנגלי – שנקבעו בפסיקות בית-המשפט העליון. לאלה אין תוקף מחייב מבחינה משפטית, אך יש בהן דרישה מפורשת כי הודאות תושגנה מתוך רצון חופשי.

משקלן של כל ההגבלות הרשמיות הללו יחדיו (ובעיקר של סעיף 12 לפקודת הראיות) הוא חד-משמעי למדי באשר לפסילת הודאות המושגות בכוח. ישנם פרשנים אשר, בין אם מתוך ביקורת על השיטה בישראל ובין אם מתוך ניסיון להצדיק הגבלות קפדניות פחות, כמו ועדת לנדוי [ראה סעיף 4 להלן], טוענים כי הלכה למעשה בתי-המשפט בישראל מקבלים זה זמן רב הודאות שהושגו על-ידי הפעלת לחץ, ואשר השגתן אינה תואמת את העיקרון של הודאה מרצון חופשי. קיימים לפחות שני תקדימים של בית-המשפט העליון המרמזים על כך שהודאות המושגות באמצעות לחץ (או באמצעות הולכת החשוד שולל כמו למשל שימוש בסוכן פרובוקטור) לא תיפסלנה על פניהן, בתנאי שלא נעשה שימוש ב-"אמצעים קיצוניים", משפילים או העומדים בניגוד לערכי יסוד.¹⁰

ישנן דעות משפטיות שונות בנושא זה, אך באופן כללי הדעה המקובלת היא כי על אף עקרוניתיהם הברורים לכאורה של חוקי הקבילות בישראל, הם מתירניים יותר מחוקים אלה בארצות כגון ארצות-הברית או בריטניה. "כללי פסילה" מחמירים אינם מוחלים באופן אוטומטי. כך, לדוגמא, יש סיכוי גבוה יותר שהודאות שהושגו באמצעות "שיטות משטריות פוגעות", כגון תחבולות, תתקבלנה. כך למשל הערכה משפטית שפורסמה לאחרונה בארצות-הברית מציינת כי "לפי חוקי ההודאה בישראל, ייתכן שהודאות שכיום היו נפסלות על-ידי החוק האמריקאי הינן קבילות בישראל."¹¹

על-פי החוק הצבאי (בכלל) ויישומו בשטחים, חוקי האיזור והתקדימים מוחלים, אלא אם כן צויין אחרת. סעיף 477 של חוק השיפוט הצבאי (1955) מציין כי: "בית-דין צבאי לא יקבל כראיה הודאה של נאשם, אלא אם כן הוא משוכנע כי הנאשם נתן את ההודאה מתוך רצון חופשי שלו". אולם הלכה למעשה, בתי-הדין הצבאיים זכו לסמכויות נרחבות המאפשרות להם להתעלם מהגבלות מעין אלו. על-פי סעיף 9 של צו בדבר הוראות ביטחון מס' 378, "...בסמכותו של בית-דין צבאי לחרוג מדיני הראיות במקרה שקיימות לכך סיבות מיוחדות. סיבות אלה תירשמנה, אם נראה כי הדבר נחוץ". הלכה למעשה, בתי-המשפט בשטחים נדרשים אך לעתים רחוקות להשתמש בשיקול רשמי זה. כאשר מובאת בפני בית-דין צבאי טענת נאשם כי הודאה נסחטה ממנו תוך כפייה, שופטי בית-הדין פשוט מסרבים להאמין לגירסה זו או פוסקים כי כל כפייה שהתברר כי אכן בוצעה איננה מפרה את הקריטריון של רצון חופשי.

בנוסף לפירוש בלתי מחמיר זה, הרי ש-"תיקון תמיר" מהווה סעיף מתירני נוסף בדיני הראיות בישראל. על-פי סעיף 10 (א) של דיני הראיות (הקרוי על שם שמואל תמיר, שהיה שר המשפטים בעת שהתקבל תיקון זה), ניתן להעמיד לדין ואף להרשיע נאשמים המסרבים לחתום על הודאה, וזאת על סמך תצהיר בכתב של צד שלישי, מבלי שניתנה עדות חיה בבית-המשפט. תיקון זה מסיר את ההגבלות הקיימות במרבית המערכות המשפטיות אשר פוסלות עדות שמיעה ואשר דורשות כי עדים יופיעו בבית-המשפט על מנת שיוכלו לעמוד לחקירה חוזרת. התביעה יכולה להסתמך על סעיף זה כאשר אין הודאה או כאשר המודה חוזר בו מהודאתו. הדבר קורה לעתים תכופות במשפטים פליליים בישראל, ועל-פי המידע שבידינו, השב"כ (בשיתוף פעולה עם השופטים) משתמש באופן תדיר ב"תיקון תמיר" בבתי-דין צבאיים. גם חוקרים יכולים להשתמש בו כאיום.

נושא הקבילות חשוב במיוחד בשל התפקיד המרכזי שממלאות ההודאות במערכת השיפוט הצבאי הישראלית. חוקרי השב"כ תלויים באופן כמעט בלעדי בחקירה לשם השגת הודאות. אך לעתים רחוקות נעשה שימוש באמצעים אחרים (כמו דיווחים של עדי ראיה או עדות מתחום הרפואה המשפטית). כפי שיוסבר בהמשך, מרגע שנמסרה הודאה בלתי אפשרי לפוסלה על-ידי הטלת ספק בקבילותה.

ג. מעמדו של שירות הביטחון הכללי

שירות הביטחון הכללי (השב"כ) הוא המופקד על נושאי הביטחון והמודיעין הנגדי בתוך ישראל ובשטחים. אחריותו הישירה היא כלפי ראש הממשלה, והוא אינו כפוף לשום גוף מבקר או מפקח חיצוני, לא מטעם משרד ממשלתי כלשהו ולא מטעם ועדה של הכנסת.

סמכותו החוקית של השב"כ בשטחים נגזרת מזו של המפקד הצבאי באיזור (על-פי צו המפקד הצבאי מס' 121). בשיתוף פעולה עם צה"ל, המשטרה ומשמר הגבול עוצר השב"כ וחוקר אנשים הנחשדים במעורבות בפעילות המסכנת את ביטחון המדינה. הנהלים הרשמיים לביצוע מעצר וכליאה ראשונית מפורטים ב-"צו בדבר הוראות ביטחון (מס' 378) (1970)". הצו מתיר לעצור אנשים ללא צו מעצר במיגוון רחב של נסיבות: בביתם בלילה, ברחוב, בעת הפגנות, לאחר זימון מהמטה הצבאי וכו'. צו המפקד הצבאי מס' 378 מציין במפורש, כי על הקצין העוצר מוטלת חובה לקחת את העצור "מהר ככל האפשר לתחנת משטרה או למקום מעצר"¹².

על פי סעיף 78 של הצו, מייד לאחר ביצוע המעצר מותר להחזיק אדם במעצר עד 18 יום מבלי להביאו בפני בית-משפט. זהו שלב 1. (במזרח ירושלים, על פי החוק הישראלי, התקופה היא 48 שעות. התיאור המובא להלן מתמקד בשטחים). אם בתום 18 הימים לא הואשם העצור, יש לשחררו, אלא אם כן מוארכת תקופת המעצר על-ידי שופט. הלכה למעשה, ברוב המקרים מבקש השב"כ (ישירות או באמצעות המשטרה או התביעה) הארכה זו, והשופטים הצבאיים נותנים אותה כמעט אוטומטית. במהלך שימוע זה מבקש השופט את תגובת העצור. כאן עשוי העצור לחזור בו מהודאתו או מחלק מהודאתו, או לטעון כי נעשה שימוש בכוח (במקרה זה, ובעיקר אם ישנם סימנים נראים לעין של פגיעות גופניות, התלונה מתועדת). הארכה זו – שלב 2 של המעצר – יכולה להיות ל-15, 30 או אפילו 45 יום. עם תום 45 ימים עשוי השב"כ לבקש 6 חודשים נוספים. שלב 3: בנקודה זו יש להאשים את העצור או לשחררו.

הזכות המקובלת לשוחח עם עורך-דין לפני משפט מוגבלת ביותר לגבי "עברייני ביטחון", הנתונים למרותם של הצווים הצבאיים. באופן תיאורטי ניתן לממש זכות זו מייד לאחר המעצר. אולם תיקון 53 לצו הצבאי 1220 (המתקן את הצו הצבאי 378 מ-1970) מאפשר למפקד הכלא להשעות זכות זו (של מגע עם עורך-דין) לתקופה של עד 15 יום "...אם הוא מוצא כי הדבר נחוץ לשם שמירה על ביטחון האיזור, או אם הדבר משרת את טובת החקירה". מאז 1988 חייבת הסמכה זו להיעשות באמצעות צו כתוב. בפועל, מופעלת סמכות זו לא על-ידי מפקד הכלא (אזרחי או צבאי), אלא על-ידי חוקרי השב"כ (אם כי תקנה אחרת, סעיף 11 בצו הצבאי מס' 29, מעניקה להנהלת הכלא סמכות להפעיל שיקול דעת נוסף במניעת גישה לעורך-דין). 15 הימים הללו מציינים את שלב 1 של מעצר ללא התייעצות עם עורך-דין. מותרת עוד הארכה ל-15 יום נוספים, המהווים את שלב 2 וגם היא חייבת להינתן באמצעות צו כתוב המפרט "סיבות ביטחוניות" או את "טובת החקירה". בשלב 3 יש בידי השופטים סמכות להאריך את מניעת הגישה לעורך-דין ב-30 יום נוספים (עד כה סך של 60 יום). שלב 4 – הדורש את אישור נשיא או סגן נשיא בית-המשפט – מאפשר 30 יום נוספים. כך תיתכן תקופת מעצר כוללת של 90 יום מבלי שתותר גישה לעורך-דין.

הגבלות דומות קיימות גם לגבי גישה למשפחה. צו צבאי 1220 (ממארס 1988) מעניק למשפחות עצורים את הזכות להיות מיודעים "ללא דיחוי" באשר לסיבות המעצר ומקום הכליאה. אולם סעיף 87(ד) של אותו צו מתיר לשלטונות הצבא לשמור את המעצר בסוד למשך 8 ימים – אם הוצא צו מתאים של בית המשפט.

אנו מוצאים לנכון להדגיש פרטים אלה משום שיחס של התעללות ועינויים מתקיים על-פי הטענות בעיקר בתקופה ראשונית זו של המעצר ללא קשר עם העולם החיצוני

(incomunicado). העצורים יכולים להיות מבודדים, ללא כל גישה לעורך-דין או למשפחה, למשך תקופה של חודש או אף יותר. עורכי-דין אינם זוכים לראות את מרשיהם לפני תום חקירה ראשונית זו. עם זאת מותר לעצירים ביקור של נציג של הוועדה הבין-לאומית של הצלב האדום, והם כמעט תמיד זוכים לו.¹³ הצלב האדום מקבל הודעה על מעצר 12 יום לאחר התרחשותו, והוא מורשה לערוך ביקור אצל העציר החל מהיום ה-14 למעצר.

במשך תקופה ראשונית זו של כליאה לאחר מעצר יכול העצור תיאורטית להיחקר על-ידי אנשי צבא, משטרה או אנשי שירות הביטחון הכללי. אנו נתרכז בחקירות שמבצעים אנשי השב"כ, האחראים על חלק הארי של חקירות חשודים פלסטינים הן בישראל והן בשטחים.

חקירת השב"כ נערכת באגפים נפרדים הממוקמים במתקני כליאה/בתי-כלא. בשטחים נתונים בתי-כלא אלה תחת פיקוח צה"ל או שירות בתי-הסוהר, ובישראל (בפתח-תקווה או במגרש הרוסים בירושלים, למשל) תחת פיקוח המשטרה. אגפי החקירות נתונים תחת פיקוח השב"כ. אנשי צבא, משטרה או עובדי הכלא טוענים כי הכניסה לאגפים אלה אסורה עליהם (ועל הוועדה הבין-לאומית של הצלב האדום). הלכה למעשה (כפי שהעלה מחקרנו) לגופים אחרים אלה יש מגע עם העצורים (למשל בעת ליוויים), ומבחינה משפטית, העצורים נשארים תחת אחריות ומשמורת הצבא, המשטרה הישראלית או שלטונות הכלא.

הוראות החוק לגבי פיקוח על חקירות השב"כ או טיפול בתלונות עצורים (או עורכי-הדין שלהם) על יחס בלתי הולם אינן ברורות. אנשי השב"כ מופיעים בבית-המשפט לעתים נדירות. לאחר החקירה מועבר החשוד לחוקר משטרה, אשר רושם הודאה, כפי שהיא מוצגת בבית-המשפט. גם בקשות להארכת מעצר מוגשות על-פי-רוב על-ידי המשטרה. תלונות בבית-המשפט מטופלות בשתי דרכים:

ראשית, במקרים הנדירים שבהם קיימים סימנים נראים לעין המעידים על שימוש בכוח או התעללות, עשוי השופט לרשום זאת בפרוטוקול, אם כי בדרך-כלל רק לאחר שהוגשה תלונה רשמית על-ידי הסניגור. (יש מקרים שבהם עורך-הדין מתבקש לעזוב את בית-המשפט משום שעדיין לא קיבל רשות להיפגש עם מרשו). המשטרה או הפרקליטות יכולים לטעון כי לא ידוע להם על החקירה הראשונית וכי אין הם אחראים לה. שופטי בתי-משפט צבאיים אינם ממשיכים לטפל בתלונות, והם מפנים אותן לסמכויות אחרות.

שנית, קיים הליך רשמי המכונה "משפט זוטא". כאשר הודאת הנאשם במהלך החקירה היא העדות העיקרית או היחידה, דבר שהוא נכון כמעט בכל המקרים, במקרה והוא טוען כי אינו אשם, טענתו הינה שוות-ערך לטענה, כי הודאתו הושגה בשיטות בלתי הולמות ולכן אינה קבילה כעדות. הליך זה מאפשר עריכת "משפט זוטא" לגבי מידת קבילות ההודאה. הליך זה הופך, במהותו, להיות המשפט עצמו, מאחר שעליו להחליט על אמינות הראיות. ניתן להעלות טענות הן לגבי תהליך החקירה והן לגבי אמיתות דבריו של איש השב"כ לגבי נסיבות החקירה. סוכן השב"כ מופיע כעד העומד לחקירה נגדית ועל השופט לבחור בין טענת ההגנה (בדבר כפיה) לבין טענת התביעה (כי העדות הינה קבילה).

לבד מהעלאת טענות בעת המשפט עצמו, מבחינה תיאורטית יש באפשרותם של עצירים או עורכי-דינם להגיש תלונות למספר גופים: המפקד הצבאי של האיזור; ראש השב"כ (באמצעות משרד ראש הממשלה); התובע הכללי; משרד המשטרה (אשר כולל גם את שירות בתי-הסוהר) והיועץ המשפטי לממשלה. [כמו כן ראה סעיף ב.6]. לא קיים גורם חיצוני הבודק תלונות אלה. בפברואר 1987 מונה בשב"כ מבקר שתפקידו לחקור תלונות. תלונות המוגשות בעל-פה מתועדות בכתב, ואם הן נמצאות מוצדקות עלולים להינקט צעדים משמעתיים נגד החוקר. כל מידע לא מועבר לגורמים חיצוניים או למשפחה פרט לפרטים על יום המעצר ומקומו, ומצבו הבריאותי של העציר ביום הביקור. מאוחר יותר בשנה זו המליץ דו"ח לנדוי [ראה להלן] כי מבקר המדינה יוסמך לבדוק את עבודתה של יחידת החקירות של השב"כ (וכי תינתן לו גישה חופשית למידגם של חקירות). ככל הידוע לנו, עד עתה לא נערכה בדיקה מסוג זה. מעמדו המיוחד של השב"כ פותח פתח לתהליכי התעללות שלא תמיד ניתנים לבקרה. אין חוק שהקים את שירות הביטחון הכללי או מקנה לו סמכויות במרוכז. השב"כ משתמש בסמכויות של ארגונים אחרים: המשטרה, שירות בתי-הסוהר, הצבא ובתי-המשפט, המספקים מקום, שיתוף-פעולה וכיסוי חוקי. לא נקבעה שרשרת היררכית של ביקורת ופיקוח והוא לא נגיש לביקורת ציבורית. החוקרים נעלמים מעיני הציבור בכל השלבים וגם במשפט הם מופיעים בדרך-כלל בדלתיים סגורות או מאחורי פרגוד.

במסקנות הדו"ח נשוב ונדגיש עד כמה פיזור האחריות מסייע לשב"כ לפעול בבידוד הרחק מן הביקורת הציבורית.

הדו"ח בנושא שירות הביטחון הכללי שפורסם ב-1987 נוגע ישירות בכל הנושאים הנדונים בסעיף זה, דהיינו מחויבותה של ישראל לכללים בין-לאומיים בנושא זכויות האדם, הסעיפים הרלוונטים בחוק הפלילי ומעמדו של השב"כ. דו"ח זה ראוי לתשומת לב מיוחדת.

4. דו"ח לנדוי (1987) על השב"כ

פעולות השב"כ הן מעצם הגדרתן מחוץ לתחום העין והביקורת הציבורית, אלא שבין 1985 ל-1987 כפו שני אירועים, שהתפרסמו בהרחבה, על השב"כ לעמוד במרכז הבמה הציבורית. האירוע הראשון היה "פרשת קו אוטובוס 300",¹⁴ ואילו השני הקשור יותר לענייננו – פרשת נאפסו.

עוזאת נאפסו הוא קצין צה"ל צירקסי אשר נידון ב-1982 ל-18 שנות מאסר בעוון בגידה וריגול. במשפט זוטא שהתנהל תוך כדי משפטו עמד על טענתו כי הוא חף מפשע, וכי הודאתו נגבתה ממנו בכוח בעת חקירת השב"כ. קציני השב"כ הכחישו טענה זו – בעדותם בשבועה – הן במשפט הצבאי המקורי, והן בבית הדין הצבאי לערעורים. נאפסו התמיד בטענתו, ובמאי 1987 קיבל בית המשפט העליון את ערעורו (ומכך משתמע כי חוקריו שיקרו לשני בתי-דין צבאיים קודמים), וציווה על שחרורו. ביוני אותה שנה הוקמה ועדה ממשלתית רשמית, בראשותו של מי שהיה בעבר נשיא בית המשפט העליון, השופט משה לנדוי. כעבור ארבעה חודשים הגישה הוועדה את הדו"ח שלה.¹⁵

א. מימצאים והמלצות עיקריים

דו"ח לנדוי הוא מסמך חשוב וסבוכ, הראוי לתשומת לב מרובה מזו שנוכל להקדיש לו כאן. הוא מורכב משני חלקים. חלקו הראשון סוקר את אופיין של פעולות השב"כ, במיוחד בתקופה שמ-1971 ואילך. הוא מתאר את ה"עובדות" ביחס לפעילות חבלנית עוינת (פח"ע), למתן עדויות כוזבות על אודות הודאות שנגבו בשיטות השב"כ, והשימוש בלחץ פיסי תוך כדי חקירות. חלקו השני הוא סודי, ולא פורסם. כלולים בו פרטים על פעולות השב"כ בעבר, ומפורטים בו קווים מנחים לשיטות החקירה המותרות.

נתרכז בשני נושאים: עדות שקר ולחץ מותר. הדו"ח מכסה שני נושאים אלו במישור העובדתי והנורמטיבי כאחד (לא תמיד הוא מבדיל בין המישורים הללו). הווה אומר: המצב לאשורו, הערכות הוועדה, והמלצותיה לעתיד.

1) עדות שקר

שאלת עדות השקר (כפי שהתעוררה בציבור בפרשת נאפסו) תופסת חלק גדול יותר מדו"ח הוועדה מאשר שיטות החקירה עצמן (סעיפים 2.22-2.53). הוועדה קובעת כי בין השנים 1967 ו-1971 הושגו ההודאות שהוצגו בבתי משפט כחוק, והתקבלו בתום לב. מ-1971 ואילך כאשר נערכו משפטי זוטא רבים יותר ויותר בשל מספר רב של מקרים שבהם הועלו התנגדויות לגבי קבילותן של הודאות, החל השב"כ לשקר באופן עקבי לבתי-המשפט, בהכחישו כי נעשה שימוש בכוח פיסי לקבלת הודאות. הוועדה מבהירה כי שיטות כאלו (אף אם הורשו בזמנן) פוגעות בעיקרון של רצון חופשי של הנחקר, ופוסלות את ההודאות (סעיף 2.26). הפתרון ל"דילמה" – שכן הודאה בשימוש בלחץ היתה מובילה לזיכוי – היה פשוט שקר.

הנוהג להעיד עדות שקר ב"משפטי זוטא", אף כי הוא עבירה ברורה על סעיף 237(א) לחוק העונשין בנושא עדות שקר, נמשך לפחות עד 1986. הנוהג היה שיטתי ושגרת:

"נוהל בלתי מעורער שהפך לכלל במשך 16 שנים" (סעיף 2.30). הוועדה אף מצטטת תזכיר פנימי של השב"כ משנת 1982, המורה במפורש לשקר בבית המשפט בעניין השימוש בלחץ פיסי, ומורה על סוג השקר שיש לשקר (סעיף 2.31). עדות שקר היתה "מושרשת ומובנת מאליה". רק לאחר 1986, עקב הדאגה בציבור בעניין השב"כ, נחשף כל זה (ועל פי הדו"ח) נפסק לחלוטין.

בלשון חד-משמעית "מגנה הוועדה לחלוטין" נוהג זה של עדות שקר. פרק זה היה "מכאיב", "טראגי", סטיה מצערת ממסורתו הגאה והמקצועית של השירות. השב"כ "...נכשל כישלון חמור בכך שראה היתר לעצמו להפר בצורה שיטתית וממושכת את החוק על-ידי הסכמה, אישור ואפילו עידוד של מתן עדויות שקר בבתי-המשפט" (סעיף 2.53). אף-על-פי-כן מוקדש בדו"ח מאמץ יוצא דופן להצדקת הסיבות למתן עדות שקר. אלו כוללות את הקושי בהשגת מידע והודאות, המידור בעבודת השב"כ, והעובדה כי היו אלו "פושעים אידיאולוגיים" אשר פעלו לא מתוך מניעים אישיים, אלא מתוך הכרה עמוקה של חובתם הציבורית. אף כי אין הוועדה מקבלת הצדקה זאת, היא מציינת את אמונה הכולל בסגל השב"כ כ"שליחי עם ישראל", אצילים ובעלי מוסר.

על אף שגינתה את עדויות השקר, ממליצה הוועדה ("...לאחר לבטים רבים") כי לא יינקטו הליכים פליליים בעוון עדות שקר נגד עובדי השב"כ האחראים לכך. הליכים כאלו לא היו משרתים את טובת הציבור, מפני שהיו סוללים את הדרך לתביעות פליליות ואזרחיות מרובות מדי, דרישות למשפטים חוזרים – ובכך היו נגרמים הפרעה ושיתוק לפעולת השב"כ כיום. מלכתחילה מודיעה הוועדה (סעיף 1.9) כי "עיקר תפקידה" בהכוונת "התהליך של שיקום והבראה" של השב"כ, ובכך להחזיר לעובדיו "את השכנוע הפנימי בנכונות דרכם הדרוש להם לעבודתם". העמדה לדין על עבירות מן העבר לא תועיל בתהליך שיקום זה.

חשוב יותר יהיה לקבוע שיטות חקירה אשר לא ידרשו עדויות שקר.

2) לחץ מותר

בניגוד לפירוט שנקטה הוועדה בדיון בעדויות שקר, אין בחלק הגלוי של דו"ח לנדוי כמעט כל תיאור של שיטות החקירה אשר הופעלו בעבר. הסיבה לכך נעוצה לא רק בכך ש"נימוקי ביטחון" דורשים את תיאורן של שיטות אלו רק בחלק ב' החסוי, אלא גם בכך ש"הגינוי המוחלט" של נוהלי העבר מתייחס לעדות שקר ולא לשיטות החקירה עצמן, "עליהן יש ללמד זכות במידה רבה, הן מבחינה מוסרית והן מבחינה משפטית" (סעיף 1.8). במלים אחרות: מותר להפעיל לחץ אך אסור לשקר ביחס לכך. כיצד הגיעה הוועדה למסקנה זו?

הדו"ח מציג שני נושאים כ"תיאור עובדות" (פרק 2). הראשון – "ארגוני החבלה והמאבק המזוין" – הוא ניתוח פוליטי של מצבה הביטחוני של ישראל. פרק זה מתאר את הסכנות שבפעילות חבלנית עוינת (פח"ע) של ארגונים כגון אש"ף אשר מטרתו היא "הרס קיומה של מדינת ישראל" (סעיף 2.9). השני מונה את הקשיים שבהם נתקל השב"כ, בהקשר פוליטי זה, בהשגת מידע תוך חקירות. שלא כמו בחקירה פלילית רגילה, המטרה היא לעתים קרובות איסוף מודיעין כללי, ולא דווקא השגת הרשעה אישית (אף כי גם לכך חשיבות כמרתיע ולשם הוצאת טרוריסטים ממעגל הפעילות). לעתים רחוקות בלבד תימצא עדות בלתי תלויה נוספת, והמידע חייב להיות מושג מחשודים עוינים

אשר אומנו בעמידה בלחץ.

בנסיבות אלו הוועדה מסכימה לחלוטין עם עמדת השב"כ כי ללא צורה כלשהי של לחץ פיסי, "לא תיתכן כלל חקירה אפקטיבית" (סעיף 2.37). השילוב של צרכים אופרטיביים ומצבה הביטחוני הכללי של ישראל הופכים את השימוש בכוח להכרחי. אולם נוסף על הצורך האופרטיבי יש להצדיק "הכרח" זה גם במונחים משפטיים ומוסריים מפורשים יותר. זאת עושה הוועדה בפרק 3.

הפתרון החוקי הוא אימוץ הגנת "הצורך" ממכלול החוק הפלילי. החוק הפלילי הישראלי (סעיף 22 של חוק העונשין) כמוהו כמערכות משפטיות מקבילות, פוטר מאחריות פלילית (למשל לביצוע תקיפה) את מי שפעל מתוך הגנה על עצמו או על אחרים אשר על שלומם הופקד. ה"הגנה ההכרחית" קבילה רק אם עמדה בקריטריונים מסוימים כגון: הנזק שנמנע היה מיידי, הנזק שנגרם לא היה מוגזם (עיקרון "הרע במיעוטו"), לא ניתן היה למנוע את הנזק בדרך אחרת. מכאן (או על דרך האנלוגיה), המדינה יכולה לנקוט קו הגנה זהה, באמצעות נציגיה, חוקרי השב"כ. ענייני הביטחון של המדינה וחובתה להגן על חיי אזרחיה מפני פח"ע מצדיקים פגיעה. הדוגמא הידועה היא זאת של הטרוריסט שנלכד, ויודע היכן הוטמנה פצצה העומדת להתפוצץ בתוך קהל רב. ברור כי אלימות מוצדקת על מנת להשיג מידע זה. הברירה היא בין השלמה עם "תקיפה" לבין הרשאת הנזק המרובה. השימוש המשפטי בצורך הוא על בסיס מוסרי. בהתנגשות בין ערכים המוגנים על-ידי איסורי החוק הפלילי, לבין החובה האתית להגן על החיים, נהפך ביטחון המדינה לציווי האתי, לרע במיעוטו. יש איפוא הצדקה מוסרית מראש לטענת השב"כ, כי "חקירה יעילה של חשודים בפח"ע לא תיתכן בלי שימוש באמצעי לחץ כדי לגבור על רצון עיקש שלא לגלות מידע ועל פחדו של הנחקר שיבולע לו מאנשי ארגונו, אם יגלה מידע" (סעיף 4.6). כן אין השימוש בכוח בזמן חקירות מחייב שינויים משפטיים כלשהם. על-פי פירושה של הוועדה: (א) השימוש בלחץ עומד במבחן סטנדרטים משפטיים בין-לאומיים; (ב) הגנת ההכרח קיימת ומאפשרת קבלת מידע תוך שימוש בלחץ; (ג) הודאה שהושגה בדרך זו קבילה בבית משפט.

מהו לחץ מותר? השורות המצוטטות ביותר מדו"ח הוועדה הן:

"אמצעי הלחץ צריכים להתרכז בעיקר בלחץ פסיכולוגי לא-אליים של חקירה נמרצת וממושכת ובשימוש בתחבולות, כולל מעשי הטעיה. אולם כאשר אלה אינם משיגים את המטרה, אין להימנע מהפעלת מידה מתונה של לחץ פיסי" (סעיף 4.7).

אולם, "מן הצורך להדריך את חוקרי השירות בקביעת סייגים ברורים בנידון זה, כדי למנוע הפעלת לחץ פיסי מופרז, על-פי שרירות ליבו של החוקר" (סעיף 4.7).

שאלת הגבולות מעוררת שאלות פוליטיות ומוסריות-משפטיות. הוועדה מציגה את הסכנה של "...גלישה אל עבר שיטות של משטרים השנואים עלינו" (סעיף 4.2). חברה דמוקרטית העומדת בפני סכנת טרור עומדת בקונפליקט בין ביטחון והצורך לשמור על אופיה של המדינה כשומרת חוק ובעלת עקרונות מוסר. לדעת הוועדה קיימות שלוש דרכים לפתרון קונפליקט זה (סעיפים 4.2-4.5). הראשונה היא לאפשר לשב"כ יד חופשית לפעולה ב"איזור הדמדומים" שמחוץ לתחום החוק. דרך זאת "יש לדחות מכול וכול", שכן אין היא מאפשרת בקרה או שליטה ועלולה להוביל ל"עריצות של מדינת משטרה". הדרך השניה היא לחזור על דבקות בשלטון החוק תוך העלמת עין מן הנעשה מתחת לפני השטח. זו נדחית על-ידי הוועדה כ"דרכם של הצבועים".

כך אנו מגיעים לדרך השלישית – "היא דרך האמת של שלטון החוק. החוק עצמו חייב להבטיח מסגרת ראויה לפעילותו של השירות בנושא של חקירות פח"ע". צורות פסיכולוגיות ופיסיות של לחץ מותרות כל עוד הן מופעלות במסגרת הנחיות נוקשות. פירושו של דבר (סעיף 3.16): איסור על הפעלת לחץ "מופרז" על הנחקר ("איסור שהלחץ יגיע לדרגת עינויים גופניים או התעללות בנחקר או פגיעה חמורה בכבודו השוללת ממנו צלם אנוש"); שנית, "מידת השימוש באמצעים הפחותים מאלה בחומרתם חייבת להיות שקולה כנגד מידת הסכנה הצפויה"; דרושות מגבלות והנחיות מחייבות לחוקר, ודרוש פיקוח קפדני על פירוש ההנחיות; יש להעניש (אם צריך באמצעות הדין הפלילי) חוקרים אשר חרגו מן האמצעים המותרים.

בחלק השני, החסוי של הדו"ח מוגדרים ב"פירוט המירבי האפשרי" ההנחיות והמגבלות על מה שמותר.

ג. ביקורת

ביקורת רבה, משפטית ופוליטית, נמתחה על הדו"ח מאז פרסומו, בארץ ובחו"ל.¹⁶ ישנן נימות והבדלים בהערות על דו"ח לנדוי, אך יהיה זה הוגן לומר כי אין מבקר משפטי רציני אשר מוצא כי מסקנותיו תואמות את המשפט הישראלי או הבין-לאומי. את הביקורת אפשר לקבץ לארבע קבוצות עיקריות:¹⁷

(1) "ההכרח" בכוח

כמעט כל המבקרים דוחים מכול וכול את שאלת "הגנת הצורך" מן החוק הפלילי להצדקה מראש של שימוש בכוח על-ידי פקידי מימשל. כללי היסוד להצדקת טענת הצורך אינם ישימים בתהליך חקירה. בתחום הפעולה האישית מהווה "צורך" הקלה לאחריות פלילית רק במצבים שבהם הסכנה היא ממשית, מיידית וודאית, ורק אם אין למונעה בכל אמצעי אחר מלבד אלימות. בתחום הביטחון הלאומי, המקביל היחיד הוא אכן המקרה ההיפותטי הקיצוני: טרוריסט שנשבה יודע היכן ממוקמת פצצה מתקתקת; האם מוצדק הוא לענותו על מנת להציל את חייהם של עשרים בני אדם? אך זהו מקרה הרחוק מלהיות טיפוסי או מדגים. כמעט תמיד הסכנה היא אפשרית, לאו דווקא מיידית או ודאית; כל מידע דרוש הוא כללי (לדוגמא לגבי חברות בארגון, מיקום מפקדה וכו'). עצורים הם חשודים בלבד; אי-אפשר להראות כי כוח הוא התגובה היחידה האפשרית.

הטענה המצדיקה עינויים בצורך למנוע סכנות חמורות מן המדינה עתיקה כעינויים עצמם, וכל משטר בכל מצב יכול לעשות בה שימוש. אם באמת ישנה סכנה קיומית, לא ברור מדוע מותר השימוש רק ב"לחץ פיסי מתון", שהרי שיטות חקירה אלימות יותר יכולות להיות יותר אפקטיוויות.

התרת לחץ פיסי מתון בלבד במקרים אלה מרמזת כי הוועדה חשה בחולשת השימוש בהצדקת ה"צורך".

כמו כן אין הגנת הצורך יכולה לחול על חקירה המכוונת להשגת הודאות על פעולות מן העבר. אין הוועדה מבדילה בין הרשאת השימוש בכוח למניעת נזק לבין קבלת הודאות ביחס לפשעים אשר כבר בוצעו.

יתר על כן, אף אם אחריות פלילית לעבירה מוקטנת על-ידי צורך (לדוגמא, הגנה עצמית)

העבירה עצמה נשאת ראויה לגנאי, ואין להכשירה סתם (ודאי שלא על-ידי שימוש בדוגמא הקיצונית ביותר וההיפותטית). ישנו הבדל עקרוני בין קבלת הסבר סביר שלאחר מעשה מיחיד שפעל בנסיבות מיוחדות לבין הרשאה מראש לנציגי ממשלה להפר חוק.

מחילה, הקלה מוסרית שלאחר מעשה לאזרח פרטי, שונה מוסרית ממצב שהמדינה מרשה לעצמה שימוש בכוח פיסי בחקירה. זהו בדיוק מה שאסור במשפט הבין-לאומי.

אם נתעלם מן ההיבט המוסרי-משפטי, דוגמת "הפצצה המתקתת", היא אכן היפותטית: אף לא מקרה אחד הדומה לכך נרשם בתולדות מדינת ישראל. מרבית החקירות אין מטרתן השגת מידע ישיר מסוג זה. כפי שמראה מחקרנו השימוש בכוח נעשה בדרך-כלל בחקירות שהאישום או החשד מתייחס להאשמות כגון תקיפה, השלכת אבנים, השתייכות לארגון בלתי-חוקי או אף השתתפות בהפגנה. חקירות רבות אין כוונתן אפילו השגת הודאות שתובלנה להפללה. מטרתן היא איסוף מודיעין כללי, הרתעה אקראית, הפחדה או נזק לשמם. יצוין גם כי הנחקרים הם חשודים בלבד, שאין אפשרות להניח את אשמתם. על-פי הוועדה עצמה כמעט 50% מן החקירות מסתיימים ללא הגשת גיליון אישום, או כל צעדים אחרים נגד העציר.

(2) אופיו של "האויב"

ביקורת נמתחה על דו"ח ועדת לנדוי גם בגלל תפיסתו הגמישה, והפוליטית לחלוטין את מושג אויב המדינה, שכלפיו יופעלו "האמצעים המיוחדים". הוועדה נותנת אישור לשימוש בכוח רק במקרים של פח"ע או חתרנות מדינית של ממש. הבעיה נעשית חמורה יותר כשמדובר בצורות התנגדות, "חתרנות", או חשד שרק שיקולים פוליטיים מגמתיים ביותר יכולים לראותם כסכנה ישירה לקיום הלאום. לשיטתה של הוועדה, פקודות הצבא נוגעות "לפעולות חתרנות פוליטית שאינה מגיעה לדרגת פעולות טרור ממש". פקודה מס' 101, לדוגמא, המצוטטת על-ידי הוועדה, רואה כפעילות חתרנית גם את הצגתם של דגלים וסמלים פוליטיים.

אף מבלי לציין אפשרויות אחרות מסכים הדו"ח לקביעה כי אש"ף הוא פשוט ארגון טרור שמטרתו ההרס המוחלט של ישראל; כל הפלסטינים הנלכדים קשורים בפח"ע המאיימת על עצם קיומה של המדינה; נשואי החקירה אינם רק הטרוריסט עם הפצצה המתקתת, אלא גם אלו העלולים לדעת את מקום אחסונם של אמצעי לחימה, העשויים להשתייך לארגון בלתי-חוקי או לתמוך בו, אשר כתבו כרוזים או זרקו אבנים. אין סיבה מדוע כלל הציבור האוהד את העניין הפלסטיני לא ייחשב לאותו אויב אשר נגדו מותר להפעיל "אמצעים מיוחדים", ואשר אין לו צידוק מוסרי לדרוש זכויות אזרח רגילות.

(3) אופיו של "לחץ פיסי מתון"

כיוון שההגדרה המדויקת, והקווים המנחים להפעלת "לחץ פיסי מתון" מפורשים רק בחלקו הסודי של דו"ח לנדוי, אין לדעת מה פירושו המדויק של ביטוי זה. מה שברור הוא כי עצם אישורו מנוגד לרוחם וללשונם של האיסורים על עינויים הקבועים במשפט הבין-לאומי ובחוק הישראלי עצמו. כזו היא גם הצדקת "לחץ פסיכולוגי בלתי אליים" אשר כולל מניעת שינה ובלבול חושים, דיסאינפורמציה, עלבונות, איומים על בני

משפחה וכו'. המבקרים התעלמו מן ההבחנה הבעייתית בין לחץ פסי לפסיכולוגי, והתמקדו בסכנות הכרוכות באישור "לחץ פסי מתון".¹⁸

ראשית, אורבת הסכנה של הסלמה המובנית לתוך תהליך החקירה. אף כי הוועדה ראתה את "הסכנה שבגלישה אל עבר שיטות של משטרים השנואים עלינו", הרי המלצותיה הופכות גלישה זו לבלתי נמנעת למעשה.

משאוושרה הפעלת "לחץ פסי מתון" מתאפשרת נסיגה (או הסלמה) מ"מתון" ל"חרף". אם מכה אחת על הראש אינה משיגה את התוצאה הרצויה, האם אמורים אנו להאמין כי החוקר יעצור לפני המכה השניה או השלישית? אם ארבעים ושמונה שעות ללא שינה הן "בגדר הסביר", כמה אינן סבירות? אם החשודים אינם משתפים פעולה לחלוטין עם חוקריהם (כמוסבר על-ידי הוועדה הם אף אומנו לעמידה בלחצים), מדוע לעצור באמצעים שהם "מתונים" מכדי להיות יעילים?

ההסלמה כאן מקורה בשני כוונים: תועלתי ופסיכולוגי. ככל שתנסה למתן ולבקר את השימוש בלחץ (וזו היתה כוונת הוועדה), כן תקטין את יעילותו. אם העציר יודע בדיוק את הצפוי, הוא עשוי להישבר בשלב מוקדם, או להחזיק מעמד, כי ידוע לו שהמצב לא יורע עוד. במקרה כזה יעמוד החוקר בפני הפיתוי להגביר את הלחץ ולהצליח. צעד זה נעשה קל יותר משהווסרו האיסור המוסרי-חוקי והמחסום הפסיכולוגי על השימוש במכות.

התוצאה השניה מאישור שיטות של כוח היא יצירת תמריץ להפעלתן כעניין שבשגרה לכל חשוד המתנגד בחקירה. אם אתה מנוע מלהשתמש בשיטות אחרות, למה לבזבז זמן עליהן כאשר מותר לך לעבור ישר לכוח? בתנאי המעצרים והחקירות ההמוניים מאז 1988 (שלא נחזו על-ידי הוועדה) עלול השימוש ב"לחץ פסי מתון" להיהפך לשגרתי.

4) עיבוי מעטה הסודיות

הוועדה עצמה מחזקת את קשר הסודיות שבמסגרתו יכולים עיניים להתרחש בכך שהיא שומרת על חיסיון חלק ב' של הדו"ח, שבו מפורטות שיטות החקירה שקיבלו את אישורה, ואשר בהן נעשה שימוש בעבר. היא נותנת אישור למעמדו המשפטי המיוחס של השב"כ. חקירה, כפי שנראה, אינה מתרחשת בבידוד מוחלט: שוטרים, חיילים, סוהרים, רופאים ושופטים כולם עדים לה. ועדת לנדוי נטלה חלק בגיוס המוסרי כשותפים לסוד.

שמירה על סודיות מטעמים של ביטחון אינה משכנעת בצורך בחסרון חלק מהדו"ח. אין כל סיכון ביטחוני בפירוט שיטות החקירה שבהן נעשה שימוש בעבר. אם הוועדה רצתה לגנות, על הציבור לדעת בדיוק מהן השיטות המגונות. אשר לשיטות המאושרות עתה, הן ידועות כנראה לחוקרים או לאלה האמורים לחקור.

לא ניתן לדעת אם המלצות הוועדה מוצדקות אם לאו. הביטוי "לחץ פסי מתון" נשאר ביטוי סתום, שאינו מאפשר כל תפיסה חזותית של מה שקורה בעת חקירה. לא ניתנה כל דוגמא. החלק המרכזי והיותר שנוי במחלוקת של דו"ח הוועדה, נותר מוסתר מעיני הביקורת הציבורית.

ג. מסקנות: "לחץ מתון" או עינויים?

הוועדה משתדלת מאוד להסביר כי בהצדיקה "לחץ פסיכולוגי" ו-"לחץ פיסי מתון" אין היא מצדיקה עינויים. אלא שתרגיל בלשני זה מסתיר לא רק את המציאות של הנוהלים שלפני 1987, אלא גם את השיטות שהופעלו מאז, ואשר, כמסתבר, אושרו בחלק הסודי של הדו"ח. תרגיל זה היה נחוץ בדיוק מכיוון שישראל, בדומה לחברות אחרות העומדות בפני קונפליקטים מוסריים דומים שלהם היתה הוועדה כה רגישה, אינה יכולה להיראות כמי שמצדיקה "עינויים".¹⁹ במספר נקודות חוזרת הוועדה על דאגתה לדמות המדינה:

"...חייבים להקפיד מאוד, פן תביא פריצת המסגרת של איסורי החוק הפלילי לידי התרת הרצועה, כאשר כל חוקר עושה דין לעצמו על-ידי שימוש בלתי מרוסן, לפי שרירות ליבו, באמצעי כפיה נגד נחקר. בדרך זו עלולה דמותה של המדינה כמדינת חוק, השומרת על זכויות האזרח, להישחת ללא תקנה והיא תדמה לאותם משטרים, הנותנים בידי שירותי הביטחון שלהם כוח ללא מיצרים". (סעיף 3.16)

אין כאן רק שאלה של "דימוי". נראה כי הוועדה שאפה בכנות להימנע מחריגים ולתחום גבולות. אלא שאי-אפשר להרשות רק אותה מידה של סבל שתהיה יעילה – ואשר אין לראותה כ"עינויים". בסופו של דבר הוועדה מתירה את אשר היא רואה כבלתי-חוקי. משהורמו המחסומים – החוקיים, הפוליטיים והמוסריים – בפני האלימות, הופך גופו של העציר מותר. "אז מתברר כי מה שהוועדה מתארת כ"לחץ פיסי מתון", שאינו מגיע לידי עינויים או טיפול משפיל, אינו אלא השפלה ועינוי".²⁰

מתוך אותה רגישות מוסרית עצמה נמנעה הוועדה משימוש במלה עינויים, וכך לא יכלה להמליץ על שינוי פורמלי בחוק. מעודן יותר היה להקים שלד אדמיניסטרטיבי חדש אשר פשוט קיבל את הערכת השב"כ ביחס למה ש"הוטל" ו"מוטל" עליו לעשות. על מנת למנוע את עבירת עדות השקר בבתי-המשפט, עבירה שהוועדה כה גינתה, נוצרה נורמה מוסרית חדשה. החוקים הישנים נשארו בספרים. אלא שמשנת 1971 עד 1987 (שאז, בהתאם למימצאי הוועדה, עברו חוקרי השב"כ אף על הנורמות הפנימיות שלהם עצמם), שררה אמונה כי השימוש בכוח בזמן חקירות הוא בלתי-חוקי. כעת הוא מותר:

התוצאה – במתכוון או שלא במתכוון – היא התעלמות מרוחו ומלשונו של כל איסור בין-לאומי ופגיעה בחוק הישראלי. בהתאם לסעיף 277 של חוק העונשין ולהליכים הקובעים את קבילותן של עדויות (ראה סעיף 33 לעיל), שיטות החקירה כעת הן מחוץ לחוק ואנטי-חוקיות. גם בפרשנות הצרה ביותר של חוקים בין-לאומיים (סעיף 2 לעיל) נתנה הוועדה בסופו של דבר הכשר לשימוש בעינויים תחת שם אחר.

תהינה כוונות הוועדה אשר תהינה, השימוש השגרתי בכוח נגד פלסטינים בשלוש השנים שלאחר מכן (כמתועד להלן) נבע מהמלצותיה. על אף מטרות המוצהרות "להסדיר" ולא להתיר בחופשיות, לקבוע מגבלות ולא לתת יד חופשית, נתנה הוועדה לשב"כ את אשר רצה: חותמת הכשר. כדבריו של ראש מבקרי הדו"ח, פרופ' מרדכי קרמיניצר (כיום דיקן הפקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית): הכוונה לפגוע בדרך בלתי-חוקית, היא כעת:

...ממוסדת, שיטתית, כוללת, ומאומנת; היא זכתה להיתר במישור הגבוה ביותר (לא היתר ממשי שניתן אז הוק אלא היתר כללי הניתן מראש), וניתנה לא על-ידי אדם פרטי, אלא על-ידי רשות ממשלתית הפועלת מטעם הציבור ולטובתו".²¹

5. דו"חות והאשמות קודמים

א. לפני האיתפאדה

כשלוש או ארבע שנים לאחר הכיבוש של 1967 החלו להישמע האשמות על עינוי עצירים פוליטיים פלסטינים והתעללות בהם. מועטות מביניהן נחקרו כראוי, ואין לנו דרך לאשר את תקפותן. סיפורים אלו הגיעו לקהל רחב יותר בסידרת מאמרים ב-Sunday Times הלונדוני ב-1977. בהתבסס על "עשרות" (כהגדרתם) תיקים הסיקו כתבי העיתון כי חוקרים, במיוחד אנשי השב"כ, השתמשו בשיטות כגון מקלחות קרות חוזרות ונשנות, מכות, והלם חשמלי להוצאת מידע. בתקופת ממשלת הליכוד הראשונה לאחר 1977 פחת השימוש בעינויים - כנראה בשל מגבלות שהטיל ראש הממשלה מנחם בגין אישית בתגובה על פרסומים שלאחר הסידרה ב-Sunday Times. עורכי-דין העובדים עם אסירים פוליטיים מדווחים כי בין 1978 ל-1983 היתה ירידה חריפה (בהשוואה לחמש השנים קודם לכן) בהיקף התלונות על התעללויות. תלונות רבות על אלימות הועלו נגד המשטרה וחיילים, והתייחסו למעצר בבתי-סוהר, בתחנות משטרה ובמתקני-מעצר צבאיים (כגון אל-פארעה וטול-כרם), ולא לפעילות השב"כ בזמן חקירות.

ב-1984 חל גידול בהיקף התלונות על עינויי חשודים פלסטינים בזמן חקירות. אלה נרשמו על-ידי שני מקורות עיקריים: א. הארגון הבין-לאומי לזכויות האדם "אמנסטי", והארגון הפלסטיני לזכויות האדם "אל-חאק" (החוק בשירות האדם) וב. עורכי-דין ישראלים ופלסטינים אשר הגנו על לקוחות פוליטיים. הפרק על "ישראל והשטחים הכבושים" בדו"ח אמנסטי רב-ההשפעה לשנת 1984, "עינויים בשנות השמונים", נמנע מלהשתמש במלה "עינויים".²² אולם הדו"ח מציין כי הארגון ממשיך לקבל דיווחים (עדויות מעצירים לשעבר, הצהרות של עורכי-דין, דיווחים של עדי ראיה) על "התעללות" בזמן חקירה. אמנסטי מסיק כי תדירותן ועקביותן של האשמות אלו מצביעות על כך שחלק מן הפלסטינים נחקרו על-ידי השב"כ:

"...כשראשם מכוסה בברדס, וידיהם כבולות באזיקים, הם הוכרחו לעמוד ללא תנועה שעות רבות במשך ימים אחדים, ובעודם עירומים נחשפו למקלחות קרות או למאוררים שפלטו אוויר קר במשך זמן רב. מעצירים נמנעו מזון, שינה, בית שימוש וטיפול רפואי, והם ספגו גידופים, עלבונות ואיומים כלפיהם וכלפי בנות משפחתם".²³

אמנסטי גם מציין כי קיימים דו"חות על הכאות, והביא את הדוגמא של נסים עבד אל-גילילי אעודי אחמד דאוד, אשר נעצר ב-30 בינואר 1982, ונחקר על פעילותו כחבר בפת"ח. הוא טען כי (במשך שבועיים), בעוד ראשו מכוסה בברדס, והוא נתון באזיקים, לעתים עירום, הוכה בכל גופו כולל איברי המין במקלות ובאגרופים. ראשו גם הוכה שוב ושוב ונחבט בקיר.

באותה שנה שהופיע דו"ח אמנסטי פרסם ארגון זכויות האדם הפלסטיני "החוק בשירות האדם" (אל-חאק) דו"ח על בית-הסוהר אל-פארעה.²⁴ חמש הצהרות בשבועה מתארות בפרוטרוט את התנאים באל-פארעה ב-1982/83, כאשר שימש למעצר פלסטינים צעירים.²⁵ עשר הצהרות בשבועה נוספות מכסות את התקופה שתחילתה ב-1984, כאשר התחילו לחקור עצירים באשמות ספציפיות, בדרך כלל השתתפות בהפגנות וזריקת

אבנים. שיטות החקירה המתוארות כוללות: בלבול פיסי על-ידי כיסוי ראש בברדס ו/או בידוד ממושך, למשך שעות ואף ימים, בבתי שימוש או בתאים מלוכלכים מוצפי מים; הכאות שגרתיות; מקלחות קרות חוזרות, ופרקי זמן ארוכים של עמידה בגשם בלילה; התזת גזא מדמיע בפנים; מניעת מזון ושינה; השפלה פסיכולוגית (הכוללת במקרה אחד כפיה לאונן מול עיני החוקרים, במקרה אחר לדבר אל הקיר, ובמקרה נוסף התייחסות אל העציר כאילו היה חמור: גררו אותו על ארבעותיו כשהוא קשור בחבל על הצוואר, וחוקר אחר רוכב על גבו).

עשר הצהרות בשבועה אלו נגבו באופן בלתי-תלוי, ומהוות עדות מפורטת (הן כוללות תאריכים וכן את כינויי החוקרים - "אבו דני", "אבו פתחי" וכו') לדפוסי ההתעללויות באל-פארעה. יש לציין כי אף לא אחד מבין עשרת הקורבנות הללו (בגילים 15 עד 25) לא נחשד בדבר המזכיר "ביטחון" או "פעילות טרור". מרבית העבירות כללו השתתפות בהפגנות; ארבעה חשודים שוחררו ללא אישום; רובם נקנסו או נידונו לתקופות מאסר קצרות. (סטודנט אחד בן 18, למשל, אשר נחקר במשך 14 יום, נקנס לבסוף בסכום של 7,000 שקל על שנוכח בחגיגת תרבות באוניברסיטת בית לחם). ישנה עקביות פנימית בעדויות. סידרה אחרת של האשמות, מפורטת פחות, פורסמה על-ידי "המרכז למידע אלטנרטיבי" ב-1986.²⁶ דו"ח זה טוען כי נסקרו 27 מקרים, אך אינו מספק כל מידע עליהם, ונותן רק מבחר מ-6 עדויות (המבוססות על תיקי עורכי-דין). שיטות החקירה כללו מקלחות קרות (עד 8 ביום, השיטה המקובלת ביותר); כיסוי ראש בשק הקשור סביב הצוואר (המשוחרר כאשר החשוד עומד להיחנק); גרימת כוויות (בדרך כלל בסיגריות בוערות); מכות; איומים בגירוש; מניעת שינה (לעתים עד שבוע). בניגוד לשנות השבעים לא היו תלונות על התעללות מינית או חשמלית. אף כי התבנית כולה נשמעת כסבירה, הרי רק שני מקרים (חאלד מחמוד דלאישה ועדנאן מנסור ריאנס) מפורטים דיים לשם בדיקה.

עדות בעלת אופי שונה במידה מסוימת נרשמה בפרוייקט מחקר על "ההשפעות הפסיכולוגיות של עינויים" על אסירים פלסטינים.²⁷ מקריהם של 40 אסירים לשעבר מן הגדה המערבית ומעזה נלמדו בעזרת שאלונים בסתיו 1985. רובם (26) היו מתחת לגיל 30, ונאסרו בין הגילאים 17 ו-20. השיטות העיקריות של חקירה שדווחו כללו שיטות פיסיות: מכות בידיים או בעיטות ברגליים (100%); עינוי במים קרים (78%); מכות באלה או בפרגול (77%); קפיצות על הגוף (72%); תליה בידיים (70%); העמדה בשמש לזמן ממושך (62%); כוויות בסיגריות בוערות (48%). פסיכוגולוגיות: בעיקר גידופים ואיומים על האסיר ו/או בני משפחתו; עימות עם הודאות כוזבות. 70% מן הנשאלים טענו כי הודאות שקר הוצאו מהם בעינויים. ברמת ההתרשמות מאשר דפוס חקירות זה את המתקבל ממקורות אחרים. אולם תיאורו של המידגם על-ידי החוקר, וכן תיאורו לגבי צורת איסוף המידע לוקים בחסר, ואינם מאפשרים להסיק מסקנות מנתונים אלו. אף כי עורכי-דין בודדים רשמו תלונות, אין עוד תיעוד מאורגן לתקופה שבין 1984 ל-1987. הנושא אף לא זכה לפרסום נרחב בתקופה זו.²⁸

ב. בתקופת האינתיפאדה

העצירים במעצרים ההמוניים ובמעצרים המינהליים בחודשים שלאחר תחילת ההתקוממות בדצמבר 1987, נשפטו תחילה באמצעות משפטים קבוצתיים מהירים. כל

"ראיה" שהובאה לבתי-הדין הצבאיים, הובאה באמצעות עדויות של חיילים ולא עקב חקירות או הודאות שיטתיות. התעללויות כגון מכות התרחשו במעצר, אבל רק כחלק מכלל ההטרדה והעונש. אולם משנכנסה ההתקוממות לשנתה השניה, נעשה הצורך במידע טוב קריטי יותר.²⁹ התפרקות מקורות מודיעין קודמים הובילה לשימוש שיטתי יותר בכוח להשגת מידע.

להלן מקורות המידע העיקריים בקשר להאשמות כאלו בתקופה שבין 1988 ל-1990. אין אפשרות להעריך את שכיחותן, כיוון שאותם המקרים מובאים לעתים קרובות על-ידי שלושת המקורות השונים. אין בידינו שיטה להערכה בלתי-תלויה של אמינות דו"חות אלו.

1) מקורות פלסטיניים

העדות המפורטת ביותר נמצאת בדו"ח השנתי של אל-חאק לשנת 1989.³⁰ על בסיס הצהרות בשבועה ועדויות תומכות (כגון צילומים ודו"חות רפואיים) המכסות חתך של איזורים ומתקני מעצר (דהרייה, אל-פארעה, טול-כרם, פתח תקווה, מגרש הרוסים, קציעות, שכס, ג'יין, רמאללה וחברון) נרשמו הנוהלים הבאים (על-פי סדר תכיפות השימוש בהם):

אל-שבח (קשירת ידי העציר מאחור או מלפנים באזיקי פלסטיק או מתכת. עיניו נקשרות או שראשו מכוסה עד לצוואר בשק, עם סדק צר לנשימה. העציר עומד במצב כזה בחצר פתוחה – לעתים כשידיו קשורה למוט – במשך כמה ימים. בזמן זה הוא נחקר מספר שעות כל יום); מזון בלתי-מספיק; מניעת שינה, (לעתים עד שבוע); הגבלת גישה לבית שימוש; מכות (באלות, אגרופים, בעיטות בנעליים, לעתים באיברי המין או הראש, לעתים הטחת הראש בקיר); "הארון" (כליאה בחלל סגור וחשוך, כמטר על מטר ממדיו, לשעות וימים); חנק חלקי (על-ידי לחץ על הסרעפת או על-ידי הלכשת שק על ראש ולחיצתו על האף והפה); פלאקה (מכות על כפות הרגליים במקל או בצינור פלסטי, בדרך כלל בעוד ראשו של העציר מכוסה והוא כבול).

כל שיטה מלווה בדוגמאות, הכוללות לעתים את שם הקוד של החוקר. שני מקרים ידועים שתועדו לפרטיהם הם:

ריאד בדאיר (שנחקר במתקן-המעצר הצבאי בטול-כרם במשך 30 יום החל ב-9 ביולי 1989. השיטות כללו: כיסוי ראש ממושך בשק, מכות בכל חלקי הגוף כולל האשכים, איום באונס, הטחת הראש בקיר, יריקות בפנים, הושבה על ארגז פלסטיק מחודד, איומים מבוימים כי אשתו ואחר-כך בתו בת ה-15 יותקפו מינית בחדר השכן. הוא לא הודה בכל עבירה ולאחר מספר מבדקי פוליגראף שוחרר לבסוף ב-9 באוגוסט).

אמין אמין (סטודנט בן 24 מביר-זית שנחקר במשך 24 ימים החל ב-5 באוגוסט 1989 במתקן-המעצר בדהרייה. השיטות כללו את השיטות הרגילות של שק על הראש, מכות, קפיצות על החזה, וכן מכות על כפות הרגליים והלם חשמלי. לאמין היתה היסטוריה של מחלות כבד, והוא היה בתהליך החלמה מצהבת בעת שנעצר. כאשר החל להקיא ואיבד את ההכרה לקראת סוף חקירתו, נלקח ב-30 באוגוסט לבית-החולים בבאר-שבע. אחר-כך, לאחר 4 ימים נוספים בדהרייה הועבר לבסוף לבית-החולים איילון שבכלא רמלה. כאשר ביקרו אותו שם בני משפחתו ב-8 בספטמבר הם דיווחו כי פניו התנפחו,

שתי עיניו השחירו, כפות רגליו היו פצועות קשה, והיו לו פצעים בגב התחתון.³² מקרים אחרים שבהם טיפל אל-חאק מאז דו"ח זה כוללים את איברהים קוואריק (נעצר ב-1 בדצמבר 1989, נחקר ראשית במגרש הרוסים במשך 10 ימים, ואחר-כך בבית-הסוהר רמאללה, שם שבר את ידו חוקר בשם "מקס"³³).

מקור אחר הוא מרכז המידע הפלסטיני לזכויות האדם (Palestine Human Rights Information Center) בדיווח החודשי שלו מסכם הארגון מקרים של התעללות בעצירים, תנאי מעצר קשים, הזנחה רפואית וכו'.³⁴ על-פי הקריטריון שלנו כ-15 מקרים שדווחו בתקופה 1988-1990 הם מקרים ברורים של עינויים.

מקרים שדווחו לאחרונה כוללים: ראמי נג'אר (בן 20, מרמאללה, נעצר ב-2 בפברואר 1990, נלקח לכלא רמאללה ל-6 ימים, ואז נחקר 7 ימים במתקן-המעצר בדהרייה. שם, לאחר שהוכה, איבד את ההכרה, והתעורר כשהוא משותק חלקית בידיו וברגליו. הוא נשלח לבית-החולים סורוקה, שם שהה 10 ימים, כבול בידיו וברגליו. ב-1 במארס שוחרר, לפני מועד משפטו. למשפחתו נאמר כי השיתוק יכול היה להיגרם על-ידי מחלה ויראלית או בקטריאלית. לאחר שחרורו של ראמי התקבלה קריאת טלפון בבית-משפחתו, כמשוער מן השב"כ, שבה נאמר "יש אבל (על המת) בבית שכניכם; מחר זה יהיה בביתכם". מקרה נוסף הוא של פראג' יוניס (נחקר במתקן-המעצר ח'אן-יונס מ-24 באוגוסט).³⁵

2) מקורות בין-לאומיים

מאז 1990 זכו ההאשמות בעינויים, שהועלו על-ידי עורכי-דין וארגוני זכויות אדם פלסטיניים, לאמון רב יותר של מקורות בין-לאומיים.

— דו"ח אמנסטי ל-1990 (המתייחס לשנת 1989) מציין במעורפל כי "אלפי פלסטינים הוכו כשהוחזקו במשמורת הצבא, או עונו וסבלו התעללויות במתקני כליאה".³⁶ הדו"ח ממשיך ומציין כי "...דיווחים על עינויים והתעללות שיטתית בעצירים פוליטיים, כולל הכאות באיברי גוף שונים, כיסוי העיניים, עמידה ממושכת, מניעת שינה וכליאה בתאים בגודל של ארון-מתים".³⁷ עם זאת, מקורותיהן של עדויות וטענות כלליות אלו אינם מצוינים.

— ב-1990 דיווח ארגון "רופאים למען זכויות האדם" — שבסיסו בבוסטון — במסגרת חקירה כללית על טיפול רפואי בעצירים ואסירים פלסטינים, על התעללות בעצירים בתקופת חקירה.³⁸ 15 עצירים פלסטינים משוחררים רואיינו, 7 מהם נחקרו לאחר מעצרים (בתחנות משטרה או במחנות צבא, על-ידי המודיעין הצבאי או קציני שב"כ). הם דיווחו על מגוון רחב של דרכי התעללות פיסית ונפשית בזמן החקירות. אלו כללו: עלבונות, הפחדה, איומים, מכות (כולל באשכים), מניעה ממושכת של שינה, מעצר מבודד וממושך בצינוק, קשירת העיניים בעת חקירה.

— הדו"ח לשנת 1990 של מחלקת המדינה האמריקאית הוא מסיבות מובנות, אחד המקורות הזוהרים ביותר ביחס לנוהלים הישראליים בעינויים זכויות האדם. דו"ח זה מציין "לחצים פסיים ופסיכולוגיים קשים במיוחד במעצר מבודד בזמן חקירה ומעצר".³⁹

(3) מקורות ישראליים

בתקופה 1989-1990 נשמעו האשמות על עינויים גם ממקורות ישראליים. דיווחים באמצעי התקשורת מתבססים בדרך כלל על מידע מארגון פלסטיני לזכויות האדם או על מקור חדשותי, וכן על עורכי-דין ישראלים ופלסטינים. יש שאמצעי התקשורת הישראליים ערכו חקירה עצמאית.⁴⁰

— שתי קבוצות הן שעסקו בעיקר בנושא זה:

— ארגון "נשים למען אסירות פוליטיות" הציג מספר עדויות על מעצרן וחקירתן של נשים במגרש הרוסים (מתקן המעצר המשטרתי בירושלים).⁴¹

ההאשמות כוללות שימוש ממושך באל-שבח (שק מושם על ראש העצירה וידיה נקשרות מאחור אל מעקה או מעל ראשה); וחזאנה (ארון בערבית: העצירה מוכנסת לשעות – ויש הטוענות ליותר מיום – אל תא שמידותיו 80 X 100 ס"מ, שבו אין היא יכולה לעמוד ישר או ליישר רגליה בישיבה). תאי המעצר מלוכלכים ונמנעים מנשים תנאים סניטאריים בסיסיים. כמו כן הועלו האשמות על מכות ופגיעות מיניות (איומים באונס, עלבונות מיניים). בינואר 1990 הגיש הארגון פירוט לגבי עשרה מקרים.

— ארגון ישראלי אחר, "הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל", נוסד בסוף 1989. ארגון זה מכין חומר חינוכי וחומר הסברה, וכן מטפל במקרים ספציפיים שצוינו על-ידי ארגוני זכויות אדם אחרים. מקרה חשוב במיוחד שהוועד עורר תשומת לב אליו הוא זה של אסמאעיל איברהים גול ואחיו עלי איברהים גול.⁴²

אסמאעיל גול, בן 22, תושב סילוואן שבנפת ירושלים, נעצר ב-16 בדצמבר 1989 (יחד עם אחיו עלי ובן דודו מוניר) ונלקח למגרש הרוסים, שם הואשם ברצח חשוד בשיתוף פעולה, ערב קודם לכן. את החקירה לא ניהל השב"כ, אלא מיחלק המיעוטים של משטרת העיר. הוא נחקר במשך 14 יום, שבהם הוכה קשות בכל חלקי גופו ועל כפות רגליו, והוכרח לעמוד כשידיו הכבולות מורמות באוויר. לאחר שנשבר עקב טיפול זה, ולאחר שאחד החוקרים (אחמד טרודי) מסר לו את פרטי הרצח, הודה גול ברצח וכן בזריקת בקבוק תבערה וברצח משתף פעולה נוסף שלא נפתר עד אז. כמו כן האשים את אחיו ואת בני-דודו. הוא פגש את עורכת-דינו, ב-1 בינואר, וסיפר לה כיצד עונה וכי ההודאות הן שקריות. על אף מחאותיה בבית המשפט הוארך מעצרו שוב ושוב. גול היה עצור עד 5 בפברואר, ואז הואשם (בבית הדין הצבאי בלוד) אך ורק בהשלכת בקבוק התבערה.

בינתיים נחקר גם אחיו, עלי גול. האח עבר טיפול דומה (מכות כשראשו מכוסה וידיו כבולות, פלאקה וכו'), ונאמר לו שאחיו העיד נגדו. לאחר 10 ימי חקירה לא הודה עלי גול. ב-18 בדצמבר הוארך מעצרו על-ידי שופט (לאחר דיון שנמשך דקה). בחקירתו הוכה שוב וראשו הוטח אל הרצפה. משהוחזר אל תא המעצר התעלף. כשחזרה אליו ההכרה היו פניו ועיניו נפוחות מאוד. הוא נבדק על-ידי חובש ולאחר מכן על-ידי רופא. ב-28 בדצמבר נלקח לבית-החולים הדסה עין-כרם. לאחר מכן נחקר במשך שבוע נוסף, והתלונן על שאירע לו בפני עורך-דינו, אשר מסר על כך לשופט. החוקר הראשי (אחמד טרודי) ייצג את המשטרה בדיון זה, והכחיש כי היה שימוש בכוח. בית-המשפט הסכים שוב להאריך את המעצר ב-15 יום. ב-15 בינואר הוארך מעצרו שוב באשמת זריקת בקבוק תבערה.

בשלב זה תפסה המשטרה אדם אחר (שאינו קשור לעציר), אשר הודה ברצח משתף הפעולה. ב-6 בפברואר ביקש חוקר משטרה מאסמאעיל לחזור בו מהודאתו - והוא שוחרר בו ביום. ב-7 בפברואר שוחרר גם אחיו עלי, לאחר שנאמר לו על-ידי המשטרה כי נמצא האדם אשר השליך את בקבוק התבערה, הרג את משתף הפעולה וניסה להרוג משתף פעולה אחר.

באפריל 1990, בתגובה על האשמות אחרות, אך בעיקר כתגובה על הפרסום שניתן להודאת השקר שנשחטה מאסמאעיל גול, מינה מפכ"ל המשטרה צוות פנימי על-מנת לחקור את ההאשמות על עינויים בידי חוקרים ממיחלק המיעוטים במגרש הרוסים. התובע בבית הדין הצבאי בלוד ופרקליטות מחוז ירושלים, הגיבו מייד על העיוותים הברורים שהתגלו. בספטמבר נמסר כי חוקר אחד הושעה מתפקידו, וכי ליועץ המשפטי לממשלה נמסרה המלצה להעמיד שמונה אחרים לדין.

ג. מעורבות אנשי הרפואה

במשך האינתיפאדה וגם לפני הועלו טענות בקשר למעורבות רופאים וצוות רפואי אחר (אחיות, חובשים) במהלך החקירות. כפי שכבר הזכרנו, חל איסור מוחלט על השתתפות וסיוע של צוות רפואי בביצוע עינויים או בהתייחסות אכזרית ובלתי אנושית לעצירים. קשה מאוד להוכיח טענות מסוג זה. לרופאים ולחובשים המשרתים במשטרה ובשב"ס אין שליטה, לפעמים אפילו לא גישה, אל מתקני החקירה של השב"כ. היו תלונות של עצירים על שרופא בדק אותם במהלך החקירה, והבחין בפגיעות שהיו יכולות להיגרם רק על-ידי הפעלת כוח. רופאים אלה לא זוהו בשם, ולא היו בידינו האמצעים לחקור תלונות מסוג זה. הראיות לקשירת קשר במשמעות של מתן "טיפול" לעציר, תוך ידיעה על התעללות וללא דיווח לגורם חיצוני, הן איפוא נסיבתיות בלבד.

קיימים דיווחים בצורת סיפורים אישיים של עדי ראיה. בספטמבר 1988 דיווח עיתון ישראלי על עדותו של ד"ר מרקוס לוי, חבר קיבוץ מצובה שנקרא לשירות מילואים בקציעות.⁴³ כשהגיע למרפאת הכלא, שאל מה הם תפקידו, ונענה: "עיקר תפקידך לבדוק עצירים לפני ואחרי חקירה". נאמר לו שהעבודה היא "שום דבר מיוחד", לפעמים צריך לטפל בשברים.⁴⁴ חלקים מעדות נוספת כזאת מופיעה בנספח מס' ב'.

לאחרונה פורסם דו"ח של ארגון רופאים אמריקאי המציין כי רופא המשטרה הראשי, ד"ר ראובן גולדשמיט, והרופא במגרש הרוסים, ד"ר אנדרי וייסמן, טענו כי אין הם יודעים על שום מקרה התעללות בזמן חקירות במגרש הרוסים, "אך הודו שראו פגיעות על אנשים שהובאו מחקירה במקום אחר".⁴⁵ למרות זאת, במאי-יוני 1990 הביאו תלונות של רופא במגרש הרוסים (לא ברור אם מדובר בד"ר וייסמן) לפתיחת חקירה בדבר אלימות נגד עצירים קטינים במקרהו של אל-גול (ראה סעיף 3(5) לעיל).

קל יותר לבדוק טענות במקרים שבהם היו בדיקה וטיפול בבתי חולים ישראליים רגילים הנמצאים מחוץ למתקנים צבאיים או מתקני-מעצר. קיימים דיווחים על עצירים שנלקחו לבתי חולים כאלה, נבדקו וטופלו מבלי שנשאלו דבר על-ידי הצוות הרפואי באשר לסיבת הפגיעות שסבלו מהן. (ראה מקרה אמין אמין, איברהים קוואריק וראמי נגאיר שהובאו לעיל, וכן חמישה מתוך הראיונות שלהלן).

נושא זה דורש חקירה נפרדת.

ד. מוות בזמן מעצר

יש להקדיש תשומת לב מיוחדת לשאלת מקרי המוות בזמן מעצר. אלה התרבו באורח דרמטי במשך תקופת האינתיפאדה: מממוצע של אחד או שניים לשנה במשך מרבית שנות השמונים ל-9 מקרים בשנת 1988 ו-9 נוספים בשנת 1989. הנסיבות שבהן מתו עצירים פלסטינים אלה במעצר ישראלי הן לפעמים בלתי ברורות. טווח הנסיבות כולל: סיבות טבעיות, אפשרויות של התאבדות, הזנחה רפואית לכאורה, התייבשות בעקבות שביתת רעב, הכאה או ירי של שומרים במהלך תסיסה בכלא, הריגה בידי עצירים אחרים בגלל חשד לשיתוף פעולה, או גם כתוצאה מאלמויות במהלך החקירה.

אנו נתרכז כאן רק ב-5 מתוך 18 המקרים בשנת 1988-9,⁴⁶ מקרים שבהם נראה כי המוות היה תוצאה ישירה או בלתי ישירה של שיטות חקירה. להלן אנו מביאים את תמציתם של המקרים הללו.⁴⁷

1. עטא עייאד:

עייאד, בן 21 ממחנה הפליטים קלנדייה שבאיזור רמאללה, נעצר ונלקח למתקן-המעצר הצבאי בדהרייה ב-23 ביוני 1988. ב-14 באוגוסט (עוד לפני שהורשה עורך-דין, קרוב משפחה, או נציג הצלב האדום לראותו) נמצא, לדברי השלטונות, תלוי בתאו. גופתו הוחזרה למשפחתו באמצע הלילה ונקברה תחת משמר כבד.

בסוף אוגוסט הוגשה לבג"ץ עתירה להורות על חקירת נסיבות מותו. הובאה עדות (של עציר אחר) שעייאד נשמע צועק שהיכו אותו. עייאד גם סיפר לאותו עציר שקיבל מכות חשמל ושהזריקו לו חומר כלשהו. ביוני 1989 עדיין לא הסתיימה החקירה. באוגוסט פנו שוב משפחתו של עייאד ועורכת-דינו לבג"ץ בבקשה לראות את תוצאות החקירה, ולהרשות נתיחה שניה של הגופה.

למרות ישיבות בנובמבר ובדצמבר 1989, עדיין לא נתן בית המשפט העליון את החלטתו.

2. איברהים אל-מטור:⁴⁸

אל-מטור, בן 31, מהכפר סעיר שליד חברון, נעצר ב-8 ביולי 1988 ונלקח למתקן-המעצר בדהרייה. לאחר מכן הועבר למתקן-המעצר הצבאי עופר (שליד ביתוניה, באיזור רמאללה), משפחתו ראתה אותו ברמאללה ובמתקן עופר ב-12 וב-13 באוקטובר. נראה היה שמצבו טוב, הוא לא היה מדוכא, ולא התלונן על התעללות. ב-18 באוקטובר נלקח שוב לדהרייה, ושם, ב-21 באוקטובר, דווח שנמצא תלוי בתאו.

לאחר מאבק משפטי של 5 חודשים הצליחה עורכת-הדין של המשפחה להשיג צו לנתיחה שניה של הגופה. ברור היה ממקורות שונים – עדויות שהוגשו לבית המשפט העליון (30.11.88), ודו"ח של מצ"ח על נסיבות המוות – שאלימות רבה הופעלה נגד אל-מטור בשלושת הימים שבין בואו לדהרייה לבין מותו. מפקד מתקן דהרייה טען שאל-מטור פתח בשביתת רעב והשתולל, עד שנאלצו, כדי להשתלט עליו, לקשור אותו, להזריק לוואליום ולפזר גאז מדמיע בתאו. בדו"ח נתיחת הגופה של המכון לרפואה משפטית באבו-כביר מופיע תיאור של 17 פגיעות שונות בכל חלקי גופו. הדו"ח החיצוני של הפאתולוג מטעם המשפחה, המתבסס על הנתיחה הראשונה, על החקירה המשטרתית, ועל

הנתיחה השניה מאפריל 1989, מדגיש את ההשפעה המצטברת של הנזקים שנגרמו לאל-מטור בשלושת ימיו האחרונים: מכות, גאז מדמיע, מניעת שינה, סימום, כל זאת כאשר האסיר מבודד בתאו, וקשור בידיו וברגליו.

הפאתולוג טען שהצטברות הנזקים "היא ראייה לכאורה ליחס אכזרי, לא-אנושי ומשפיל". מסקנתו היתה שהחקירה הראשונית הבלתי מספקת והמאורעות שקדמו למוות אינם מוציאים מכלל אפשרות כי מדובר ברצח באמצעות תליה או חניקה מלווה בתליה לאחר המוות. מסך כל העדויות עולה כי מדובר ב"התאבדות בנסיבות מחמירות". כלומר: ייתכן "כי ההתעללות באסיר הביאה אותו לבחור במוות כמוצא אחרון". ב-31 ביולי 1989 דחה בית המשפט העליון עתירה לחקירה נוספת בנסיבות מותו של אל-מטור. לא נערכה כל חקירה נוספת באשר לנסיבות מותו.⁴⁹ למקרה זה חשיבות מיוחדת בכך שיצר תקדים להרשאת חוות דעת חיצונית ו/או נתיחה שניה של הגופה.

3. מחמוד יוסף עלאיאן אל-מסרי:

אל-מסרי, בן 27, ממחנה הפליטים רפיח שברצועת עזה, נעצר ב-3 במארס 1989. הוא מת 3 ימים לאחר מכן, במסדרון אגף החקירות של בית הכלא המרכזי בעזה. (ההודעה על מותו היתה ההודעה הראשונה שמשפחתו קיבלה על מעצרו). השלטונות דיווחו שנתיחה לאחר המוות גילתה שהוא מת תוך כדי החקירה, אך מגורמים טבעיים, אחרי כאבים קשים שנגרמו מדימום עקב נקב בכיב קיבה.

לאחר פניית המשפחה לבג"ץ ב-17 במארס נמסרו מימצאי הנתיחה שלאחר המוות. בניגוד לטענות המקוריות - שלא נמצאו סימני אלימות בגופה - כללו המימצאים 24 חבורות (דו"ח הנתיחה שבוצעה במכון לרפואה משפטית בתל אביב, הוגש לפרקליטות). מימצאי חוות דעת בלתי תלויה של פאתולוג מטעם תאמו את המימצאים הרשמיים שגורם המוות היה נקב בכיב קיבה כרוני. אולם חוות דעת זו הוסיפה כי הפגיעות שהיו על הגופה מקורן בשלושת הימים האחרונים שלפני המוות, ושהמצוקה שנבעה מפגיעות אלה ומ"החקירה האינטנסיביות", "הן שהביאו ללא כל ספק להיווצרות הנקב בכיב הקיבה שהיה קיים מקודם".

נגד אחד החובשים בכלא ננקטו צעדים משמעתיים: הוא ננזף על שנתן לאל-מסרי תרופה בלתי מתאימה לכאביו (אספירין). הסימפטומים של כיב מנוקב - כולל כאבים קשים והקאת דם - נמשכו כ-24 שעות. במשך הזמן הזה לא נבדק העציר על-ידי רופא.⁵⁰ לא ננקטו כל צעדים משפטיים שהם נגד אותו חובש, וגם לא נגד קציני השב"כ האחראים לכל הפחות להזנחה, אם לא להחמרת הנסיבות שהביאו למותו של אל-מסרי.

4. ג'מאל מוחמד עבד-אל עאטי:

ב-4 בדצמבר 1989, לאחר ששהה כחודש באגף החקירות של הכלא המרכזי בעזה, נמסר כי עבד-אל-עאטי, בן 23, ממחנה הפליטים שאטי שברצועת עזה, תלה את עצמו יום קודם לכן בתאו. אל-עאטי נעצר ב-13 באוקטובר, לאחר שפגע במכוניתו במכונית צבאית חונה, ופצע בה חייל ואיש שב"כ, שאיבד את רגליו כתוצאה מהפגיעה. אותו איש שב"כ סירב ככל הנראה יום קודם לכן לתת לעבד-אל-עאטי אישור נסיעה, אלא אם כן ישתף פעולה. עבד-אל-עאטי נורה ונפצע על-ידי חיילים, טופל בבית החולים שיפא, ולאחר מכן

בבית החולים של כלא רמלה, שם נחקר. ככל הנראה הודה באוזני משפחתו (ב-3 בנובמבר) כי ביצע את הפגיעה כהתקפה מכוונת.

הוא הועבר לבית הכלא באשקלון, ולאחר מכן לכלא המרכזי בעזה, שם ראה אותו נציג הצלב האדום ב-27 בנובמבר. דווח כי מצבו היה טוב. עורך-דינו ניסה לבקרו פעמיים, אולם נאמר לו כי מרשו הועבר לכלא אחר. בשתי פעמים נוספות נאמר לעורך הדין כי השב"כ אינו מתיר ביקורים. ב-4 בדצמבר נמנעה מעורכי-הדין הרשות לבקר את כל העצירים בכלא עזה, ובאותו יום נמסר לבשיר עבד-אל-עאטי כי אחיו ג'אמל נמצאתלוי בתאו. בידודו של העציר בעודו נתון בידי השב"כ - שאת אחד מאנשיו פצע אנושות - מעורר את הצורך לחקור את נסיבות ההתאבדות.

5. ח'אלד אל-שיח'-עלי:

שיח'-עלי, בן 27, משכונת רימאל בעיר עזה, נעצר בביתו ב-7 בדצמבר 1989, ומת 12 ימים לאחר מכן, ב-19 בדצמבר, בעודו נתון בחקירה בבית הכלא המרכזי בעזה.⁵¹ לעורך-הדין של המשפחה נמסר למחרת היום כי שיח'-עלי מת מ"התקף-לב".

המשפחה לא השתכנעה מן ההסבר, והשיגה אישור להשתתפותו של פאתולוג בלתי תלוי בנתיחה שלאחר המוות. זו התקיימה ב-24 בדצמבר (היא אורגנה באמצעות ארגון אל-חאק וארגון הרופאים למען זכויות אדם שמרכזו בבוסטון).

המימצאים הרשמיים, הן של ד"ר יהודה היס, מנהל המכון הפאתולוגי באבו-כביר, והן של ד"ר מיכאל בדרן מארגון הרופאים למען זכויות האדם, סתרו לחלוטין את סיפור "התקף-הלב" והעלו כי מותו של שיח'-עלי נגרם על-ידי דימום פנימי כתוצאה מחבטה או חבטות באיזור הבטן. חבטות אלו נגרמו בכוח רב, ולא יכלו להיות מקריות או חבטות עצמיות. היו גם סימנים נוספים בגופה, שלא ניתן לראותם מבחוץ.

מימצאים אלו הועברו מייד ליועץ המשפטי לממשלה. ד"ר היס וד"ר בדרן ביקרו בכלא עזה וראיינו חמישה אנשי שב"כ שחקרו את הנפטר. החוקרים הכחישו כי היה שימוש בכוח, והמשיכו להסביר את המוות במונחים שאינם מתיישבים עם תוצאות הנתיחה. בינואר 1990 התקיימה חקירה משטרתית, שבסיומה הומלץ להעמיד לדין שני חוקרי שב"כ (שהושעו בינתיים) על מעורבותם בהריגתו של שיח'-עלי.⁵² ב-8 במארס הורשעו שני החוקרים בבית המשפט המחוזי בירושלים בגרימת מותו של ח'אלד אל-שיח'-עלי, לאחר עיסקת טיעון בין התביעה להגנה, לפיה הומר סעיף האישום מהריגה לגרימת מוות ברשלנות. ישיבות בית-המשפט התנהלו בדלתיים סגורות.

שני החוקרים נידונו ל-6 חודשי מאסר בפועל. בפסק-דינה כתבה השופטת ערד כי השניים לא גרמו למותו של אל-שיח'-עלי בכוונה, אלא מתוך רשלנות פושעת. היא ציינה כי לשני הנאשמים נגרמה תקלה, במהלכה של חקירה חשובה שמטרתה לאתר כלי-נשק, כדי למנוע פיגועים, בתקופה קשה של האינתיפאדה. במהלך הקראת פסק-הדין ציינה השופטת כי מדינת ישראל היא מדינת חוק וככזאת היא חייבת לשמור על זכויות העצירים. "אלו המנהלים חקירות צריכים לזכור את פסק הדין הזה ולזכור שיש לשמור על ערכים מוסריים גם לאור אילוצי הביטחון".⁵³

נוסף על חמשת המקרים שתוארו לעיל התאבדו שני פלסטינים נוספים בזמן מעצר לצורך חקירה. נביל מוסטפא איבדאח (במגרש הרוסים ב-16.6.88) ועבד אל עטיה

א-זענין (בכלא המרכזי בעזה ב-2.11.90).

מתוך 7 מקרי המוות בזמן חקירה אירעו 4 באגף השב"כ של בית הכלא המרכזי בעזה, 2 במתקן הכליאה בדהרייה, ו-1 במגרש הרוסים בירושלים.

מה ניתן ללמוד מן המקרים לעיל ומהטענות השונות?

כפי שצינו בתחילת הדו"ח, קיימים מכשולים כמעט בלתי-עבירים להשגת "הוכחות" ביחס להתעללות ולעינויים. טיבן של חקירות ביטחוניות בכל חברה, ובמיוחד בהקשר הישראלי, שאין הן פתוחות בפני עורכי-דין, ארגוני זכויות אדם או אנשי מחקר, כך שאלה נשענים בעיקר על עדויות סובייקטיוויות. מקורות רבים שהבאנו מדבריהם אינם מספקים ראיות "חיצוניות" (כגון תעודות רפואיות) מעבר לעדותו של הקורבן עצמו. ממילא העדות נמסרת בדרך-כלל בזמן שלא ניתן כבר לראות את סימני הפגיעה. עדויות רבות גם אינן מפורטות דיין, ולא ברור כיצד נבחרו.

במקרים בהם החקירה נסתיימה במוות וחוקרים הועמדו לדין אין צורך בהוכחות נוספות לקיום התעללות. באשר לטענות בדבר שגרה של התעללויות אנו מציינים, על-סמך העקביות הפנימית של העדויות ואמינות רוב המקורות, שטענות אלה נראות מוצדקות:

כיסוי הראש בשק, הלקאות חמורות בכל חלקי הגוף, מניעת שינה, קשירה (אל-שבח), קשירת הגוף בצורת "בננה" למשך זמן ארוך, בידוד בתאי "ארון", התעללות פסיכולוגית והשפלות - כל אלה הם בשימוש שגרתי בחקירות השב"כ. החקירה שערכנו והצגנו כאן מהווה אימות מפורט של התמונה הזאת.

מימצאי המחקר

1. שיטות המחקר

המחקר שלנו מתאר דפוסים של התעללות ועינויים באגפי החקירות של עשרה בתי-סוהר ומתקני-מעצר: שישה בגדה המערבית (חברון, דהרייה, רמאללה, שכס, ג'נין וטול-כרם), שניים בעזה (בית הסוהר המרכזי ומתקן החוף), ושניים בירושלים (הקישלה ומגרש הרוסים).

הנתונים נאספו על-ידי חברי קבוצת המחקר בין יוני לספטמבר 1990. כל אחד מ-41 העצורים שבקבוצת המידגם רואיין באופן אישי; 26 אחרי שחרורם ו-15 בתקופת המעצר (ראה פירוט להלן). מטרתנו המקורית היתה לאתר מידגם מייצג של עצורים ששוחררו בזמן האחרון אבל לא ניתן היה להשיג רשימה מלאה של עצורים משום גורם, ובכלל זה הצבא ועורכי-הדין של העצורים. ברצוננו להציג קבוצה שיש בה עצירים מבתי-הסוהר השונים הצלחנו לאתר בעזרת עורכי-הדין, ארגוני זכויות אדם וקשרים אחרים, 60 שמות של עצירים, ועצירים לשעבר, שהתלוננו על יחס בלתי הולם. מטעמים אלה איננו יכולים להתיימר שהמידגם שבידינו הוא מידגם סטטיסטי מייצג. אף-על-פי-כן יש בידינו לטעון שההתנסויות והאירועים המתוארים כאן טיפוסיים לאותם עצירים שעברו חקירות אינטנסיביות, וזאת בהתבסס על שלושה מקורות: עדויות פנימיות, עדויות ראייה ושמיעה של עצירים על דברים שקרו לחבריהם, שיחות עם עורכי-דין ישראלים ופלסטינים המקיימים מגעים יום-יומיים עם העצירים, ותיעוד שנערך על-ידי ארגונים אחרים לזכויות האדם.

שיטות הראיון של עצירים בפועל ושל עצירים משוחררים היו שונות.

כל הראיונות עם 26 העצירים המשוחררים התנהלו בערבית בבתי המרואיינים. ברבים מראיונות אלה היו נוכחים, נוסף על המרואיין ואיש השטח, אנשים אחרים, בדרך-כלל מתווכים שהפגישו את השניים ו/או בני משפחה. נוכחות זאת היתה נחוצה לעתים קרובות כדי להבטיח את אמונו של המרואיין ואת נכונותו לשתף פעולה. איש השטח הסביר את המטרה המדויקת של המחקר, והבטיח שזהותו של המרואיין לא תיחשף. בהצגת הממצאים שלהלן מופיעים כל המרואיינים בשמות קוד פרטיים: חסן, זיאד וכו'.

כל הראיונות כללו שאלות רקע קבועות: גיל, מקום מגורים, מצב משפחתי, משלוח יד. שאלות מפורטות יותר התייחסו למספר המעצרים הקודמים ולתיאור נסיבות המעצר האחרון שהוביל לחקירה בידי השב"כ. המרואיינים התבקשו לספק מידע מדויק באשר לנושאים הבאים: המתקנים שבהם הוחזקו, האגף והחדר שבו התקיימו החקירות, תאריכי החקירות ומשכן, השיטות המדויקות שהופעלו והתדירות שבה הופעלו, כינויי החוקרים וסימני זיהוי אחרים שלהם, וכן פרטים על ביקורי עורכי-הדין. המרואיינים גם התבקשו גם לשרטט תרשים של המתקן שבו הוחזקו, ולהצביע במידת האפשר על האיזור שבו שוכנו ונחקרו, וכן לצייר את הדרך בה נכפתו בעת החקירה. (האיורים המובאים בהמשך נעשו על-פי ציורי המרואיינים.)

התיאורים שהניבו שאלות אלה מצטיינים בעקביות רבה מאוד, הן ביחס לפרטים הפיסיים והן ביחס לשיטות החקירה. ההבדלים בין הגירסאות מועטים יחסית גם כשמדובר בבתי-סוהר שונים. אותם חוקרים זוהו וכונו בשמות הקוד שלהם על-ידי מרואיינים שונים. ברמאללה, למשל, "סגן גדעון" מופיע עם החיילים בבית החשוד וגם עורך את החקירה הראשונית. בין השמות האחרים המוזכרים בקביעות מופיעים "אבו ג'אבר", "מארדונה", "עופר", "אבו ניהאד" ו"סגן דני".

הסידרה השניה של הראיונות התנהלה עם עצירים שעודם כלואים. בקבוצה זאת נמצאים 10 מתוך 12 תושבי עזה שהשתתפו במידגם ו-5 הם תושבי הגדה. בראיונות היתה התייחסות לאותם נושאים שלגביהם נשאלו העצירים המשוחררים, אבל הם נוהלו על-ידי עורכי-הדין שניתנה להם רשות לבקר במתקני הכליאה. דברי העצירים הובאו כהצהרות בשבועה ולא כפרוטוקול של ראיון. בעזה נמסרו הצהרות בשבועה לעורכת-דין תמר פלג-שריק, שנעזרה בכמה מקרים בעורך-דין ראג'י סוראני, ששימש כמתרגם כשהיה צורך בכך. קבוצת עצירי הגדה המערבית רואינה בכלא רמאללה על-ידי עורכת-דין מונה ראשמאווי. המרואיינים העזתיים מזהים בדו"ח זה בשמותיהם האמיתיים המלאים.

השתמשנו רק במידע על מעצרים האחרון של המרואיינים ועל החקירות שהתנהלו בתקופתו. הניתוח שלהלן אינו מתייחס לחקירות קודמות כלשהן, והוא מבוסס תמיד על הראיון המקורי שניהלנו ולא על סיפורים רבים מיד שניה שהובאו לידעתנו. במהלך המחקר אושש המידע, כל אימת שהדבר ניתן, בעזרת עדויות חיצוניות. למשל כשנגבו עדויות בנוגע לאשפוז כתוצאה מתהליך החקירה ניסינו לאתר דו"חות רפואיים במקרים שהוגשו תלונות רשמיות לשלטונות על התנהגות אלימה. בדקנו את התלונות בעזרת עורכי-הדין, וביקשנו לעמוד על אופן הטיפול בהן. בעניין התלונות ראה סעיף ב' להלן.

למרות שכל המתווכים קיבלו את מלוא המידע על מטרת המחקר, ולמרות שהובטח להם שזהות המרואיינים תישמר בסוד אם האחרונים ירצו בכך, סירבו כמה מן המרואיינים הפוטנציאליים לשתף פעולה עם עובדי השטח, או שנעדרו מבתיים במועד שנקבע לראיון. במקרים שיכולנו לברר את סיבת הסירוב לשתף פעולה הועלו הטעמים הבאים: חשש מכך שמסירת מידע **לבצלם** תחשוף את המרואיינים לסכנה של המשך ההתנכלות האלימה מצד שירות הביטחון הכללי; חוסר אמון ביכולתו של המחקר להשפיע על מדיניות חקירת הפלסטינים שנוקטים השלטונות; חששות הנובעים מחוסר היכרות עם צוות המחקר או עם ארגון **בצלם**; חשש מהיזכרות בחוויה הטראומטית של החקירה. נוסף על כך הופרעה עבודת המחקר בשל הפגנות, שביתות והטלות עוצר שסיכלו לעתים קרובות את קיומם של ראיונות שנקבעו מראש, שכן במקרים רבים לא הצליחו עובדי השטח להגיע למקום הראיון. כל אלה הקטינו את מספר המרואיינים מ-60 ל-41.

2. תיאור המידגם

כאמור, רואיינו 41 בני אדם, בשתי קבוצות: באחת עצירים לאחר שחרורם, ובשניה עצירים במהלך מעצרם - לפני המשפט או לאחריו.

קבוצה א': עצירים משוחררים

מבין 26 העצירים המשוחררים 24 היו מהגדה המערבית ו-2 מעזה. כל העצירים היו בני 26 ומטה פרט לשניים – בני 32 ו-36. כמעט כל העצירים בקבוצה זאת נאשמו בעבירות הנחשבות קלות יחסית: זריקת אבנים, השתתפות בהפגנות, תליית דגלי פלסטין או הפצת כרוזים. שתיים מההאשמות היו חמורות יותר: הכנת בקבוקי תבערה וחברות בארגון עוין.

כתבי אישום הוגשו לאחר החקירה רק נגד 12 מבין ה-26, ו-3 אחרים נעצרו לאחר חקירתם במעצר מינהלי. 11 הנותרים שוחררו בלא הגשת כתבי אישום נגדם. אלה שנשפטו נידונו לתקופות מאסר קצרות, שלעיתים היו זהות לתקופת מעצרם עד למשפט. גזר-הדין החמור ביותר היה זה שנפסק ליאסר, בן 17.5, שנידון ל-18 חודשי מאסר בעוון זריקת אבנים, הפצת כרוזים וחברות בארגון עוין. איהאם השתחרר ביום משפטו (30.8.90) לאחר שהשופט גזר עליו 7.5 חודשי מאסר – בדיוק תקופת הזמן של מעצרו. עומר שוחרר ב-5 באפריל 1990 על-ידי שופט שדן אותו ל-35 ימי מאסר, שאותם ריצה כבר – לאחר שפרקליטו המציא מסמכים רפואיים המעידים על כך שהוא סובל מאסטמה וכי רגלו השמאלית נפגעה מנגיף הפוליו.

קבוצה ב': עצירים כלואים

בקבוצה השניה 15 עצירים הנמצאים עדיין בכלא. רובם בני 30-40, שלושה בשנות העשרים לחייהם ואחד בן 15. עשרה הם תושבי רצועת עזה וחמישה תושבי הגדה.

אנשים אלה מוחזקים בכלא תקופות ארוכות יותר מהמרואיינים שבקבוצה הראשונה. ארבעה מהם נחקרו בתקופת מעצרם תחת צו מינהלי, כלומר, הם לא הואשמו או נשפטו.

שניים מהעצירים המינהליים כלואים זה שנים ללא משפט. מחמוד מדקור מרצה עתה את החודש ה-58 למעצרו ועבד גאבן עצור עתה בפעם הרביעית במעצר מינהלי לתקופה של שישה חודשים.⁵³ שישה אחרים נשפטו על עבירות כגון חברות בארגוני החזית העממית והג'יהאד האיסלאמי, או יצירת קשרים עם ארגונים עוינים. גזר הדין החמור ביותר (40 חודשים) הוטל על נאצר אל-שיח-עלי על זריקת שני בקבוקי תבערה על חנות וידאו שמכרה קלטות פורנוגרפיות. חמישה עצירים בקבוצה זאת טרם נשפטו. שלושה מתוכם נעצרו ב-22 בנובמבר 1989, כלומר הם עצורים לפני תחילת משפטם כבר למעלה משנה.

3. דפוסים כלליים

נציג את הדפוסים העיקריים המצטיירים מן הראיונות בשתי קטגוריות: ראשית, השלבים שעוברים העצירים ממעצר עד לחקירה, ושנית, רשימה של שיטות חקירה כפי שחוו אותן המרואיינים. בפרק ב(2) נציג שבעה מקרים מפורטים.

איסורים בין-לאומיים על עינויים, ו"יחס אכזרי ולא-אנושי" חלים לא רק על מעשיהם של עובדי ציבור, אלא גם על מחדלים, כגון אי-מתן תנאי מעצר מינימליים וטיפול רפואי הולם. אולם, כפי שהסברנו בהקדמה, אין דו"ח זה דן בחקירה על-ידי הצבא או המשטרה, וכן לא בתנאים הכלליים של כליאה או טיפול בעצירים. פרט לבחינת רקע כללי, השמטנו פרטים אלו שמסרו המרואיינים.

אנו מתמקדים בפעולות המכוונות של החוקרים שגרמו נזק גופני או נפשי. יש לציין עם זאת, כי שלילה של תנאים בתקופת החקירה, במתכוון או שלא במתכוון, תורמת להחלשת העציר ולדמורליזציה שלו, ומקלה על תפקיד החוקר להשיג ממנו הודאה.

שלילת תנאים זו כוללת: מניעת מקלחת מן העצירים לתקופה של שבועיים ואפילו חודש, וגם אז מקלחת במים קרים, איסור החלפת בגדים, גרימה לעצירים לעשות את צרכיהם בבגדיהם (לעתים משום שהם קשורים ואינם מורשים להשתמש בשירותים).

נוסף על כך, תורמים הצפיפות, היעדר האוורור, הלכלוך והצחנה בתאי המעצר, האוכל המועט והמחסור בשינה, לשבירת רוחו של העציר. תחקיר מעמיק ביחס לתנאי הכליאה לא נעשה, אולם אנו מאמינים כי תחקיר כזה יראה כי התנאים אינם עומדים בדרישות המינימום לכליאת עצירים (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) שלהם מחויבת ישראל באמצעות האומות המאוחדות.

א. מן המעצר לחקירה

מטרת התיאור התמציתי של הדרך שעושים עצירים מביתם אל אגף החקירות היא כפולה:

ראשית, לתת את הרקע הכולל יותר של מצבו של הנחקר; שנית, להבהיר שהחוקרים אינם פועלים בחלל ריק, אלא מסתייעים בחיילים, בסוהרים, ברופאים, בחובשים ובשופטים (ראיות מסוג זה מובאות בנספחים ב' ו-ג').

רוב המרואיינים נעצרו בביתם בשעות הקטנות של הלילה, או בשעות הבוקר המוקדמות. חיילים בליווי איש שב"כ לקחו אותם אל מתקן-המעצר. בדרך ספגו לא אחת מכות וקללות מהחיילים שלקחו אותם למקום כלאם.

אסד, שנעצר בביתו של חבר, מספר:

באו לעצור אותנו ומצאו אותי שם. שאלו וביררו מי אני... ביציאה מהבית של החבר כבר קשרו לי את הידיים וכיסו את העיניים. לקחו אותנו לאל-עמארה. הם הכניסו אותי למשרד וגדעון עצמו דיבר איתי. הוא האשים אותי בידוי אבנים, סטר לי, החל מאיים עלי במעצר של אמא שלי [...] וקילל אותי בלי חשבון. הוציאו אותי מהחדר. אחד משך אותי הצידה, הצמיד אותי לקיר ולחץ על צווארי. אמרתי שלא עשיתי כלום. אחר-כך לקחו אותי לאוהלים, שם נשארתי 7 ימים ללא שום חקירה, עד שהעבירו אותי לדהרייה.

הציפיה לחקירה נמשכת לעתים ימים ארוכים. ארבעה מהמוראיינים סיפרו כי רק אחרי היום ה-18, והארכת מעצרים לפני שופט, החלה החקירה. עד אז חיכו בחוסר מעש, בתנאי מעצר קשים.

אחרי כמה ימים באוהלים בחצר הכלא או בתאים מיוחדים מועברים חלק מהעצירים לבתי-כלא אחרים לצורך חקירה. התיאורים דומים מאוד לזה של אסד:

ההעברה לדהרייה היתה באוטובוס. קשרו לנו את הידיים לאחור והושיבו אותנו על רצפת האוטובוס באמצע, ואסרו להשעין את הגב. מובן שלא ראינו כלום בגלל הכיסוי על העיניים. בדרך נזרקה אבן על האוטובוס. אני ישבתי ראשון בשורה, קרוב לנהג. החייל התחיל לבעוט בנו ולהכות אותנו עם אלה ולקלל אותנו.

תיאורו של וואיל:

למחרת הסיעו אותנו באוטובוס לדהרייה. כיסו לנו את העיניים וקשרו את הידיים לאחור. האזיקים היו מפלסטיק וקשורים חזק מאוד על הידיים. ישבנו באוטובוס על המושבים והכריחו אותנו להוריד את הראש עד הברכיים. הגענו לדהרייה ונשארו באוטובוס הרבה מאוד שעות. אני מעריך שהוציאו אותנו מהאוטובוס בשעה 22:00, למרות שיצאנו מחברון ב-10:00 בבוקר. מובן שהאזיקים, שהיו סגורים חזק, הכאיבו מאוד, והיינו עייפים מאוד מהישיבה הממושכת וההתכופפות. לא קיבלנו שום דבר לאכול או לשתות.

איהאם מאל-ג'יב, שנעצר יחד עם עוד 36 מתושבי כפרו באותו לילה, מספר על המעבר באוטובוס:

קשרו את ידינו ודחסו אותנו כ-70 איש, בתוך האוטובוס. המושבים היו מלאים ואני ישבתי על רצפת האוטובוס. יושבים שם ומכופפים את הראש למטה - אסור להרים ראש. קשורים בידיים בצורה חזקה מאוד. האוטובוס עצר גם בבית-לחם ובחברון והוסיפו לאוטובוס עצירים נוספים. התנאים והדוחק בתוך האוטובוס היו בלתי-נסבלים.

בכלא עוברים העצירים במרפאה, מפקידים את בגדיהם וכל דבר הנמצא בחזקתם במחלקת הפיקדונות, ונשאלים על מצבם הרפואי ועל בעיות רפואיות מיוחדות שיש להם. הם מקבלים בגדי עצירים וממתנים לחקירה.

יאסר, תלמיד תיכון בן 17.5, מספר על היום הראשון בכלא דהרייה:

הגענו לכלא דהרייה. העמידו אותנו בשמש, וכל חייל שהיה עובר קילל אותנו, או היכה. אחרי כשעתיים הורידו את כיסויי העיניים ולקחו אותנו למרפאה. חובש או רופא שאל אותי כמה שאלות, ומייד אחר-כך הוביל אותנו למחסן כשאנחנו עירומים לגמרי. במחסן מקבלים בגדים. אחר-כך חילקו אותנו לחדרים. החדר שאני הוכנסתי אליו בערך [בגודל] 5 X 5. בתוכו ישבנו 30 איש. למחרת אחרי ארוחת-הצהריים קראו את מספרי. הוציאו אותי, קשרו את ידי, כיסו את עיני ולקחו אותי לאל-שבח. נקשרתי בערך משעה 12:00 בצהריים ועד 11:30 בלילה ללא מים או אוכל. עמדתי כל השעות, בעיניים מכוסות. עמדתי כשהפנים לקיר. מישהו היה אומר לנו - מי מוכן להודות וילך הביתה [או] שנשלח אתכם לחקירות ולעינויים באגף החקירות. בערך ב-11:30 בלילה גררו אותי לאגף החקירות.

אגפי החקירות נפרדים מהאגפים האחרים בכלא. בכל אחד מהם איזור פתוח המיועד לקשירת עצירים הממתיינים לחקירתם, וכמה "ארונות" או תאים שחלקם קטנים מאוד (על-פי הדיווחים לעתים ברוחב 50 ס"מ ובאורך 70 ס"מ). בתאים אלה יכולים העצירים רק לעמוד, או ב"ארונות" מסוימים לשבת על מדרגת בטון הבנויה בתוכם. ה"ארונות" חשוכים ויש בהם חרכי אוורור קטנים.

נוסף על כך ישנם תאי בידוד - חדרים גדולים יותר שגודלם כ- 2 X 2 מ', ובהם מזרון או שניים.

למרות שאגפי החקירות מבודדים, אין הם נפרדים לחלוטין משאר האגפים. חיילים (או שוטרים במגרש הרוסים בירושלים) מביאים את העצירים לחקירה, ולוקחים אותם כשהחקירה תמה. הם שומרים על העצירים בשעה שהם קשורים וממתיינים לחקירה, והם האחראים לחלוקת מזון ושתייה.

על-פי תיאורים של מרואיינים רבים מקובל לגרור את העצירים באמצעות השק המכסה את ראשם. מחמוד מתאר את שיטת הגרירה ברמאללה:

קפטן חיים גר אותי, עם השק. הגרירה זה שהם מסובבים את השק על הצוואר, עד שנצמד חזק, ואז תופסים את השק ליד הגרון וגוררים. בדרך הוא הטיח את ראשי כמה פעמים בקיר.

יונס סיפר כמה מפחידה הגרירה הזאת במדרגות, כשלא יודעים לאן הולכים וכמה פעמים עוד ייחבט הראש במדרגות לפני שתסתיים הדרך:

החייל בא ולוקח אותי עם שק על ראשי, קשור בידיים. עלינו מדרגות וירדנו ועלינו ועוד פעם ירדנו. לא ראיתי כלום. אמרו שאנחנו מתחת לאדמה.

משמועברים העצירים לאגף החקירות הם מוחזקים שם לעתים עד תום החקירה, ימים, ולפעמים שבועות. אחרים מוחזרים לאגף המעצר ומובלים ממנו לאגף החקירות בהתאם לצורך. על העברת העצירים מאגף החקירות ואליו מופקדים חיילים או סוהרים. נדמה שבמגרש הרוסים יש סוהרים שתפקידם לתאם בין שני אגפי המעצר.

לחיילים תפקיד מרכזי לא רק בהבאת העצירים לאגף השב"כ, אלא גם בשמירה עליהם בזמן שאין הם נחקרים, ונמצאים יחד עם עצירים אחרים. רוב המרואיינים דיווחו על קללות, מכות ובעיטות שספגו מחיילים ששמרו עליהם או ליוו אותם לחקירה, וכן על חיילים שמנעו מהם מזון ושתייה ואילצו אותם להישאר ערים במשך ימים ללא הפסקה. אסמאעיל, בן 22, מספר על כלא חברון:

את היום הראשון ביליתי קשור ב"ארון", ולפני זה לקחו את החולצה ונשארתי בגופיה. קשרו את הידיים שלי לאחור ושמו שק מסריח על ראשי. השק היה כל-כך צר, עד שלא יכולתי לפתוח את העיניים בתוכו. רוחב הארון לא יותר מ-1 X 1 מ'. יכולתי רק לעמוד בו. לידי בחוץ היה שומר. בשעה 17:00 בערך ביקשתי לאכול. הוא אמר שאסור לתת לי לאכול. כל היום עבר כך. אני קשור עם השק על הראש, עומד בתוך הארון. החייל אסר עלי לשבת וכל פעם שישבתי בעט בי.

ב. שיטות חקירה

ישנן דרכים רבות שעל פיהן ניתן לסווג שיטות חקירה כצורות של עינויים או אכזריות. כפי שצינו קודם (בדיון בדו"ח לנדוי), ההבחנה בין שיטות הפוגעות בגוף לבין אלו המתמקדות בנפש אינה מספקת, מכיוון ששיטות הפוגעות בגוף גורמות גם לפגיעה נפשית (כמו השפלה), ושיטות רבות מופעלות בעת ובעונה אחת או בזו אחר זו בחקירת אדם אחד. לכן מועיל יותר לציין מיגוון של שיטות: אלה שהן בעיקרן מילוליות (כלומר העלבות ואיומים); אלה המכוונות לפגיעה רגשית וגופנית (כמו מניעת שינה); ואלה שהן פגיעות ישירות בגוף באמצעות כוח פיסי (כגון מכות).

נעזרנו בחלוקה זאת כדי לפרט את שיטות החקירה העיקריות שתיארו 41 המרואיינים. חלוקה זו אינה מסווגת את השיטות על-פי חומרת פגיעתן; שיטה מילולית כמו השפלה מינית או איום על אחד מבני המשפחה עלולה להיות פוגעת יותר לגבי אחדים מהעצירים מאשר הכאות חוזרות של הגוף.

ללא יוצא מן הכלל נעשה שימוש בשיטות שונות ליצירת לחץ נפשי על העצירים, על-מנת לשבור את התנגדותם ולגרום להם להודות. שיטות של השפלה, עלבונות, איומים וגרימת כאב פיסי נועדו לגרום לעצירים לחוש חוסר אונים בפני החוקר הכול יכול.

גורם הכוח קיים בכל חקירה אינטנסיבית מעצם הגדרתה. מכיוון שכל חקירה, מעצם טבעה, מהווה לחץ על הנחקר, יצרה הפסיקה הבחנה בין "מועקה ומצוקה שהיא תולדת חקירה הוגנת וסבירה" לבין "מצוקה שהיא תולדתה של נקיטת אמצעים בלתי-הוגנים". בקבוצה הראשונה של שיטות חקירה הפסיכולוגיות המתוארות מטה כללנו השמצות, השפלות, איומים וכליאה בבידוד. באלה ניתן לראות אמצעים בלתי-הוגנים או בלתי-סבירים, בהיותם מעבר לגבולות המותר בחוק, כולל החוק הישראלי של לפני ועדת לנדוי.

לא דנו במניעת טיפול רפואי הולם או בשיטות חקירה מקובלות הכוללות הונאה כגון "משחק הידידות" (עימות העציר עם חשוד אחר).

לפני שנתאר את שיטות החקירה אנו מביאים סיכום של מקרה אופייני.

סיפורו של וואיל מדגים את הסדר בו מופעלות ומשולבות שיטות החקירה:

וואיל, בן 20, תושב חברון, נעצר בביתו בשעה 02:00 לפנות בוקר ב-22 במאי 1989. למחרת נלקח לדהרייה. ב-24 במאי 1989 עמד קשור באזיקי מתכת לארונית, כל היום, מבלי שנחקר.

בשעה 22:00 נלקח ל"ארון" (90 x 90 ס"מ) והוחזק שם במשך 3 שעות. אז הועבר לצינוק, שם הוחזק עד 28 במאי. באותו יום, בערך בשעה 16:00 הועבר שוב ל"ארון", הפעם למשך 7 שעות. אז הוחזר לצינוק עד ליום המחרת.

החקירה החלה ב-29 במאי. שם החוקר היה "עופר". משעה 09:00 ועד 14:00 התמקד החוקר באיומים על דברים שיקרו לוואיל אם לא יודה. בשלב זה החלו המכות. וואיל התעלף. כשהתעורר הושם שוב ב"ארון".

בערב נערכה חקירה נוספת. בעוד וואיל שוכב על גבו וידיו קשורות לאחור, היכה

אותו החוקר, בעט באשכיו, חנק אותו פעמיים למשך דקה, והיכה אותו בראשו במוט מצופה גומי.

אז נקשר וואיל בתנוחת "הבננה" לכסא (ראשו ורגליו נקשרו לכל אחד מצדי הכסא) והוא הוכה בבטנו. בשעה 23:00 נלקח וואיל חזרה ל"ארון".

פעולות אלה חזרו על עצמן:

30 במאי – קשור כל היום (אל-שבח) ללא חקירה.

31 במאי – יום של חקירות והכאות.

1 ביוני – קשור כל היום ללא חקירה. אז הוחזר לתא ל-5 ימים.

5 ביוני – נלקח מתא על-ידי חוקר אחר, "אלי", שהיכה אותו בדרך. נחקר על-ידי "אלי" ו"עופר" שלא האשימו אותו בכל האשמה ספציפית. החוקרים היכו אותו בראשו ובפניו באגרופים, בעזרת מאפרות ובאלת גומי. אחר-כך הוחזר וואיל ל"ארון".

מצב דברים זה נמשך 45 יום מתאריך המעצר. פרט לימי שישי ושבת היה וואיל רוב הזמן בחקירות, ב"ארון" או קשור בחוץ. נוסף על המכות הוא הושפל, ואיימו עליו (בין השאר נאמר לו שאחותו תיאנס ושאיימו בהריון מאיש שב"כ).

ביום ה-22 למעצרו ביקר את וואיל עורך-דינו (עורך-דין מוחמד שאהין), וביום ה-24 למעצר ביקרו אצלו נציגי הצלב האדום.

רק ביום ה-36 למעצרו הורשה וואיל להתקלח ולהחליף את בגדיו. הוא נשפט על זריקת אבנים, ונידון ל-5 חודשי מאסר. הוא שוחרר ב-23 באוקטובר 1989.

וואיל חווה את כל שיטות החקירה המפורטות מטה:

1) עלבונות והשפלות

כל המרואיינים דיווחו על השפלות מילוליות – גידופים, עלבונות, הוצאת דיבה וקללות – מצד החוקרים; כמעט כולם סיפרו כי החוקרים ניבלו את הפה בהתייחסות לאימם, לאחותם או לנשות הנחקרים: "נביא את אחותך ואת אמא שלך לכאן ונזיין אותן שתראה" הוא ביטוי ששמענו מ-13 מרואיינים. ביטויים כגון: "אמא שלך בהריון מאיש שב"כ". או "אשתך כבר בהריון? מזל שלך" (כפי שנאמר לסלים) – הם שגורים.

מלבד ההשפלות הכרוכות באיומים או בקללות נעזרים החוקרים גם בדרכים של השפלה שיש להן ביטויים פסיים, כמו מניעת אפשרות מהנחקרים לגשת לשירותים, הפשטת הנחקרים וחקירתם כשהם עירומים, יריקות בפניהם, הכרחת עצירים לשתות שתן וכד'.

מחמוד מספר על השפלות בלתי-פוסקות באגף החקירות ברמאללה:

בא אלי אבו אל-עבד ולקח אותי. הוא קשר אותי חזק ושם שני שקים על הראש, השק העליון רטוב במים מה"כרדל" (פח לצרכים). אני ראיתי איך הוא הרטיב אותו. הוציא אותי. נשארתי כחצי שעה במעבר. אחר-כך גרר אותי לחדר, אני חושב שזה החדר הראשון מצד ימין, ואמר: אני אין לי בעיה, אני בסוף היום הולך לילדים שלי. אתה תישאר כאן, תקבל מכות, תושפל, למה לך. תודה ותנוח.

2) איומים לפגיעה בעציר או בבני משפחתו

14 מרואיינים דיווחו כי החוקרים איימו שיהרגו אותם: "נהרג אותך כאן, אף אחד לא יידע עליך", הוא ביטוי שחזר והופיע בדיווחים.

האווירה היא של אלימות, הנחקרים מנותקים מהעולם ואינם מדברים עם איש פרט לחוקרים, במשך ימים ולעיתים שבועות. הצבא אינו מקפיד להודיע למשפחות העצורים על מעצר יקיריהם ומניעת פגישה עם עורך-הדין ב-15 או ב-30 הימים הראשונים לאחר המעצר היא נוהג כמעט קבוע. כך שהביקור הראשון שלו זוכים הנחקרים הוא בדרך כלל ביקור הצלב האדום שלא מתקיים לפני היום ה-14 למעצר. במצב זה של בידוד האיומים להורגם נתפסים כמוחשיים ואפשריים.

גיבראן מתאר:

כאילו שתיאמו ביניהם, ארבעתם התחילו להכות אותי, בעיטות, הטחות ראש בקיר, ירקו עלי וצעקו שאם לא אודה יזיינו אותי. עצרו לרגע ואמרו: "תוריד את המכנסיים". התחילו להוריד את המכנסיים ואני מתנגד, לחצו אותי לקיר והטיחו את ראשי.

אחד מהם אמר: "תביא את החשמל". הביאו ארגז שיש בו מנורות קטנות וישנם שני לחצנים ששמים עליהם שתי אצבעות. אמרו: "שים את אצבעותיך". לא הסכמתי, ניסו לקחת את ידי בכוח, הורדתי אותם... ניסו כמה פעמים ובכולם לא הצליחו... ירדו מן העניין. אני היום חושב שזה היה סתם להפחדה. אם היו רוצים היו יכולים להתגבר על התנגדותי.

ברקאת זוכר שחוקריו אמרו לו: "עכשיו נרעיל אותך וניפטר ממך" ומתאר את הרגשתו: "התחלתי להתפלל. חששתי שבאמת לא אחזיק מעמד ושאני אמות בידיים שלהם".

נאסר כאמל מוחמד אל-שיח' עלי (אחיו של אל-שיח' עלי שנהרג בכלא עזה ב-19 בדצמבר 1989 – ראה אלה), מספר כי בחקירתו שלו אמרו לו חוקריו: "אם לא תודה נהרג אותך כמו שהרגנו את אחיך חאלד". עוד הוא מספר כי במסגרת האיומים, יומיים לפני שהסתיימה החקירה, אמרו לו שלאביו יש התקף-לב, "ואם לא תודה הוא ימות בגללך".

3) מניעת שינה ומזון

מניעת שינה מהעצירים דווחה כעניין שבשגרה בעת החקירה. דרך אחת להשיג זאת היא באמצעות קשירת הידיים באל-שבח או בתוך ארון למשך שעות ארוכות. דרך אחרת היא באמצעות הוראות לחיילים או לעובדי הכלא להפריע באופן תדיר לעצירים בשנתם בעת היותם בתא. בכלא עזה מוחזקים עצירים במשך שעות כשהם קשורים לשרפרפים נמוכים במסדרון.

עבד מספר על חקירתו בדהרייה, שבמהלכה, במשך 10 ימים כמעט לא ישן. בין חקירה אחת לשניה נקשר ל-5-6 שעות באל-שבח. הוא ניסה לישון למשך מספר דקות קשור לכסא או עומד, אולם השומר העיר אותו בבעיטות או במכות בראשו.

הוא עבר 17-18 פרקי חקירה, כשמשך כל אחד מהם 45 דקות עד שעה. בכל חקירה נאמר לו שאם יודה יוכל לישון. ביום ה-11 הוחזר לצינוק (עם תום החקירה נשפט עבד ונידון ל-3 חודשי מאסר ו-1,000 ש"ח קנס על זריקת אבנים).

ח'אלד, בן 21, שחוקריו האשימו אותו בחברות במפלגה הקומוניסטית ושחרר מבלי שהועמד לדין, אחרי 45 ימי חקירה, מספר על מניעת שינה כחלק משיטות החקירה הנהוגות:

כל תקופת החקירה הזאת, מיום ראשון ועד יום חמישי, הייתי באותו חדר ללא שינה [בכלא שכס] ובזמן הארוחה לקחו אותי לבית-השימוש, אכלתי שם וגם שני לילות ביליתי שם.

בימי שישי ושבת העבירו אותי לכלא פרעה. מרגע שהגעתי עד שהחזירו אותי לכלא שכס הייתי קשור. גם שם אחד התפקידים של השומרים למנוע מאיתנו שינה. שפכו עלינו מים קרים. היו קושרים ידיים לאחר, כיסוי על העיניים, הרגליים קשורות עם שרשראות. קושרים אותנו לברזלים שבהם היו קושרים פעם את הסוסים. ללא אוכל בכלל. מים שתיתי רק פעם אחת בסוף השבוע באל-פארעה. ביום ראשון הורידו אותי לאוהלים והייתי מטושטש לגמרי.

מניעת מזון אף היא פעולה שכיחה, בעיקר בימים הראשונים למעצר ובתקופת הקשירה באל-שבח. מרואיינים סיפרו על יומיים, שלושה ואף ארבעה ימים שבהם לא קיבלו כל מזון. ברכאת רזה ב-15 ק"ג במשך 60 ימי החקירה.

נאצר, שנעצר ב-7.12.89 ונחקר במגרש הרוסים, לא קיבל כל מזון בחמשת הימים הראשונים לחקירה. חוקריו דרשו ממנו שיודה על-מנת שיקבל מזון, ולא הירשו לו כלל לגשת לשירותים. נאצר הבהיר לחוקריו כי מחובתם לספק לו מזון, וכי אסור להם להתנות קבלת מזון בהודאה. משהמשיכו להכותו והודיעו לו שלא יקבל מזון אם לא יודה, הודיע שהוא יפתח בשביתת רעב.

שביתת הרעב שלו נמשכה 12 יום. גם רופא הכלא שנקרא אל העציר לבדוק את מצבו הציע לו להודות, בהבהירו לו ששביתת הרעב משפיעה על הכליות שלו ועל מצבו הבריאותי הכללי.

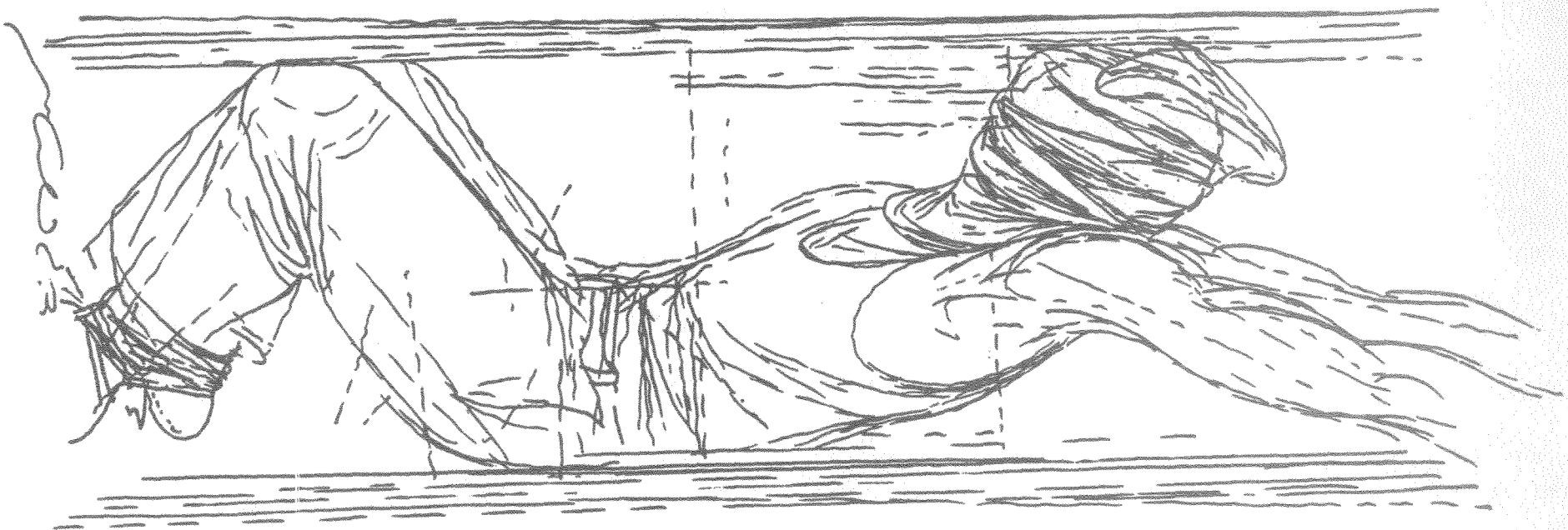
4) כליאה בבידוד: ארון, ופריג'ידר

כליאה בתא בודד, ללא הצדקה עניינית ולמשך תקופה ממושכת, כאשר מן הסיבות מתחייבת המסקנה שהדבר נעשה על-מנת ליצור לחץ נפשי אצל החשוד - אסורה ופסולה.

באגפי החקירות נכלאים חשודים בבידוד בשלוש דרכים: בצינוק; בתא קטן שמימדיו דומים לתאי בידוד באגפים אחרים של בתי-כלא; ובתאים קטנים הרבה יותר:

1. ארון:

זהו תא קטן מאוד שגודלו כ-1 X 1 מ' (חלק מהעצירים מעריכים שהארון קטן יותר), חשוך, וסגור כמעט לחלוטין. האור חודר דרך חרץ צר בדלת או בתקרה. עצירים מוחזקים בארון שעות רבות, לעתים קשורים ומכוסים בשק. בחלק מן הארונות בנויה מדרגת בטון והעצירים יכולים רק לשבת שם. בארונות אחרים לא ניתן לשבת או לשכב והעצירים נאלצים לעמוד. גיבראן נחקר בשכס ובפתח תקווה במשך 26 יום לפני שקיבל צו מעצר מינהלי. ב-17 הימים הראשונים הוחזק בצינוק כשידיו קשורות לאחור ושק על ראשו. מדי פעם באו החוקרים לשאול אותו האם הוא מוכן להודות. בעבורו הכליאה בארון הייתה הקשה ביותר:

איור 1: ארץ

הידיים קשורות לאחור לצינור בקיר, שק על ראשי. נשארתי ככה יומיים או שלושה (לא זוכר בדיוק). כאן היה הקשה ביותר כי הידיים קשורות לאחור למעלה, ולא היתה לי ברירה אלא לזרוק את גופי קדימה כך שכל הכובד של הגוף נפל על ידי.

חסן, בן 26, שנחקר בדהרייה, מספר:

בתוך הארון עמדתי, מסריח מאוד שם, ריח של שתן. הארון 70 x 50 ס"מ, בתוכו עומדים כשהידיים קשורות והעיניים מכוסות. חושך ללא אור ושמש לא נכנסת.

זימד, בן 36 מגנין, נחקר במשך 30 יום ושוחרר מבלי שהוגש נגדו כתב אישום. עם שחרורו טופל בבית החולים אל-מקאסד בשל מה שהוא מתאר כהתמוטטות עצבים. במשך רוב 30 ימי החקירה נקשר בארון למספר שעות בכל יום, ללא מזון או שתיה. הוא מתאר:

מוציאים אותך מחדר החקירה ל"ארון" – עשוי בטון ברוחב ואורך של כ-60 ס"מ וגובה בערך 2 מטר. מכניסים אותי פנימה וסוגרים אותי. שם אין אפשרות אלא לעמוד, שעות על-גבי שעות עם שק וידיים קשורות. לפעמים משעות הבוקר ועד הערב. בתקופות הביניים [בין החקירות] בדרך כלל השאירו אותי בתוך הארון, רוב שעות היום ללא מים כמובן. כשביקשתי מים, באו, פתחו את הארון, הוציאו אותי והוליכו אותי עוד פעם לחדר החקירות. כשאני אומר: "ביקשתי מים", אז אומרים לי: "אתה מבקש, אז ישנה בינינו הבנה. תדבר בבקשה, תתחיל". וכשעוד פעם אני אומר שאין מה להגיד, מתחילות המכות, החניקות, מכות על הראש, על האוזניים, על איברי המין, ולא זוכר מתי ובאיזה שלב הייתי מאבד את ההכרה. אותם ימים אחרונים אני לא זוכר טוב".

2. פריג'ידר:

תא שגודלו כגודל ארון, גם הוא חשוך, ובו יש טמפרטורות נמוכות, ומכאן שמו. לא דווח לנו על שימוש ב"פריג'ידרים" בגדה אלא בעזה בלבד. לעומת זאת, בעזה לא היו עדויות על ארונות, וכל המרואיינים דיווחו על כליאתם בתאי פריג'ידר.

פתחי חוסיין חסן אל-בואב, שנחקר בעזה מתאר:

כך זה הלך 11 יום. ואני בחדר חקירות 3-4 שעות ואחר-כך ב"פריג'ידר". זה חדר קטנטן וחשוך לגמרי ונראה שמטרתו לרענן אותי. בגלל המכות הגוף מחומם ולא הרגשתי אפילו קור. ייתכן שפריג'ידר מיועד גם לטשטש את המכות. לפעמים נשארתי זמן בפריג'ידר. הרבה זמן. כל הלילה. אז הרגשתי קור...

כשהיו מחזירים אותי לפריג'ידר הייתי משוחרר מ"בננה" וידי היו על בטני כבולות.

אסמאעיל ח'ליל מוהרא, בן 38 מג'בליה, נחקר במשך 30 יום בכלא עזה. הוא מתאר:

לפנות בוקר, בערך בשלוש, קחו אותי ל"פריג'ידר", עד בערך שש. אז אבו זימד קרא לי ואמר, שאבו עווני אמר לו שאני לא אדבר. עניתי שאין לי מה לומר. אמר: "אם לא תדבר, תדבר מהתחת".

הזכירו לי את מחמוד שעבר עינויים קשים.

הוחזרתי ל"פריג'ידר".

כעבור כשתי שעות בא צוות אחר ו"מוסא" בראשו. וכן "ג'אק", "טוני", "עדי" (שקוראים לו גם "מוטי"), ו"אסי".

הכניסו אותי לחדר. הידקו את האזיקים והשכיבוני על הרצפה. אחד ישב על חזי. טבלו את השק במים, התחילו להדק את השק בפני, לאף ולפה, אחד מועך את האשכים, אחד בועט בבטן. זה ארך כ-10 דקות. ניסיתי להתנגד והצלחתי להזיז אותם מעלי. אז שמו כסא בין רגלי כשהן פשוקות. הם טיפלו בי כמתואר לעיל והוסיפו גאז מדמיע ממיכל קטן לתוך השק.

איבדתי את הכרתי.

אמרתי שאני מוכן לדבר. שאלו אותי על קשר עם אדם בשם חאדר. שאלו אותי על רציחות.

הכחשתי כל קשר. זה נמשך כחצי שעה.

הם חזרו לענות אותי כמתואר לעיל. אחרי כל סיבוב אמרו: "זו עדיין בדיקה, עוד לא התחלנו ברצינות".

הוכנסתי שוב ל"פריג'ידר".

בשעות אחרי-הצהריים, 3-4, החל סיבוב חדש... הם חזרו לעינויים, אבל בלי הגאז. כשהייתי ב"פריג'ידר" חייל היה מציץ פנימה מדי פעם, ואם היה מוצא אותי ישן, היה מעיר אותי.

כך זה נמשך 4 ימים.

ביום הרביעי העבירו אותי למסדרון, בעמידה. חייל היה מכה אותי מדי פעם.

כך זה היה עד היום העשירי.

5 קשירה:

קשירה היא הפעולה השכיחה ביותר, ועליה דיווחו כל המרואיינים. כולם, ללא יוצא מן הכלל, נקשרו לשעות ארוכות לפני החקירה, או בתקופה שבה נחקרו, בין פרקי החקירה. קבלת הפנים הראשונה בבתי-הכלא היא "אל-שבח": קשירה של העצורים כשהם עומדים במשך שעות ארוכות בלי מים או אוכל. החיילים או השוטרים קושרים את ידי העצורים לאחור, ומצמידים אותם אל צינור או מוט הקבוע בקיר. גובה קשירת הידיים משתנה ממקום למקום. יש הקושרים את הידיים מאחור מעל לראש, ויש הקושרים אותן מאחורי הגב ומעלים אותן לגובה כזה שלקשור קשה מאוד להמשיך ולעמוד על רגליו, שאף הן קשורות. נוסף על כך מכוסות עיניו של העציר בשק. "קשירת אל-שבח" נמשכת 5-6 שעות בין חקירה אחת לשניה, ו-12 שעות במשך הלילה.

מרואן, בן 18.5, נחקר במשך 16 יום במגרש הרוסים. בכל יום הוא עמד קשור כ-6 שעות. פעם אחת נקשר למשך 36 שעות, שבמהלכן לא קיבל אוכל או שתיה ולא הורשה לגשת לשירותים.

עומר (שרגלו אחת קצרה כתוצאה משיתוק ילדים), מספר על מכלאות החוף:

במהלך שני הימים הראשונים – 4 ו-5 במאס – הורו לי לעמוד עם עיניים וידיים קשורות עם הפסקות רק לחקירה. כעבור יומיים התמוטטתי. חייל הביא רופא, והרופא אמר שאני לא מסוגל לעמוד, והם הירשו לי לשבת. אחרי זה הוחזקתי יום בצינוק ויום בישיבה בחוץ – יום כך, יום כך, כל אותם 11 יום.

איור 2: קשירה (אל-שבח)

איור 3: קשירה

דבר ראשון לקחו אותי ל"שבח". קשרו אותי שם ל-6 ימים עם הפסקות לחקירה.

יאסר, בן 17.5, נחקר בדהרייה:

למחרת הוציאו אותי וקשרו לי את הידיים. כיסו לי את העיניים ולקחו אותי ל"אל-שבח". קשרו אותי משעה 12 בצהריים בערך ועד 11:30 בלילה ללא מים או אוכל. עמדתי כל השעות עם כיסוי העיניים והפנים לקיר. מישו היה אומר לנו: "מי מוכן להודות וילך הביתה?" [או] נשלח אתכם לחקירות ועינויים באגף הצינוקות.

יונס, נחקר בחברון:

"אל-שבח" שם זה על הגג של הבניין. יש שם צינור גבוה וממנו יורדים ברזלים. הידיים קשורות לאחור. מרימים אותם למעלה וקושרים בצינור. הרגליים בקושי מגיעות לרצפה.

סלאח, בן 22 משכם, ששחרר מבלי שהועמד לדין:

ב-16 ימי החקירה הראשונים לא ראה איש פרט לחוקריו. בכל יום ישב קשור משך שעות במסדרון, ידיו קשורות לאחור, ראשו מכוסה בשק. בכל יום היו בין 2 ל-4 חקירות. 3 פעמים ביום נתנו לו הפסקות של 5 דקות שבהן אכל, שתה והשתמש בשירותים. בלילה נלקח בדרך כלל לצינוק, אולם היו לילות בהן ישב קשור לכסא עד הבוקר.

6) קשירת בננה:

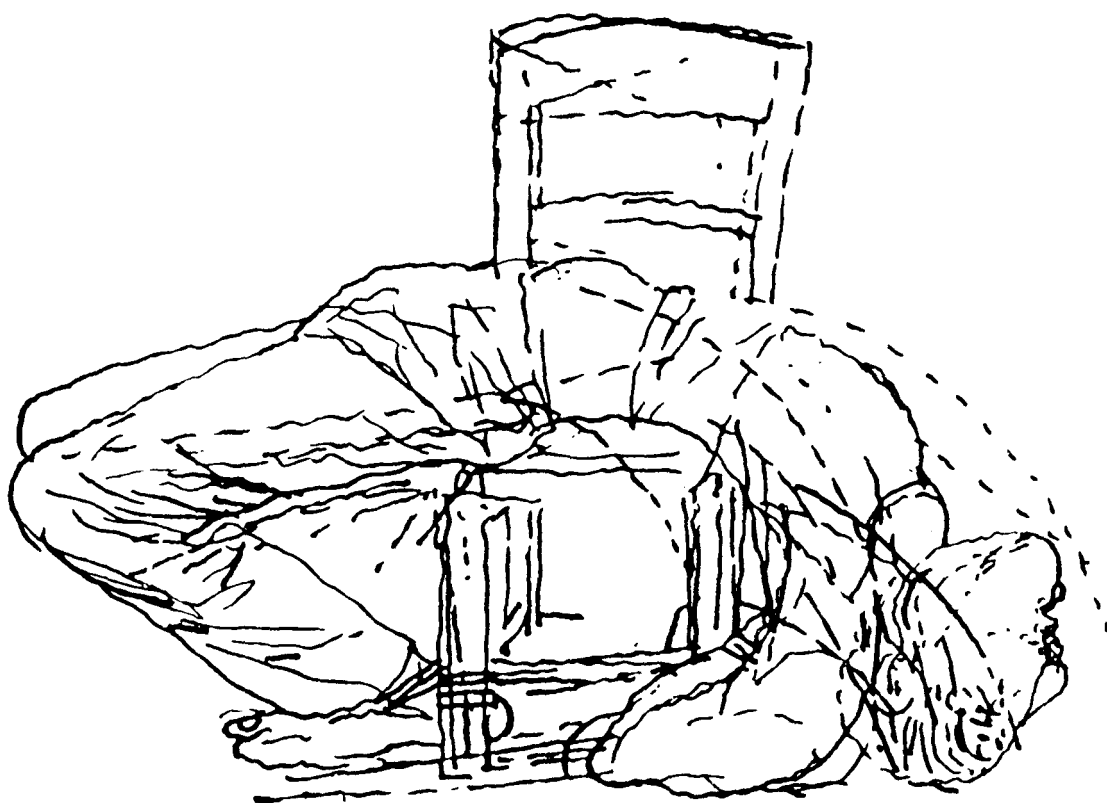
הנחקרים נקשרים גם בעת החקירה שעה שהחוקרים מתעללים בהם. בעיקר קשה קשירת ה"בננה" – קשירה המקובלת בעזה כמו גם בגדה, ולה שתי גירסאות. בראשונה קושרים את רגלי הנחקר לרגלי כסא ללא משענת, ואת ידיו לרגליים האחוריות של הכסא. הגוף הקשור נראה כמו בננה, והוא חשוף ופגיע יותר למכות החוקרים. הדרך השנייה היא קשירת ידי העציר לרגליו כשגופו מכופף לאחור.

חאדר מוחמד פארס אל-מוגרבי, סיפר על קשירת הבננה ועל חשיפתו של הגוף לפגיעות במצב זה:

אחד ישב על החזה. אחד היכה וקפץ עלי ואחד היכה באשכים. כתוצאה מזה השתנתי וחירבנתי. זה יצא מאליו. רבים סיפרו לי שכך קרה להם. זה נמשך כמעט כל היום. איבדתי את תחושת הזמן.

עאטף, בן 19, משכם, נחקר במשך 3 ימים בטרם הוחלט לשלוח אותו למעצר מינהלי (כלומר למעצר מונע ללא משפט). במשך שלושת הימים האלה השתמשו החוקרים כמעט בכל השיטות המתוארות בדו"ח זה. עאטף מתאר את קשירת הבננה:

הם הושיבו אותי על כסא ללא משענת. בקשירת בננה [רגליים קשורות לרגלי הכסא, הידיים לרגלי הכסא האחוריות]. הוא יושב על כסא מולי, בועט בי בחזה ובביצים. כשאני נהדף לאחור, אחד מהם עומד מאחור ונותן מכה בראש, בגב, ואני נהדף קדימה, וככה זה ממשיך.

איור 4: קשירת בננה

7. משתפי פעולה:

שימוש ב"משתפי פעולה" או בשוטרים מתחזים כדי לקבל מידע מפליל שכיח בבתי-המעצר בישראל כמו בעולם כולו. לא התייחסנו במחקר למעשיהם של שותפים לתא כל עוד לא השתמשו באלימות לסחיטת הודאות. אם וכאשר משתפי הפעולה פועלים באלימות, למען השלטונות, אנו סבורים שהאחריות היא של הצבא או המשטרה המעסיקים אותם.

סלים, בן 17, תלמיד תיכון שנחקר במגרש הרוסים, מספר:

ישר כשנכנסתי לחדר של משתפי הפעולה הם אמרו: "ברוך הבא... אהלן וסהלן, פדאיון... במה האשימו אותך? האם הודית?"...

היו שם ארבעה. אחד מהם הרחיק את השלושה האחרים, וישב איתי ודיבר על העניין הפלסטיני, ואמר שהוא מהוועד המרכזי של מגרש הרוסים, ואמר שהוא חייב לדווח לגיבורים בבתי-כלא אחרים וגם לארגון שלי. שאל אותי: "מה עשית, על מה לא הודית? למי יש רוב בכפר שלך?" אמרתי: "כלום. ואני לא מבין בדברים האלה. שאל: "האם אתה מפחד ממני ולא רוצה לדבר, חושש שאני משתף פעולה?" הוא התחיל לצעוק, ולקרוא לאחרים, בואו תראו את העצפור (משתף הפעולה) הזה, אומר עלינו עצפור. ציווה עלי לשבת בפינה. ישבתי. ארבעתם התחילו לבעוט ולתת מכות...

שיטה אחרת להפעלת לחץ היא על-ידי יצירת עימות בין העציר לעצירים אחרים בכלא על רקע חשד לשיתוף פעולה. נאסר מספר כי לאחר ששהה בתא עם משתף פעולה ניסו הסוהרים להציג אותו בפני העצירים האחרים כמשתף פעולה: "הם לקחו אותי מהחדר למספר שעות, שלוש או ארבע פעמים, כאילו הם מדברים איתי או כותבים דו"חות".

8. פעילות גופנית מאולצת:

אילוצם של עצירים לעשות פעילות גופנית היא שיטה המשפילה אותם ואף גורמת להם לסבל פיסי. מרואיינים אחדים התלוננו במיוחד על חוקר אחד, "אבו ג'אבר", מדהרייה, העושה שימוש בשיטה זו. בעדותו של טארק הוא נזכר ש"אבו ג'אבר": "הורה לי לפתוח את רגלי רחב ככל האפשר" ולהישאר כך במשך שעה. בשיטות דומות משתמשים גם בכלא חברון.

גיזבראן, בן 22, שנחקר במשך 24 יום (ובמהלכם אושפז), מספר על חקירתו בשכם:

הוא קשר את ידי מאחור ושאל אותי אם אני עושה התעמלות. עניתי. הוא אמר לי לעמוד ולשבת 200 פעם. עשיתי זאת 10 פעמים והפסקתי. לא הייתי מוכן להמשיך כך.

סלים נחקר במגרש הרוסים:

הושיב אותי על כסא, קשר את הרגליים שלי לרגליים של הכסא עם אזיקי פלסטיק. לכסא אין משענת. ציווה שהגב שלי ילך אחורה. הוא ישב מולי. אם ניסיתי לחזור לתנוחת ישיבה רגילה – הוא דחף אותי אחורה. זה נמשך הרבה זמן.

9. מים:

במים משתמשים כדי לשטוף את העצירים במקלחות קרות, להרטיב את השקים על ראשם, או בדרכים אחרות.

מחמוד, בן 24, מרמאללה, נכלא חלק מהזמן במקלחת. החוקרים הרטיבו את הרצפה והושיבו אותו קשור לכסא כשרגליו במים. בין החקירות הם זרקו אותו על הרצפה הרטובה של המסדרון והדליקו מאוורר. ג'מאל, שנחקר במגרש הרוסים, מספר אף הוא על שימוש במים ובמאוורר.

ברכאת, שעדותו המפורטת מוצגת כמקרה 4, ישב במשך שעות קשור ומכוסה ראש בתא שבו הרצפה היתה מכוסה במים בגובה של 7-8 ס"מ. פעם כיוונו החוקרים צינור ניקוז מהגג אל ראשו ובכשך 5 שעות הוא ישב תחת המים.

אסמאעיל, בן 22, נחקר במשך 18 יום בחברון, הוא מתאר 2 שיטות לשימוש במים:

אחת השיטות היא שק רטוב. אתה נחנק בתוכו... או שאני עם שק על הראש, ואז פתאום שופכים מים על הפנים, אני נחנק. אחרי שתי דקות מרימים את השק ומחזירים מייד.

כמו כן החזירו אותו לחדר שירותים והושיבו אותו מתחת לברז המים. "מתחת לברז המים ישנו כסא, הושיבו אותי עליו ופתחו אותו, נרטבתי כולי... חיככתי את ראשי בקיר משך הרבה זמן עד שהשק היה מעל לעיניים, ושתיתי מים. בכל פעם ששמעתי רעש מתקרב הורדתי את השק וישבתי במקום".

נאצר, מגרש הרוסים:

לקח ממני את המעיל והעמיד אותי בחוץ, בגשם, עם ידיים קשורות למעלה, מתחת למרזב. מהמרזב ירדו המים על ראשי, על השק שעל ראשי. השק נרטב ולא יכולתי לנשום. הגיע חוקר אחר והעביר אותי לצינוק והחליף את השק, ולאחר כשעה החזיר אותי שוב החוצה.

10. כיסוי הראש בשק:

קשירת העיניים או כיסוי הראש בשק הם מעשים כל-כך שכיחים באגפי החקירות, עד שמספר מרואיינים לא טרחו להזכיר זאת. למדנו על כך שהם היו מכוסים ראש מאמירות כמו "ואז הוא הוריד את השק מהראש שלי", או "אפילו בארון לא הורידו לי את השק מהראש".

כיסוי הראש בשק יוצר בלבול של שעות, תחושת ניתוק, ואובדן תחושת כיוון וזמן. בדרך כלל מצדיקים את השימוש בכיסוי ראש בצורך להסתיר את זהות החוקרים או להקשות על זיהוי עצירים או נחקרים אחרים. אולם מדיווחי העצירים ברור כי כיסוי ראש משמש אמצעי לחץ. השימוש בשיטה זו הוא עניין שבשגרה, ומרואיינים סיפרו על שעות ולעתים ימים שבהם היו ראשיהם מכוסים, עם הפסקות קצרות לאכילה, לשתיה ולחקירה. מרואיינים מסוימים אף נחקרו כשהשק לראשם, אולם נוהג זה אינו שכיח. השק משמש בדרך כלל כלי להחלשת העצירים בשעות שבהן אין הם נחקרים. מרואיינים סיפרו כי השק נקשר על ראשם בצורה הדוקה כל-כך עד שהיה להם קשה לפתוח את עיניהם. כמו כן סיפרו מרואיינים שהשקים מסריחים ומקשים על הנשימה.

ניסוי הראש בשק

בגדה מכוסים ראשי העצירים בשק בשעה שמוליכים אותם אל אגפי החקירות ובשעה שמחזירים אותם לאוהלים או לתאים, וכן במשך ההמתנה להתחדשות חקירה. השק משמש גם כלי עינויים לעת מצוא: חונקים איתו את צווארי החשודים, כשהוא יבש, ולעתים אף מרטיבים אותו במים, וכך מקשים עוד יותר על הנשימה.

אסמאעיל ח'ליל מוהרא, בן 38, מתאר את חקירתו בעזה:

הכניסו אותי לחדר. הידקו אזיקים והשכיבו אותי על הרצפה. אחד ישב על החזה שלי. טבלו את השק במים והתחילו להדק את השק אל פני (אל האף והפה). אחד מועד את האשכים ואחד בועט בבטן... אז שמו כסא בין רגלי כשהם פשוט והוסיפו גאז מדמיע לתוך השק ממכל קטן. איבדתי את הכרת.

צלחה, בן 22, נחקר בשכם במשך 22 יום, ושחרר מבלי שהועמד לדין:

הכי קשה זה הקשירה לכסא במסדרון. קשירה שנמשכה ימים ולילות כשהידיים קשורות לאחור והשק על הראש. לא מורידים את השק אלא בזמן החקירה, ואפילו בחקירות אחדות נשאר השק על הראש.

11. מכות:

מכל 41 המרואיינים רק אחד (עיתונאי) לא הוכה. כל האחרים הוכו במהלך החקירה. החוקרים היכו באגרופים, במקלות, בנעליים ובחפצים מזדמנים כמו מזלג חשמלי או ענף עץ. בדהרייה דיווחו לנו שלושה מהמרואיינים על שימוש במוט ברזל בצורת בורג המצופה חומר פלסטי שבו היכו את הנחקרים. במכלאות החוף (עזה) השתמשו במקל שאורכו כ-30-40 ס"מ עשוי מחומר פלסטי.

החוקרים מכים את הנחקרים על הפנים, החזה, האשכים, בבטן, ולמעשה בכל חלקי הגוף. תוך כדי המכות מטיחים את ראשי הנחקרים בקיר או ברצפה, ובוועטים בהם ברגליהם. לשניים נגרם נזק בלתי-הפיך בגפיים. ארבעה אחרים איבדו תחושה בחלק מאצבעות הידיים.

15 נחקרים איבדו את הכרתם בגלל המכות, 11 אושפזו, לאחד נשברו שתי השיניים הקדמיות, אחרים נזקקו לטיפול גם אחרי שחרורם בעקבות המכות. ב-7 המקרים המפורטים (חלק 4) מתוארות המכות. להלן מספר דוגמאות נוספות:

גיבראן, בן 22, נחקר בשכם:

במשך החקירה הם הושיבו אותי על הרצפה בישיבה מזרחית (על אצבעות הרגליים כשהידיים שלי קשורות לאחור), והחלו לשרוף את שפתיי עם סיגריה, גם את השפם שרפו קצת, אחר-כך החלו לתלוש את שערות השפם... אני נדהמתי... זאת לא שיטה לחקירה... לפחות אני לא ציפיתי ולא שמעתי על דבר כזה.

אחר-כך החלו המכות.

הושיבו אותי על כסא שמשענת הגב לצד הקדמי (החזה על המשענת)... את הרגליים שלי הכניסו מאחורי הרגליים של הכסא וקשר אותן... החוקר ישב מולי על השולחן... ציווה עלי לרדת עם הגב אחורה עד שהראש מגיע לרצפה, תעלה, תרד... תעלה, תרד... ראיתי את הגיהנום. עשיתי זאת עשרות ואולי מאות פעמים. בסוף, כשירדתי וניסיתי לעלות, כל הגוף רעד... אמרו לי שהבטן שלי חזקה מאוד, והחלו מכים אותי בבטן עם הידיים והרגליים... שטף דם פנימי נגרם בגלל המכות ודם

החל נוזל מאפי ומהפה שלי...

באותו היום, אחרי כל המכות האלה, הושיבו אותי על הכסא באותה השיטה, וציוו עלי שאשב כך שהגב שלי יהיה בזווית פתוחה כלפי אחורה. הגוף שלי רעד ובמיוחד בבטן... נפלתי אחורה, והם היכו אותי. עוד פעם הם הושיבו אותי בצורה המשונה הזו... עוד פעם נפלתי... כל פעם שנפלתי נתנו לי מכות בביצים ובאבר המין... נפלתי 30-35 פעם, ובכולן קיבלתי מכות.

כנראה בגלל שטף הדם הפנימי והמכות נכנס דם בין החוליות של עמוד השדרה...

יאסר, בן 17.5, נחקר בדהרייה:

"הביאו אותי פלסטיק... התחילו לתת מכות קצובות בראש. התנגדתי, שמתי ידיים על הראש. לקחו את הידיים למטה בכוח וקשרו אותן. נתנו מכה חזקה על הראש. מישהו בעט בי בפנים והמשיכו להכות. אמרתי שאני אודה, נשברתי. הודיתי שזרקתי אבנים. התחילו מייד לדבר על דברים אחרים. רצו שאודה בזריקת בקבוקי מולוטוב. הכחשתי. התחילו להכות עוד פעם, ריססו אותי בגאז במכשיר קטן. הייתי תשוש ושבור לגמרי, הודיתי גם במולוטוב. הודיתי גם בהשתייכות לארגון עוין ובחלוקת כרוזים.

יונס, בן 19.5, נשפט על זריקת אבנים ותליית דגלים בעקבות הודאתו באגף החקירות בחברון:

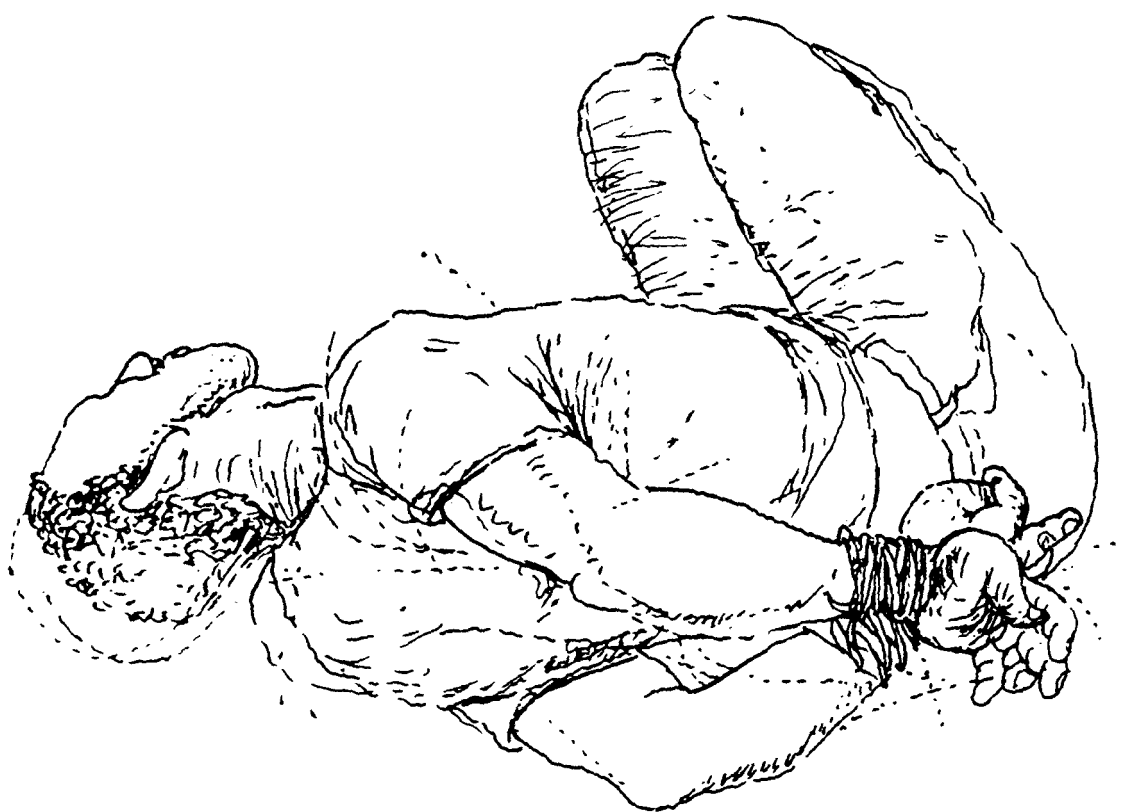
הושיבו אותי על כסא. קשרו את רגלי לכסא ואת הידיים שלי למשענת הגב. הוא אמר שהוא לא ילכלך את ידיו, אז הוריד נעל אחת מנעליו והתחיל להרביץ לי עם הנעל על הראש. חצי שעה הוא דיבר והרביץ לי...

מספר אסעד, בן 20, שנחקר במשך 30 יום בדהרייה ושוחרר מבלי שהועמד לדין:

הכניסו אותי לחדר. היה שם עוד חוקר. הוא שאל אותי אם פעם זיינו אותי. אמרתי שלא. אמר: "היום נפתח לך את התחת". הושיב אותי על הברכיים ופתח את שתי הרגליים כלפי חוץ והתחיל לבעוט בתחת, ובאותו זמן צעק: "עכשיו אתה תודה, תדבר יא מניאק". הביא אזיקי מתכת. קשר לי את הידיים חזק מאוד. השכיב אותי על הגב כשאזיקי הברזל נכנסים ממש בתוך הבשר ואני עם כל כובד הגוף שוכב עליהם. התחיל לבעוט בי בכל חלקי הגוף. כשהיה מתעייף היה יורד אלי, חונק אותי עד שכמעט איבדתי את ההכרה, ואז הוא היה מרפה לשניה ועוד פעם היה חונק. כשהתייאש ממני הוציא אותי עוד פעם לחדר אל-שבח (קשירה) למשך כ-5 שעות, ואחר-כך העביר אותי לצינוק מס' 59.

מספר וואיל, בן 20, שנחקר במשך 45 יום ונשפט ל-5 חודשי מאסר בעוון זריקת אבנים:

תוך כדי התנגדות שלי ותגובות שלי על הבעיטות שכבתי על הצד. הידיים שלי על הרצפה עם האזיקים. הוא התחיל לבעוט באזיקים. זה גורם לכאב נורא בידים. אחר-כך הקים אותי, הביא מוט עשוי מגומי והתחיל לתת מכות על הראש... הפסיק ולחץ אותי לקיר. הרים את הראש למעלה עם ידו וביד השניה נתן אגרופים על הגרון. אחר-כך הביא כסא. שם אותי הפוך - משענת הגב היתה לצדי - השכיב אותי כך שראשי על הרצפה והרגליים על הרצפה מהצד השני - הבטן שלי היתה ממש על הכסא ובלטה למעלה. עם המרפק התחיל לתת מכות חזקות בבטן וכל הזמן אמר: "אתה תדבר, תדבר, תדבר".

איור 6: מכות

4. שבעה מקרים

החלוקה שלנו לשיטות חקירה אינה נותנת תמונה מלאה של מה שעברו הנחקרים. לכן אנו מביאים כאן שבעה סיפורים מקוצרים של שבעה מרואיינים מן המידגם שלנו. שניים מעזה וחמישה מהגדה המערבית. מקרים אלה נבחרו כי יש בהם מידע מפורט. בארבעה מהם נפצעו עזירים במהלך החקירה וטופלו בבתי-חולים ישראליים. לגבי שלושה ממקרים אלה אנו מציגים דו"חות רפואיים. מקרים אלה מוצגים בשמות האמיתיים בהסכמת המרואיינים.

א. תושבי עזה

1) עדותו של מוחמד צבחי איברהים אחמד גית ממחנה שאטי

(התצהיר החתום ניתן לעורכת-דין תמר פלג-שריק ב-14 באפריל 1990)

תדפיס תצהיר

אני הח"מ מוחמד צבחי איברהים אחמד גית, מעזה, שאטי 27/8, לאחר שהוזהרתי כי עלי לומר את האמת וכי אהיה צפוי לעונשים הקבועים בחוק אם לא אעשה כן, מצהיר בזה כדלקמן: נעצרתי בביתי ב-1.3.90, בשעה 21:30, ונכלאתי במכלאות החוף.

עד 17.3.90 הוחזקתי כעציר באוהלים.

ב-17.3.90 נקראתי לחקירה והועברתי לזינזנה שבמתקני שב"כ במתקן הכליאה מכלאות החוף, שם נשארתי עד 23.3.90.

נחקרתי כל יום.

ביום הראשון (17.3) חקרו אותי, וייחסו לי שאני ראש ועדות עממיות בשיח' רדואן. הכחשתי. אמרו לי ששניים אמרו זאת בהודאתם. הכחשתי שוב. החקירה החלה בשעה 13:00 בערך ונסתיימה ב-21:00, ובאותו יום בעיקר שוחחו איתי ורק מעט היכו.

ב-21:00 לקחו אותי לזינזנה (צינוק) ושם נשארתי עד למחרת 18.3.90 ב-09:00 בבוקר. איש שב"כ המכונה "זיאן" קרא לי והוא דיבר איתי עד 11:00.

אז הגיע "אבו דאוד" ועוד איש שב"כ אחד.

אחד מהם התחיל להכות ושניים אחרים – לצעוק. הם התחלפו בתפקידים אלה.

ההכאה התבטאה במהלומות בבטן שניתנו ברגליהם וגם בעיטות ברגלי. היכו אותי עם מקל שאורכו כ-80 ס"מ ועבה בדומה לאלות חיילים, עם סימנים כאילו נלקח ישירות מעץ הלימון, בלתי מעובד. היכו אותי על הגב ועל רגלי.

הם דיברו והיכו עד 17:00 בערך.

זה היה בחדר חקירות של השב"כ.

ב-17:00 קשרו את ידי על גבי ואת עיני ולקחו אותי החוצה והורו לי לעמוד בחצר הפנימית. היה לי קשה מאוד לעמוד כי אני נעזר בהליכה במקל מאז נוריתי ברגלי לפני שנה. אחרי 22:00 הובילו אותי לזינזנה אחרת. נתנו לי מזון עם שתי שמיכות. הזינזנה היתה ללא פתחים לאוויר וללא אור.

גודלה בערך 2×1 מטר ישנו חלון קטן ומנורה, אך לא פתחו את החלון ולא הדליקו את האור.

לא קיבלתי סיגריות ולא תה, והמזון שניתן לי שם מועט וגרוע יותר מזה שניתן באוהלים.

ב-19.3.90 לקחו אותי לחקירה. ב-10:30 הביאו עציר עם שק על ראשו. שמו מהדי חילו, והוא אמר לשב"כ שאני ראש ועדות עממיות בשאטי ושיח' רדואן. אני הכחשתי והם לקחו את מהדי החוצה והחלו להכות אותי בשיטות המתוארות לעיל, אלא שהמכות היו תכופות יותר. כמו כן חנקו אותי בידיהם בגרון. היו אלה "אבו דאוד" ו"זיאן".

הם הלבישו שק על ראשי, חנקו בידיים סביב גרוני, הירפו, טבלו ראשי בדלי מים עד צוואר. השק נצמד לפנים שלי.

כך 6-7 פעמים בזו אחר זו, וכשהם מוציאים את ראשי מהדלי – מכים בראש באגרופיהם.

בערב לקחו אותי לחצר לעמוד כבול וקשור עיניים כאמור לעיל מ-17:00 עד 19:00. ב-19:00 לקחו אותי לזינזנה, שם לא הייתי כבול.

ב-20.3.90 לקחו אותי ב-08:00. בא "אבו דאוד" ודן אותי בנושא האינתיפאדה. כך עד 10:00.

ב-10:00 "אבו דאוד" יצא ובא "זיאן". "זיאן" אמר ש: "גימאל אמר שאתה ראש ועדות עממיות" וגימאל הובא ואישר זאת. אני הכחשתי.

"זיאן" החל להכות אותי ולצעוק עלי, ותוך זמן קצר באו עוד שניים. אלה הוציאו אותי מחדר זה לחדר אחר והיו מאוד נחמדים איתי.

הם אמרו: "אבו דאוד וזיאן הם פושעים, למה אתה עושה זאת לעצמך. ספר לנו". נתנו לי תה וסיגריות. והוא אמר: "אני נותן לך זמן לחשוב". הוציאו אותי החוצה והירשו לי לשבת.

באותו יום הניחו לי עד 22:00 ואז החזירו אותי לזינזנה.

ב-21.3.90 נשארתי בזינזנה כל היום.

ב-22.3.90, ב-05:00 בבוקר, נלקחתי לחדר חקירה.

בא "אבו דאוד", "זיאן" ועוד שניים חדשים.

עד 12:00 בערך החלו להכות אותי ולדבר, להכות ולדבר. היכו אותי בבטן ודם יצא מפי והקאתי. [לקחו] אותי למרפאה מחוץ למתקן שב"כ.

הרופא נתן לי תרופה דומה במראה לחלב (MALXUS), והחזירו אותי לחדר חקירה.

עכשיו בעיקר דיברו ופחות היכו. כך עד 16:00.

ב-16:00 הרופא הנ"ל הגיע לחדר חקירות ואמר ל"אבו דאוד" שרופא הצלב האדום רוצה לראות את מוחמד.

"אבו דאוד" סירב, והרופא ו"אבו דאוד" התחילו לצעוק זה על זה.

לבסוף "אבו דאוד" הסכים שיקחו אותי למרפאה של הכלא, והרופא של הכלא ידווח לרופא הצלב האדום על מצבי, אך סירב שרופא הצלב האדום יראה אותי. לקחו אותי למרפאה. השעה היתה בערך 16:00, ורופאה של הצלב האדום נכנסה פנימה. היא לא

מדברת ערבית. ניסיתי להסביר לה על מצבי ועל החקירה והיא הבטיחה לעזור. לקחו אותי חזרה לזינזנה.

ב-23.3.90 ב-08:00 בבוקר נלקחתי לחדר חקירות בפני "אבו דאוד", "ז'אן" ועוד אחד. "אבו דאוד" אמר לי: "היום אני רוצה לגמור אותך. אולי תמות ואולי אסגור את התיק שלך. אם אתה רוצה לחתום על מה שאגיד לך - יהיה בסדר". סירבתי.

"אבו דאוד" תפס אותי בשערות ראשי והטיח את ראשי בקיר.

אחר הביא נייר ועט ואמר: "דבר משהו. אני רוצה לכתוב". אמרתי: "אינני מכיר את האנשים שהבאת, אני לא ראש הוועדות העממיות". והוא כתב.

הוא כתב עברית. הוא נתן לי את הנייר לחתום. אמרתי: "הבטחתי לעצמי לא לחתום על שום נייר בחייו". "אבו דאוד" היה נרגז מאוד והחל להכות אותי בבטן ובחזה. "ז'אן" והשני החזיקו אותי בידי מאחור. המכות של "אבו דאוד" היו תכופות מאוד וחזקות. נפלתי. דם נזל מפי והקאתי. שלושתם ניסו להרים אותי. לא יכולתי. הם המשיכו להכות ולצעוק: "תקום". לא יכולתי ללכת. הייתי שכוב על גבי.

הם משכוני ברגליים והוציאו אותי החוצה.

אמרו: לכלכת את החדר.

היה שם חול. שפכו חול על בגדי שהיו מגואלים בקיא ובדם.

אחר-כך התעוררתי בבית-חולים שיפא.

כפי שסיפרו לי הגעתי לשיפא ב-09:50 בערך. אחר-כך הועברתי לבית החולים אל-אהלי.

הנני מאשרת כי ביום 14.9.90 הופיע בפני, עורך-דין תמר פלג-שריק, בעזה, מ.פ. שאטי, מר מוחמד גית שזיהה עצמו על-ידי תעודת זהות מס' 920806378, ואחרי שהזהרתיו כי עליו להצהיר את האמת וכי יהיה צפוי לעונשים הקבועים בחוק אם לא יעשה כן, אישר את נכונות הצהרתו הנ"ל וחתם עליה.

2) עדותו של ד"ר מוחמד סעיד מוחמד יוסף אל-הנדי, ת.ז. 92645516/3

(התצהיר החתום ניתן לעורכת-דין תמר פלג-שריק ב-11 בינואר 1990).

תדפיס תצהיר

נעצרתי ב-4 בדצמבר 1989 בלילה, ונלקחתי מייד לכלא המרכזי בעזה.

החלפתי בגדים לסרביל. הם שמו שק על ראשי וקשרו את ידי מאחורי גבי.

נלקחתי למעלה לחדר שבו הסירו את השק ויכולתי לראות שני אנשים: "אבו דאוד" והאחר, שאני חושב ששמו "אבו פייסל" – גבוה, רזה די כהה. "אבו דאוד" הוא גבוה, יש לו שיער אפור, והוא מעל גיל 45.

הם החלו להכות אותי, במיוחד "אבו פייסל". הם היכו אותי על-ידי סטירות בפנים שלי, מחיצת האשכים שלי וצביטת ירכי. הם לחצו את השק על אפי ועל הפה שלי. באותו זמן אני שכבתי על גבי כשידי קשורות לאחור. הם חנקו אותי בידיהם.

זה נמשך כשעה עם הפסקות לשאלות על ד"ר ג'מיל עליאן. הם אמרו שהוא סיפר הכול אודותי ולכן אני צריך לספר להם את הסיפור. אמרתי להם שאני מכיר אותו אך אין שום סיפור.

הם הירשו לי לשבת על כסא והכניסו את ד"ר עליאן, שאמר שהוא מכיר אותי ושהוא הציע לי לעבוד איתו בארגון, ושהוא הושב שאני הסכמתי. אני אמרתי: "זה נכון שהוא הציע לי אבל אני סירבתי". הם הוציאו אותי.

הם החלו לדבר אלי אבל מהר מאוד, החלו להכות אותי וכו', כפי שתואר לעיל. אני עדיין סירבתי להודות.

לאחר כשעה הם עזבו אותי. הם הביאו אותי למסדרון כשהשק על ראשי וידי קשורות מאחור. אני נשארתי זמן קצר במסדרון ואז נלקחתי ל"מקרר" עד הבוקר.

ה"מקרר" הוא חשוך. ישנם מספר תאים כאלה שם: 1.5 x 1 מטר וקר מאוד, אולי 7 מעלות צלזיוס. זה יותר קר מחדר ניתוח. הדבר היחיד שלבשתי במקרר היה הסרבלי; לא היו לי שמיכות וידי היה קשורות מאחור. נשארתי עומד או יושב על הרצפה. אין מזרון. כל שש שעות שני השומרים (חיילים) מתחלפים. הם מכים או שופכים מים על אלה שבמקרר ועל אלה שיושבים בכסאות שבמסדרון.

ביום השני בא חוקר נוסף. שמו היה "אבו נימר" ויחד איתו "אבו מנסור".

הם החלו איתי שוב כמו קודם.

אחר-כך הם שוב ארגנו עימות ביני לבין ד"ר ג'מיל. האיזור שסביב עיניו היה צהוב מהמכות. הם אמרו לי: "עשינו את זה לו ונעשה את זה גם לך".

אני סירבתי להגיב, והם קיללו אותי במלים מלוכלכות מאוד. הם איימו שיביאו את אשתי לענות אותה. אני סירבתי שוב.

ד"ר ג'מיל אמר שהוא נתן לי \$2,000 עבור אשתו של ד"ר זיאד נאחלה, מגורש, שכן שלי, כדי לאפשר לה לצאת לחו"ל. אמרתי שזו אמת.

ג'מיל אמר גם שהוא חשב שהוא נתן לי עוד כ-\$5,000. אחר-כך לקחו אותו החוצה.

הם החלו להכות אותי, במיוחד בפנים.

נשארתי שם בערך 12 יום, במקרר או במסדרון. הם לא נתנו לי לישון במשך כ-4 ימים. אחרי-כן נתנו לי שמיכה אחת והירשו לי לישון לילה במקרר.

במשך 12 הימים הם לקחו אותי מדי פעם להכאה. הם התרכזו בידי השמאלית, משום שהיא נשברה.

פעם אחת איבדתי את ההכרה. הם שפכו מים על פני, ועמדו על הקרסוליים שלי כדי להעיר אותי. כשהתעוררתי הם החלו להכות אותי שוב.

אחרי 12 יום הם הירשו לי לנוח ביום שישי וביום שבת. ביום ראשון הם לקחו אותי והחלו שוב עד יום שלישי, קרוב לחצות, 19 בדצמבר, כשח'אלד מת.

היה בלבול וכולנו נלקחנו למטה לתאים. למחרת החקירה התחילה. הם אמרו לנו שאתמול מישוהו תלה עצמו, ו"אתה תהיה הבא בתור לתלות את עצמך כאן".

הם הכניסו אותי למצב נפשי לתלות את עצמי. לאחר כ-18-19 ימים השוטרים באו והחלו לגבות את הודאתי ולאיים עלי. אחד היכה אותי בפנים (אחד נמוך ושמן).

הם הביאו חוקר שב"כ שיפחיד אותי. הם לקחו את הודאתי ואחר-כך הביאו אותי למטה לשופט (ב-21 בדצמבר 1989). המעצר שלי הוארך ל-30 יום.

מאז הייתי בתא, וב-4 בינואר הועברתי למרכז המדינה.

מאז שאנו כאן לא ראינו את אור היום. מנעו ממשפחתנו לבוא לבקר. הצלב האדום לא ביקר אותנו שם.

עד עכשיו התקלחתי רק פעם אחת ולא החלפתי בגדים תחתונים. אין מגבות. היה לי כיב קיבה במשך כשנתיים. מצבו הוחמר פה. יש לי כאב בטן שהתפשט אל הגב. לפני מעצרי ביקשתי לצאת לחו"ל לשלוש שנים להשלים את לימודי (לפני כ-4 חודשים הגשתי את בקשתי).

הנני מאשרת בזה כי ביום 11.1.90 הופיע בפני עו"ד תמר פלג-שריק במשרדי ברח'..... מר מוחמד סעיד מוחמד יוסף אל-הנדי, שזיהה עצמו על-ידי תעודת זהות מס' (92645516/3) המוכר לי באופן אישי, ואחרי שהזהרתיו כי עליו להצהיר את האמת וכי יהיה צפוי לעונשים הקבועים בחוק אם לא יעשה כן, אישר את נכונות הצהרתו הנ"ל וחתם עליה.

ב. תושבי הגדה

3. שפיק, [מוחמד ריאד מוחמד שהבי], בן 24, סוחר בעל חנות בשוק בעיר העתיקה, נעצר ב-17.7.90 והובא לכלא הקישלה בירושלים

בערך בשעה 09:00 בערב נכנס חוקר, "רמי חיצין", גדול מימדים, בלונדיני, קרח, קצת לבן, שערו קצר ומקריח. בהתחלה הוא דיבר איתי, האשים אותי בזריקת אבנים ביום מסוים. שעה וחצי בערך חקר אותי. לפעמים היה רך, לפעמים מאיים ומקלל. הוא אמר שאני אמות בחקירה ואף אחד לא ישמע עלי. איים להטריד את המשפחה ולפעמים, שהוא רגוע יותר, ניסה פשוט לשכנע אותי. הזכיר שמות של אנשים שלטענתו הודו עלי, הראה לי עדויות שלהם והשמיע לי קסטה. אחר-כך, אחרי שעה וחצי, העבירו אותי למעצר. בדרך למעצר ב-22:30 הייתי קשור אך לא מכוסה עיניים.

בתא המעצר היו 5-6 אנשים. החדר (התא) 4 x 2 מ', מזרונים ושמיכות לכולם, שירותים בחדר עצמו. שם ישנתי כל הלילה. בבוקר לקחו אותי לבית המשפט, ללא עורך-דין. האריכו את מעצרי ב-12 יום. השופט לא שאל אותי שום שאלה, רק הסתכל עלי. איתי בבית המשפט היו שניים: "רמי" עצמו ועוד אחד מנצרת (סולימאן). לא דיברו איתי בזמן ההמתנה. אף אחד לא נָדַע שמביאים אותי להארכת מעצר, ולכן אף אחד לא היה שם. בערך ב-11:30 בצהריים החזירו אותי לקישלה. קודם לקחו אותי לתא, וזמן קצר אחרי זה קראו לי לחקירה, באותו חדר עם "רמי". חקר אותי כשעה ללא אזיקים או כיסוי לעיניים. החקירה היתה רגילה לגמרי: אינך, הפחדה, הודאות של אחרים. לא היה לי כלום להגיד לו. אחרי חקירה של שעה עזב אותי. לתא הוחזרתי בשעה 17:00 בערך. אז לא אכלתי ארוחת ערב, כי היא כבר נגמרה.

ביום הראשון של המעצר לא אכלתי כלום. גם ביום השני כלום. ביום שישי לא נחקרתי וקיבלתי שלוש ארוחות. בשבת בשעה 12:00 נקראתי לחקירה. שוטר אחד כיסה את עיני וקשר לי את הידיים עם אזיקים, ומסר אותי ל"רמי" שחיכה לי במסדרון. משם הוא הוביל אותי החוצה. הלכנו בערך 50 מטר והכניס אותי לחדר. הוא שאל: "אתה מודה או לא?" אמרתי: "אין לי על מה להודות". "אם לא תודה אני מביא אנשים שירביצו לך". "אין לי באמת כלום, לא עשיתי שום דבר". שמעתי את הדלת נפתחת

איפה "רמיי" נתן את המכות. קצינת התלונות במשטרה (רחל) גבתה ממני עדות ואני סיפרתי לה את הכול.

את "רמיי" לא ראיתי מאז שבת, כשהחזיר אותי מבית-החולים למגרש הרוסים. ביומיים שעד יום שלישי נשארתי במגרש הרוסים, והעצורים האחרים ידעו על מצבי. ידעו שאני לא יכול לטפל בעצמי לבד, ודרשו שיביאו אותי אליהם. באמת הועברתי אליהם ושם טיפלו בי יפה, האכילו ולקחו אותי לשירותים.

ביום ג', 24.7.90, בבית המשפט המחוזי התביעה היתה מבוהלת ומבולבלת בגלל מצבי. עורך-הדין בולוס ביקש שחרור בערבות, ואכן השופט שחרר אותי בערבות של 1,000 ש"ח, והתייצבות פעמיים בשבוע במשטרה כל עוד אני לא מאושפז בבית החולים.

מבית-המשפט נלקחתי על-ידי בני משפחתי ישר לבית החולים לאל-מקאסד, שם בדקו את מצבי ונתנו לי דו"ח רפואי. את הגבס על הידיים עשו לי בהדסה, והרופאים באל-מקאסד היו שבעי רצון מהטיפול שקיבלתי בהדסה. היו שברים בשתי הידיים.

הסחרות מדיניות הרסה

בית החולים האוניברסיטאי של הרסה קרית הרסה - ירושלים

תעודת שחרור מחדר-מיון

8-8068783-8
מוחמד
ד"ר אד-מוחמד
1966
21.7.90
18:37
סיבת הרמיה

ממצאים בכריכה

כריכת עור

טפול שקבל בחדר מיון

רשימת בשחרור

שחרר מחדר מיון בתאריך: 9/7/90
מומין למרפאה: 4/7/90
שם רופא משטרה: 4/7/90

תדפיס:

סיבת ההפניה: סיפור של חבלה בשתי הידיים

מימצאים בבדיקה: נפיחות יתר ביד ימין מאשר ביד שמאל

בדיקות עזר: צילום - אין עדות לשבר

טיפול שקיבל בחדר מיון: סד גבס לשתי הידיים למנוחה

הנחיות בשחרור: ידיים במתלה

[illegible]

הצילום קשה לקריאה. ההבחנה בבית החולים מוקסד היתה:

Crack in distal 1/3 of left radius. Crack in styloid process of rt. radius.

בעקבות תלונתו על התעללות בחקירה קיבל ריאד שהאבי את המכתב הבא:

מ ד י נ ת י ש ר א ל

משרד המשפטים
פרקליטות המדינה

תאריך: כ"ב בכסלו תשנ"א
16 בדצמבר 1990

מספרני: 93/1/90/7/5
(3932)

לכבוד
מר שאהבי בן מחמד סעיד ריאד
באב אל חריד 13
ירושלים.

א.נ.נ.

הנדון: תלונתך מיום 21.7.90 נגד השוטרים מתחנת "הקישלה"

הריני להודיעך כי המשטרה העבירה לפרקליטות המדינה את חומר הוועדה בנוגע לתלונתך שבנדון.

לאחר בדיקת החומר הוחלט להעמיד את השוטרים רמי חפץ לדיון פלילי.

התיק הוחזר להמשך טיפול במשטרת ישראל, ענף משטרה ומשמעת, מטה ארצי.

ב ב ר כ ה,

א.נ.נ.

נאום בן אור

סגן בכיר א' לפרקליט המדינה

- הערה: 1. רמ"ד משטרה ומשמעת, מטה"א, משטרת ישראל (ית/1262/90).
2. ראש החוליה הארצי, מטה"ר, משטרת ישראל (ית/1262/90).
3. גב' חמר גולן, מנהלת תח"ל לזכויות האדם, כאן.

רח' צלאח א-דין ת"ד 1087 ירושלים מיקוד 91010 טלפון 02-708511

4) ברכאת, בן 32, נשוי ואב ל-4 ילדים, נעצר ב-26.11.89 ושוחרר בינואר 1990 מבלי שהועמד לדין. לאחר 36 שעות באוהל בכלא רמאללה הוא נלקח למגורש הרוסים

אחר-כך העבירו אותנו במסדרונות כשהידיים לא קשורות וללא כיסוי עיניים, עד שהגענו לשער מס' 12 (העצורים קוראים לו - שער הגיהנום). בכניסה שמו על הראש שק מסריח, ולפני זה קשרו יד אחת עם אזיקים שכתוב עליהם "Made in England". האזיקים היו צרים מאוד, וישר כשנכנסתי מישוהו תפס לי את הראש והטיח אותי בקיר מעל השער בדיוק. מהמכה עוד פעם כנראה איבדתי את ההכרה.

התעוררתי כשאני קשור עם הידיים לאחור לברזל בקיר ושק על ראשי. מאז נשארתי עם הקשירה הזאת (שבח) חמישה ימים רצופים, ללא אוכל או שתיה ואת הצרכים עשיתי בבגדים.

אנף זה נראה: חדר עם קוביות בטון באמצע, בקצוות משרדים וצינוקים, ולשבת ישנם תאים שמפריד ביניהם לוח עץ. בקיר מאחור מסילת ברזל בה קושרים את העציר הקשור (משבוח).

במשך חמשת הימים שמעתי צרחות, צעקות וכל מי שדיבר מהעצירים הקשורים הוכה. אני רק אחרי 5 ימים נשאלתי. בכלל לא חקרו אותי, 5 ימים אני הייתי רק קשור. הידיים שלי נראו כמו כדורים מעור, התנפחו מאוד והברזל של האזיקים גרם לחתכים עמוקים בתוך העור.

כאו אלי, לקחו אותי משם. הלכתי כמו זקן.

הכניסו אותי למשרד. מישוהו הרים לאט לאט את השק. ראיתי לפני מישוהו בגודל של שור, "אבו ניהאד", זה שמו, אמר לי לשבת. ישבתי. אמר: "האמת שאני מבין את הרגשתך, אתה קרוב מאוד למות, וכמו שאמר פעם טארק בן זיאד לחייליו, האויב לפניכם והם מאחוריכם - לא תברחו. אתה לגמרי מכותר על-ידי הודאות של חבריך, אז תקצר לעצמך את הדרך". אני ניסיתי להגיד משהו. הוא אסר עלי (השתיק אותי). דיבר ודיבר כשעה, הביא פסוקים מהקוראן, סיפורי הנביא, וכשסיים ואמר לי שאני מואשם בהשתייכות לארגון עוין אמרתי: "לדבר כזה אין שום בסיס, לא נכון".

השוטר החזיר אותי לאל-שבח, שם נשארתי קשור 4 ימים נוספים.

בתום היום התשיעי של אל-שבח לקחו אותי לחקירה. החקירה נמשכה כמה שעות (בערך 6 שעות). היו שם "אבו אליאס", שני אנשים בשם "רוני", ואחד בשם "אליאס". אני חושב שכולם יהודים. כל אחד חקר אותי קצת ופרש, ואחר-כך המשיך יותר מ-6 שעות.

במשך תקופת קשירתי באל-שבח ידעתי את היום מהלילה מכמה סימנים: בלילה מאחור מפסיקים כלי הרכב לעבור (נפסקו קולות המכוניות), ובבוקר מוקדם מקולות הציפורים.

בחקירה, זו שנמשכה 6 שעות, לא ידעתי עד כמה חמור מצבי. מכה בבטן, נפירות באשכים, דם בשתן. לא חשתי כלום... והמכות... במשך הרבה זמן מהחקירה רציתי להשתין. הם השכיבו אותי ברצפת החדר ואמרו: "עכשיו נרעיל אותך וניפטר ממך". התחלתי להתפלל. חששתי באמת שלא אחזיק מעמד ושאני אמות בין הידיים שלהם.

מישוהו החזיק צנצנת של "טיפקס". אחד תפס אותי בשערות ואחר שכך אותה בתוך

ונסגרת. עשה כאילו יצא. הוא חזר אלי מאיפה שהוא, לקח אלה. אני הייתי קשור לכסא, והתחיל לתת מכות כאלה על הראש והידיים. כל כמה זמן היה שופך עלי מים וממשיך להכות. אני סבור שהיה רק אחד שהיכה. שתי שיניים נשברו לי תוך כדי המכות. אני מעריך ש-20 דקות הוא היכה אותי, עם הפסקות להחליף את האלה ולשפוך עלי מים. הפסקה קצרה בה שמעתי את הדלת נפתחת ונסגרת וקולו של "רמי" אמר לי: "אתה מודה עכשיו, שמעתי שרצית לדבר". "אין לי מה לדבר, לא עשיתי כלום". "טוב, פעם נוספת אני מביא אותם להכות אותך". דלת נפתחת ונסגרת. עוד מנה שמנה של מכות כאלה על הידיים ועל הראש עם הפסקות קטנות לשפוך עלי מים. הפעם קצת יותר זמן, אולי 30 דקות סך הכול. הפעם נתן מכות גם בחלקים אחוריים של הגוף לא רק בידיים ובראש, על הגב. ישנם סימנים על הגב, על העכוז ועל המותניים והרגליים (אני משוכנע שזה היה "רמי" עצמו שהיכה. אחרי שהורידו את כיסוי העיניים "רמי" היה עייף, נשם בכבדות והזיע).

אחרי כחצי שעה הפסקה. דלת נפתחת ונסגרת. קולו של "רמי": "אתה תודה או לא?" אמרתי: "לא".

הייתי על סף מוות. כאבים איומים בראש ובידיים וכאבים בכל חלקי הגוף. כנראה הוא הבין שמצבי חמור. הוא הוריד את כיסוי העיניים ואז ראיתי (איך הוא מזיע ועייף). הוריד את האזיקים. הידיים שלי היו נפוחות. הוא הסתכל בי לכמה שניות, הביא רכב, העלה אותי עליו והסיע אותי להדסה עין-כרם. שם עשו צילומי רנטגן: ידיים, רגליים וראש. עובד הרנטגן שאל אותי ממה זה קרה לי. אמרתי שזה בגלל המכות שקיבלתי בחקירה. "רמי" לא נתן לי לפרט. הצלחתי רק לפלוט את המשפט הזה והוא התחיל להסביר לו וגם לרופא אחר-כך שנפלתי על הרצפה והידיים היו מתחת לתקופה ארוכה, בגלל זה הידיים נפוחות.

הרופא שבדק אותי עבד בתאריך 21.7.90 בין השעות 19:00 ו-21:00, לדעתי אפשר לאתר אותו. במשפחה ידעו בדרך עקיפה שאני נמצא בהדסה. אחי בא עם חברים.

(האח מתערב בשיחה ואומר: "ראיתי אותו ממרחק של 10-15 מטר. השוטר ידע שאני אחיו ומנע ממני להיכנס). שוטר עמד בחוץ, ו"רמי" ליווה אותו בכל החקירות. סיימנו את הבדיקות אחרי חצות. אני חושב אחרי 12:30, כי אחרי אחת חזרנו למגרש הרוסים (לא לקישלה). הועברתי בניידת משטרתית. לא יכולתי להזיז את הידיים וגם אי-אפשר היה לקשור אותן בגלל הנפיחות. "רמי" ביקש במגרש הרוסים שאשאר אצלם לילה אחד כי מחר אני חוזר לבית-החולים. בהתחלה קצין אחד התווכח עם "רמי" ולא הסכים לקבל אותי. בסוף הסכימו ולקחו אותי לחדר בידוד. בבוקר באו ולקחו אותי לבית החולים (עין כרם). קשרו לי את הרגליים. הגענו, רופא אחר בדק אותי ובדק את המצב בכלל ומשם ישר הובילו אותי לבית-המשפט בסלאח א-דין. לא בא עורך-דין כי אף אחד לא ידע שמביאים אותי לשם.

לעורך-דין בולוס נאמר בטלפון שאני עצור עד ה-27.7.90, לכן לא היה הגיוני שיביאו אותי למשפט כבר ב-22.7.90.

השופט אמר במשפט שהוא מוכן לחכות עד 15:00 אחר-הצהריים אם נוכל להודיע לעורך-דין ולהביא אותו. לא היתה אפשרות כזו, והדין נדחה עד ליום שלישי 24.7.90.

כשיצאנו מבית המשפט השוטרים שליוו אותי לקחו אותי ישר לנציבות התלונות במשטרה. הם רצו להיות בטוחים שהם לא ייענשו בגלל המכות שקיבלתי, ורצו שאגיד

הפה. ירקתי מייד את הכול החוצה, ופרצופו נתכסה כולו רוק וטיפקס. שנינו התלכלכנו בטיפקס. אז הם ממש השתגעו והגבירו את המכות. הם המשיכו להכות. מרוב המכות איבדתי את השליטה. השתנתי בבגדים. שמתי לב שהשתן מלא דם. על המכנסיים ראיתי דם והשתן שברצפה היה מלא דם. את הדם ניגבו בזקן שלי ובשערותי. בזמן הזה היו ארבעת החוקרים.

ומאז שקשרו אותי (שבח), כל יום נתנו לי פרוסת לחם לאכול. אכלתי קצת בלי חשק. ובתקופה זו היה גשם, ואני יושב שם קשור לאחר ושק על ראשי, מים נכנס לתוך התאים, המעברים בין התאים גבוהים, בערך 10 ס"מ מהרצפה, ושישבתי קשור שעות על שעות ישבתי בתוך בריכת מים. פעם אחת אפילו כיוונו את (הצינור שמוריד את המים מהגג) לראשי, ויותר מ-5 שעות ישבתי שם, כאילו יושב מתחת לברז מים קרים. זה היה מאוד סמלי, שקט של הלילה, ורק קולות של גשם והקול של המים הזורמים מעל ראשי. חושך.

ביום ה-16 באו לקחת אותי לאכול כמו שצריך. נתנו לי מעיל ומכנסיים. המכנסיים היו רחבים מאוד, ואני חושב שנראיתי מאוד מצחיק בהן. הם אמרו שהצלב האדום באו לבקר אותי. חשבתי לעצמי: זאת עוד שיטה (מזימה). הכניסו אותי למשרד, שם היו אנשים מהצלב האדום, בחור ובחורה. אמרו לי: "אנחנו מהצלב האדום". אמרתי: "אז מה, מה אתם יכולים לעשות, אני אמות כאן, אתם תוכלו להוציא אותי"? אמרו שנשלחו מטעם אחי. אמרו לי את שמו, ואז הייתי בטוח שבאמת הם הצלב האדום. שאלו אותי על מצבי. סיפרתי להם והראיתי להם את הבגדים האמיתיים מתחת למכנסיים הרחבים והמעיל. הראיתי את הדם על התחתונים והיה לי נפיחות באשכים. כתבו דו"ח. יום לאחר מכן פורסם בעיתון על המצב במגרש הרוסים: "חיות לא יכולות לחיות במגרש הרוסים".

אחרי שנגמרה הפגישה עם הצלב האדום החזירו אותי לאל-שבח. יום שלם נקשרתי בחוץ (לקחו אותי בבגדים המצחיקים). אחר-כך הכניסו אותי לצינוק עם אדם כבן 40. שאל אותי על עצמי, אמרתי לו שלא כדאי שנכיר. נרדמתי ל-24 שעות רצופות.

שופט האריך את מעצרו של ברכאת ב-45 יום. הוא שוחרר בערבות 20 יום לפני תום מועד הארכה שאפשר השופט לצורך חקירה, ולא הועמד מאז לדין.

5) חסאן, בן 24, תושב אל-בירה, הוא סטודנט באוניברסיטת ביר-זית ועובד כפקיד בסהר האדום. הוא נעצר ב-11 בספטמבר 1988 ונלקח לכלא רמאללה. לאחר 3 ימים באוהל הועבר לדהרייה

ביום השלישי בא שוטר וקרא את המספר שלי. הוציא אותי ישירות אל אגף החקירות שהוא נפרד. כשהגענו לחצר קשר את עינינו ונשארנו גם צלובים ליד הקיר בערך 3 שעות – עומדים, אסור להישען על הקיר, וקצת לפני 20:00 בא חוקר בשם "מראדונה". שאל מי אני. אמרתי לו. אמר שיש לנו נושאים לדבר עליהם.

לקח אותי והכניס אותי למין משרד (2.5 X 2), בתוכו יש שולחן ותנור. הוא אמר – מישוהו הודה שאתה הדפסת את כרוזי ההנהגה המאוחדת מס' 9 ועד מס' 13 באיזור ירושלים. הוא אמר שמות של האנשים שביחד איתם לכאורה פעלתי. חלקם כבר הורחקו מהארץ וחלקם בכלא. ואמר שגם עליהם יש הודאות של אחרים. עכשיו הוא רק דיבר – שאל אותי מה דעתי. אמרתי שהאדם הזה שהודה עלי לא מכיר בכלל.

ואז התחיל ויכוח - מכיר, לא מכיר [...] קשר את ידי עם אזיקי מתכת והתחילו מכות בידים וברגליים, ירקו עלי (כשנכנסתי הם הורידו את כיסוי העיניים), מכות מכל הצדדים. היו שני חוקרים.

כשנפלתי על הרצפה - בעטו חזק מאוד בבטן, אגרופים [...] הם איימו שגורלי יהיה כגורלו של עימד מקלנדיה שנרצח בחקירה אצלם, והמליצו לי לקנות את חיי תמורת כמה שנים בכלא.

אמרתי שאין כל יסוד לטענות שלהם [...] תשובות כאלו שיגעו אותם והגבירו את המכות [...] פחדתי שהם מתכוונים באמת לרצוח אותי ולא לחקור אותי.

אחרי שעה וחצי הביאו אותי עוד פעם פנימה. "אל-שבח" בחצר, בלי גג, מתחת לגשם – הוא הכניס אותי לארון שבו המקום היחיד לאוויר זה מתחת לדלת.

בתוך הארון עמדתי, מסריח מאוד שם, ריח של שתן, הארון 70 x 50 ס"מ בתוכו עומדים כשהידיים קשורות והעיניים מכוסות, חושך ללא אור ושמש. אחרי שעה וחצי בארון לקחו אותי לאותו חדר חקירה. שם היו שני החוקרים שפגשתי קודם עם עוד אחד [...] אני לא זוכר שמות חוץ מ"מארדונה". שאל אותי: "חשבת [...] עכשיו תספר לנו את כל הסיפור".

לא הספקתי לגמור את שתי המלים אין סיפור [...] התחילו להרביץ. שלושה אנשים שהרביצו בתוך חדר קטן [...] מכל מכה נהדפתי לקיר. הידיים היו קשורות אבל העיניים לא מכוסות. תוך כדי המכות הם קיללו, בן זונה, אמך שרמוטה [...] וכו'.

אז אמרתי להם – אם אתם מתעקשים להלביש עלי את התיק אז תשפטו אותי על-פי הודאת האחרים.

אחד מהם הוציא מהמגירה מקל (מוט) בצורת בורג ענק. קוטר חצי ס"מ, אורכו 20 ס"מ, יש לו ידית מכוסה גומי, הוציא גם מפתח שוודי ומברג גדול ושם אותם על השולחן. חששתי שישתמשו בהם, אבל לא האמנתי שישתמשו. פחדתי נורא.

הוא התחיל לתת מכות עם המוט (הבורג) על הראש. שתי מכות. נפלתי. התעוררתי כשהם ממשיכים להכות ולבעוט בי. ניסיתי לעמוד. קיבלתי עוד מכות על הראש. נפלתי. שכבתי. המשיכו לבעוט בי ולקלל. מכות בכל חלקי הגוף ומכל הכיוונים. חשבתי שבו ברגע אני מת. לא יכולתי לזוז. כשראו שהמצב מסוכן, עמדו שניים מעלי ומילאו אותי רוק. ירקו עלי בלי הפסקה. עם הנעליים התחילו לשפשף לי את הפנים ולדרוך עלי. התחילו לדבר ביניהם – רצו להסתיר את עניין המכות בגלל שחשבו שמצבי הבריאותי מסוכן. ואני כנראה נראיתי רע מאוד.

בסביבות 03:00 החזירו אותי לחדר. חלק מהעצירים לא זיהו אותי. היה לי נפיחות וראשי ופרצופי מלא דם.

הידיים, במקום של האזיקים, חתוכות לגמרי. הגב שלי חתכים מהמתכת של האזיקים (שאני שוכב על הגב והאזיקים נכנסים בגב). העצירים התחילו לצעוק. הגיע חובש שכנראה הוא יותר אנושי מכולם שם, ומבלי שיחזור לרופא ניגש ישר למפקד בית המעצר ואחר-כך ישר העבירו אותי למרפאה.

הרופא כעס נורא על החובש. הגיע למרפאה גם המפקד.

אמר: "בבוקר יועבר לבית חולים סורוקה".

למחרת, ב-09:00 בבוקר, יצאנו מדהרייה, ולפני היציאה בבוקר הייתי עוד במרפאה. בא

אחד החוקרים ואמר לרופא: "תראה, הנה הוא נראה בסדר, למה עשיתם מזה עניין גדול". הרופא ענה: "זה הבן זונה החובש הלך למפקד ולא אמר לי". הרופא, זה היה ברור, לא היה מעוניין בסיפור, ורצה לשמור על החוקרים. במרפאה פנה אלי החוקר ואמר: "אני לא עשיתי לך כלום". אמרתי שכן עשה, ועכשיו אפילו אני נזכר יותר טוב. עלינו על גיפ עם שוטר (שומר, חייל). אני מאחורה. נסענו לסורוקה. הייתי קשור אבל לא מכוסה עיניים. בא רופא, בדק אותי משך 10 דקות. הפנה אותי לרנגטון, צילומים לגב ולראש וללסת (נפוחות). לא ראיתי את מה שהרופאים כתבו – השוטר לקח אותי וישר הוחזרתי לדהרייה. בחדר קיבלתי תרופות (החובש היה מביא תרופה נוזלית). אחר-כך ביקרו אותי מהצלב האדום ודרכם התלוננתי על המכות. בחודש אפריל '90 קיבלתי תשובה (לאנצאר), שבעדות של המפקד יש סתירות עם עדות הרופא. החוקרים הודו בשימוש בלחץ פיסי במסגרת המותרת.

6) אוסאמה [ראמי נג'אר], בן 20, תלמיד תיכון מרמאללה, נעצר בביתו בפברואר 1990. הוא הועבר למאהל בכלא רמאללה ומשם לכלא דהרייה, שבו הוחזק 10 ימים ללא חקירה בתא ו-4 ימים נוספים באוהל.

רק לאחר 18 ימי מעצר, משהוארך מעצרו ב-15 ימים נוספים, החלה חקירתו. משסירב להודות באשמות שיוחסו לו לקח אותו חוקר לחצר הכלא, קשר את ידיו מאחורי גבו, וכיסה את ראשו בשק מסריח. הוא נשאר קשור עד 01:30 לפנות בוקר והועבר אחר-כך לצינוק.

לצינוק פתח בגג בגודל 30 X 50 ס"מ, כך שהקור והגשם נכנס משם. שלושה ימים עברו עלי בצינוק באותו מצב. הפתח בגג, ללא חולצה, ללא אוכל, ומהפתח לפעמים החיילים ששמרו על הגג השתינו עלי.

כשעברו שלושה ימים נקראתי לחקירה. זה היה ב-23 בפברואר בבוקר. נחקרתי על-ידי "אבו-ג'אבר" ומישהו שנקרא "מראדונה".

כשראו שאני לא עונה דחפו אותי לפינת החדר, ושם התחלפו במתן מכות מרוכזות על האשכים והבטן. "אבו ג'אבר" אמר לי כל הזמן – לא אתיר את הידיים שלך (האזיקים היו לוחצים מאוד את הידיים ומנעו זרימת דם) – עד שאהיה בטוח שהם משותקות.

נפלתי לרצפה [...] "אבו ג'אבר" קצת שחרר את האזיקים, ואחר-כך הכניסו אותי לארון (בנוי בטון) וסגרו עלי (גובה הארון בערך 180 ס"מ, רוחב 50 ס"מ).

לאחר שעתיים בארון חשתי ממש נחנק.

הוצאתי משם ישר לחדר החקירות ל"אבו ג'אבר" ולסיבוב נוסף שנמשך כחצי שעה שכמעט כולו היו מכות, אגרופים, בעיטות. לא חשים בחקירה את הזמן האמיתי, מרגישים שכל דקה נמשכת כמו שעה.

אחר-כך נכנס "מראדונה" ובידיו צלחת של ג'לי. הוא אמר: "אתן לך לאכול אם תודה".

"אבו ג'אבר" אמר ל"מראדונה": "אני רוצה לישון. קח אותו ותקשור אותו (אל-שבח)".

נקשרתי עד 01:30-02:00, בלילה וכל מי שעבר נתן מכות. לא ראיתי מי אלה בגלל השק.

בשעה 02:00 בערך נלקחתי לתא (צינוק).

למחרת בבוקר, (24.2.90) בשעה 07:00, ללא ארוחת בוקר, נלקחתי ישר ל"אל-שבח" עד בערך 11:30, ואז נלקחתי לחקירה. הושיב אותי ברצפה. פתח את הרגליים ושם עליהם כסא וישב עליו "אבו ג'אבר" (משקלו קרוב ל-100 ק"ג), והתחיל נע על הכסא [...] לוחץ עם כל הגוף וקופץ עד שהתעייף. את הרגליים שלו שם לפעמים גם על ראשי.

"מראדונה" שעמד מאחורה בעט כל הזמן באשכים (הרגליים שלי היו פתוחות).

אחר-כך הוצאתי מהחקירה ישר ל"אל-שבח". אתה עומד בחוץ בקור כשעלי רק גופיה. ידי קשורות, שק בראש, שוטר עם צינור גומי ביד ונותן מכות על הרגליים והראש. נקשרתי (שבח) שם 2-3 שעות, אז נלקחתי לעוד חקירה. היו שלושה חוקרים. אחד מהם אמר: "אם אתה לא תודה אני אחתוך לך את הזין". אמרתי לו: "אני לא מוכן ללבוש חליפה לא לי (הכוונה להאשמה)". אמר: "אם החליפה לא היתה במידות שלך בכלל לא היינו מביאים אותך לכאן". אמרתי: "הבאתם אותי בגלל שאחד לאחר עינויים הודה עליי". אז התחילו להתעצבן, לקלל [...] "אביך", "אמך" [...] אגרופים ללא אבחנה. אחר-כך עוד פעם לקחו אותי לאל-שבח עד 23:30-24:00 בלילה. ואז הכניסו אותי לתא. החקירה נמשכה בדפוס זה עוד יום שלם כש"מראדונה" הוציא מהמגירה של השולחן פטיש, ראשו מכוסה גומי (פלסטיק), והתחיל לאיים עלי שאם לא אודה הוא יפוצץ לי את הראש עם הפטיש. אמרתי שאני לא מוכן להודות בדברים שלא נכונים, ותעשה מה שאתה רוצה. לא האמנתי באמת שהוא יתן מכות על הראש עם הפטיש.

נתן מכה [...] אני איבדתי את ההכרה.

לאחר שלושה ימים בבית-החולים התעוררתי. בא שוטר ואמר לי שרוצים להחזיר אותי לחקירה. ניסיתי, לא הצלחתי, להזיז את הידיים ואת הרגליים, ואפילו דיברתי לא ברור (לשון כבדה). שאלתי את הרופא אם אוכל להישאר בבית-החולים. הוא ענה שהקביעה לא בידיו (הרופא - ערבי מהגליל).

נשאו אותי והעבירו אותי חזרה לבית-המעצר, מבלי שאוכל להזיז את הידיים ואת הרגליים. את הידיים הצלחתי להזיז קצת, את הרגליים בכלל לא. העצירים מחו וביקשו ששניים יהיו איתי כדי לטפל בי בתא, או בכלל להשאיר אותי במטבח. מנהל בית-המעצר אמר: "להשאיר אותו במטבח", ונתנו לי שני כדורי אקמול. כל הניירות מבית החולים לא ראיתי.

שלושה ימים שהיתי במטבח. הבחורים טיפלו בי, ושם לא ראה אותי רופא בכלל.

אחר-כך היה קצת רעש בעניין שלי. דראושה התערב, הצלב האדום התערב וגם ארגונים ישראלים. רופא בא אלי, בדק אותי, וכשראה שהרגליים שלי לא מגיבות בכלל, אמר שצריך להחזיר אותי לבית-החולים.

בידיים התגובה היתה חלשה. אבל היתה תגובה.

בערב של 29.2 החזירו אותי בתוך ג'יפ צבאי. מנהל הכלא ביקש ששימו בתחתית הגיפ מזרון. לא שמו. הם קשרו אותי באזיקים בידיים, ובבית-חולים עצמו הייתי קשור בידיים וברגליים למרות שאין סכנה שאזיז אותן בכלל.

קשרו אותי גם למטה (ברגליים), והעבירו אותי לצילום רנטגן. אחר-כך באו אלי מהצלב האדום ואמרו לי שהורי יבואו היום לביקור. האב לחצי שעה, האם לחצי שעה.

באותו יום שוחררתי. אמרו לי אם תרצה להישאר בבית החולים זה יהיה על חשבונך. היה ביניהם ויכוח קולני. לא הבנתי בדיוק על מה. הביאו לי את הכסף ואת הדברים שהפקדתי בבית המעצר.

הצלב האדום לקח על עצמו את המשך הטיפול בבית-החולים עד יום ראשון, כדי שאוכל לסיים את הבדיקות.

ביום ראשון יצאתי מסורוקה ישר לאל-מקאסד, שם טופלתי והדו"ח הרפואי שלהם אומר שבגלל המכות היתה פגיעה בעמוד השדרה.

ומאז אני בבית. הולך עם הליכון. לא יכול לעמוד על הרגליים. אני מנסה לנסוע לחו"ל לטיפול, בינתיים אין לי תעודת זהות ואין לי אישור יציאה.

Neurology מחלקה

14.3.1992

קופת-חולים
של ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ-ישראל
מרכז רפואי סורוקה
באר-שבע, ת.ד. 151 טלפון 660111

טיוטת סיכום המחלה

נספרו בבית החולים:

Nagar Kani

שם החולה:

הרופא המסכם:

הרופא השולח:

נא לכתוב בכתב ברור
Lower limbs weakness of unknown origin - אבחנות:

A 21 y old man, Kaniella resident, was brought to our department because of low back pain and lower limbs weakness. He was admitted once before previously because of fainting after interrogation in Saharja prison. At that time he complained of headache, vertigo and weakness in both lower limbs. Beside areflexia no other neurological signs were found. EEG was normal as well as a CT of brain.

On admission: full paralysis of lower limbs and very mild weakness of upper limbs (4) was found. The tendon jerks were decreased in upper limbs and absent in the lower limbs. Abdominal reflexes were present. Sensation - pinprick and temperature decreased up to L₂ on the anterior aspect of the thighs, and up to the popliteal fossa on the posterior aspects. The sensation on the soles good; tactile decreased proprioception. The sphincters were normal. Tenderness of the lumbar spine was found.

In order to rule out a compressive lesion of the spinal cord - a myelogram was performed up to

בטוב אל וכתוב מעבר לדף, סף ניר בוסף, תודה!

ס. 3192 - 100x100 עמוד 11.88 מילי-מטר

מחלקה:

/ / 19

סיוטת סיכום המחלה

נספרו בבית החולים:

שם החולה:

הרופא המטכס:

הרופא השולח:

נא לכתוב בכתב ברור

אבחנות:

Foramen Magnum punctate was negative.
Protein concentration of the CSF was 20 mg%, no cells
were found.

His condition improved spontaneously.

No evidence for a compression of the spinal cord
was found and there is not enough evidence
for a diagnosis of Guillain-Barre.
Further physiotherapy is necessary.

Prof. Y. Hershkov.

בסובך אל תכתוב מעבר לדף, קח ניר נוסף, תודה!

ס. 3192 — 100 x 60 עמוד אלירן 11.88

MEDICAL DISCHARGE FORM
 DISCHARGE DIAGNOSES :
 NAME : Mr. J. J. Smith
 AGE : 45 SEX : Male
 HOSPITAL CASE NO. : 100-12345
 ADDRESS / TEL. NO. :
 SPECIALIST IN CHARGE :
 ADMISSION DATE : 11-1-60
 DISCHARGE DATE : 11-3-60
 FOLLOW UP DATE :
 HISTORY OF PRESENTING COMPLAINT : Chronic cough
 PREVIOUS MEDICAL HISTORY : None
 MEDICATION ON ADMISSION : None
 EXAMINATION FINDINGS : Normal
 INVESTIGATION RESULTS : None
 OTHER : None
 HOSPITAL MANAGEMENT / OPERATIONS : None
 COMPLICATIONS :
 MEDICATION ON DISCHARGE : None
 KNOWN ALLERGIES :
 SIGNATURE : J. J. Smith
 ADVISE TO PATIENT :

MEDICAL DISCHARGE FORM

DISCHARGE DIAGNOSES :

NAME: Abdullahi, S.
 AGE: 19 SEX: Male
 HOSPITAL CASE NO: 90/87-51
 ADDRESS/TEL NO: _____
 SPECIALIST IN CHARGE: _____
 ADMISSION DATE: 11.3.90
 DISCHARGE DATE: 23.3.90
 FOLLOW UP DATE: _____

HISTORY OF PRESENTING COMPLAINT: Parosmia

PREVIOUS MEDICAL HISTORY: Parosmia by sudden onset in right nostril

MEDICATION ON ADMISSION: Followed by parosmia - 9 months previous

EXAMINATION FINDINGS: Parosmia

INVESTIGATION RESULTS: Normal

ECG: Normal

RADIOLOGY: Brain CT scan of 12.11.89

OTHER: Parosmia - 9 months

INVESTIGATION RESULTS AWAITED: Normal

HOSPITAL MANAGEMENT / OPERATIONS: Parosmia

COMPLICATIONS: _____

MEDICATION ON DISCHARGE: The patient was discharged on

KNOWN ALLERGIES: _____

SIGNATURE: [Signature]

ADVICE TO PATIENT: Normal

PROGRESS NOTES

Name _____

Hospital Case No. _____

MARSHALL ISLAMIC HOSPITAL

To: Ibrahima, Khalil, Kogut

Came Ibrahima, Khalil Kogut, a 19 year old male from Kamallik, was admitted yesterday 11.3.50 with the complaints of headache, lower back pain and paraplegia.

The patient was brought with a 20 lb. weight on his back. He was found by the police (Thali & Johnson) by accident on the street and. The loss of consciousness was not complete. He was brought up and delivered. He was found in a hole in the lower back. The upper limbs were normal and the lower limbs were paralyzed. The patient was found in a hole in the lower back. The upper limbs were normal and the lower limbs were paralyzed.

The patient was examined in a hospital and found to have L5/S1 disc space narrowing. The reflexes were good strength. Lower limbs: absent superficial and deep sensation, absence of joint position and strength. No reflexes were found.

Please Use Both Sides

Form No. 106

The following investigations were done for the patient before his admission to our hospital and according to the reports were all 'NORMAL'.

- Brain C.T. scans

- Myelograms

- E. E. G. (Electroencephalography)

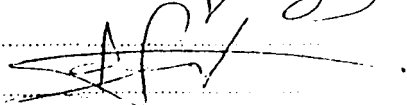
- D. S. F. (Cerebrospinal fluid analysis)

The patient is now in Dexamethasone and Analgesics.

Conclusion: Post traumatic paraplegia due to bleeding in the Dorsum.

This report is being typed for signature.

Dr. B. Harroza
Resident of Surgery.

צילום הדו"ח הרפואי מבית-החולים אל-מקאסד קשה להבנה. בסעיף על המלצות עם השחרור נכתב:

החולה שוחרר במצב טוב יותר בגפיים התחתונות. הוא יכול ללכת בעזרת הליכון. המשך פיסיותראפיה בבית.

תראה [...]". הוציאו אותי עוד פעם לחצר אל-שבח.

בשעה 22:00 הכניסו אותי לעוד חקירה (דבר שלא נהוג, ב-22:00 מסיימים). היו שם שלושה חוקרים: "אבו ג'אבר" ו"אבו יוסף" שחקרו אותי מקודם, ושלישי, שאני חושב שקוראים לו "אבו יעקוב" (אני לא בטוח במאה אחוזים שזה שמו). החקירה הזו היתה מאוד קשה. דיברו, שאלו, נתנו מכות כל הזמן, מכות בכל חלקי הגוף, השכיבה ברצפה וחניקה (כמו בחקירה הקודמת), מכות באשכים, מושך בשערות ומטיח את הראש בשולחן, בקיר, ברצפה. בשלב מסוים העמידו אותי צמוד לשולחן, וכשגבי לשולחן מישהו מאחור אמר מה קרה לכוהן שלך ותפס אותו. הרגשתי שהאצבע נוגעת במשהו רטוב, הסתכלתי וראיתי אחד מהם לוקח את הכוהן שם עליו דיו ומטביע אותו על ניירות לבנים. נייר אחד הצלחתי למשוך ולגלגל אותו בידיים קשורות לאחור, צעקתי ודחפתי אותו בכתף והפכתי את השולחן. שני דפים לבנים מוחתמים בטביעות אצבעי נשארו אצלו. אחרי שהרגיעו אותי (או יותר נכון השתלטו עלי) "אבו ג'אבר" ישב והתחיל לכתוב הודאה בשמי וגם שאני מודה ב: השתייכות לפת"ח מאי 1986, זריקת בקבוקי מולוטוב על כלי רכב ישראלי, החזקת נשק, השתתפות בהפגנה ברמאללה. את הנייר הלבן הנוסף לקח גם כן ויצא מהחדר.

בחקירה זו, שנמשכה בערך עד חצות או עד 12:30, הרגשתי לראשונה בכאבים חזקים מאוד בראש הרגשתי מטושטש, חלש, לא ראיתי טוב, דיברתי ללא הקשר. העבירו אותי לתוך ארון 90 ס"מ על 80 ס"מ, החוקרים התאספו שם, שפכו עלי מים – בתוך הארון הייתי ללא שק אך קשור, הקאתי. כשראו את מצבי לא השאירו אותי בארון (שם הייתי לא יותר מחצי שעה) והעבירו אותי לצינוק. נשארתי שם כל הלילה וישנתי.

העבירו אותי לסורוקה בתוך אמבולנס צבאי שבתוכו הייתי קשור. הרופא שם בדק וגילה שבר בגולגלת ושטף דם, ואמר [שאני] חייב לעבור ניתוח מיידי. זה היה ב-7.7. אושפזתי עד 11.7, אז החזירו אותי לדהרייה. בכניסה הראשית לדהרייה חיכה לי שוטר עם הבגדים שלי והדברים האחרים שהפקדתי עם כניסתי. לקח אותי לרופא. הוא שאל אם אוכל להגיע הביתה בכוחות עצמי. אמרתי כן.

עורך-הדין ביקר אצלי בדהרייה ב-11.6 (יום אחרי סיום החקירה), הצלב האדום ב-31.5, וכשבוועיים אחר-כך הם רשמו את הפרטים.

נגד טאוק לא הוגש כל כתב אישום בגין עבירה כלשהי.

ת"ק 1144

קופת חולים של ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל
מרכז ופואי סורוקה בנגב
בארשבע • ת.ד. 151 • טלפון 660111

מס' ת. זהות 9392800

מס' בית החולים 32912

נוירוכירורגית כחלקה

סיכום המחלה

כנהל רבתיקה ד"ר א. רייכנפלד.

החסימה	סעדה	הטס	זידון	טס האב	זאקר	טאח ליה 1969	המיון	ז
רגילות	כלא דהרית	סך		נחשו		טאח עליה		
ראש	חצב הטלחה			האנה מלכא				
יחנהל בים	8.7.89			יצא/ואצבו בים		11.7.89		

האבחנה CHRONIC SUB - DURAL HEMATOMA - LT. FRONTO PARIETAL REGION. מספר קוד

בן 20.

התקבל למחלקתנו עקב כאבי ראש והקאות שהחלו כשבוע טרם קבלתו, ובסומוגרפיה ממוחשבת של חמם אובחן כסובל מהמסומה סוב דורלית בחמוסמרה השמאלית.

מעברו - סיפור של חבלה בולגולחית מלפני חודשיים (מפי חווילה).

בן לחו - במסב' כללי טוב, ללא סימני מצוקה נשימתית. לד. 110/80, דופק 76 לרקע סדיר.

ראש, צוואר, חזה, לב, בטן, גפיים - בגדר חגורה.

נוירולוגית - בהכרח מלאה, אישונים שווים, מגיבים לאור, תנועת גלגלי העיניים - חקונה.

פונדוס תקין. שאר תצבים הקרניאלים - תקינים. כה גם תקין ושווה ב 4 חגפיים, התדרים הופקו

סימטרים. המקודי מח קטן - חקניים.

מעבדה - המוגלובין 13.5, כ.לבנות 7.900, ססיות 268.000, גלוקוז 95, אוריאה 40, נתרן 132, א-לבן 3.6.

סומוגרפיה ממוחשבת של חמם - דימום סוב דורלי כרוני המוספרלי כהמאל עם דחיקה של מע' התדרים כהמאל לימין.

מהלך - עם קבלתו בוצעה סוטוגרפיה ואובחן התהליך הנ"ל. חחולה נלקח בדחיסות לחדר ניתוח,

ובהרדמה מקומית בוצע חור מחדר מרונטלי שמאלי והוכנס צנחר לניקוז ההטומר, שחוצע כעבור יומיים

מהלך שלאחר חתונה חיה שפיר, כאבי הראש והתקאות מסקו. תפרים חוצאו יום שחרורו.

סומוגרפיה בקורחית - מצב לאחר ניקוז ההמסומה סוב דורלית - מצב איור יחמם לקדם המרונטלית.

מסחרר-כסב כללי משביע רצון.

ד"ר צוקר.

5. ביקורת והגבלות המערכת המשפטית

בחלק א' תיארו את המגבלות הפורמליות על מעצרים וחקירה בחוק הישראלי. בפרק זה נדון באפקטיוויז של מגבלות אלה כפי שעולה מבחינתנו את הנושא ומראיונות שערכנו עם עצירים ועם עורכי-דין.

לשופטים יש תפקיד מכריע בשמירה על שלטון החוק ובהקפדה על כך שעצורים לא יעונו במהלך חקירתם. הם יכולים לשמור על כללי חקירה הוגנים בשלוש דרכים: ראשית, שופטים הם האחראים על קיום זכותו של עציר לפגוש את עורך-דינו; שנית, הם מחליטים האם שלילת חירותו של אדם על-ידי מעצרו מוצדקת לצורכי חקירה; ושלישית, הם הקובעים האם הודאות שניתנו תוך כדי חקירה ניתנו בחופשיות ומרצון, ולפיכך קבילות בבית המשפט, או שהן פסולות משום שניתנו עקב איומים או שימוש באלימות.

א. מניעת פגישת עצירים עם עורכי-דינם בעת חקירה:

פגישה של עצורים עם עורכי-דינם היא זכות יסוד שנועדה לאפשר להם לקבל ייעוץ בדבר זכויותיהם המשפטיות, ולסייע להם בהגשת בקשות שחרור מהמעצר. פגישה עם עורך-הדין בתקופת החקירה חשובה גם להבטחת שלומם הנפשי והפיסי של העצורים. היא מאפשרת להם להתלונן במקרה שהחוקרים נוהגים בהם באלימות. במצב הניתוק שבו נמצאים העצירים ביקור עורכי-הדין הוא קשר יחידי עם עולם שמחוץ לכלא, וחשוב להרגשת העציר שיש מי שדואג לו.

כפי שהסברנו, בישראל מובא עציר מבוגר לפני שופט בתוך 48 שעות מתחילת המעצר. בשטחים ניתנת לשלטונות האפשרות להחזיק את העצור עד 18 יום בלא ששופט יראה אותו, ו-30 יום מבלי שיפגוש את עורך-דינו. על-פי בקשת השב"כ ניתן להאריך את תקופת איסור הפגישה עם עורך-הדין עד לתקופה של 90 יום – אם החליט שופט צבאי ש"טובת החקירה מחייבת זאת"⁵⁴.

למרות שעל פי החוק מותר לאסור פגישה עציר עם עורך-דינו רק מסיבות מובהקות של טובת החקירה, הרי שלמעשה מרוב העצירים הנחקרים נשללים הביקורים במשך 30 הימים הראשונים למעצר. איסורי פגישה שכחים כל-כך, עד שסוהרים וחוקרים טועים וחושבים שבכל מקרה שהעציר מועבר לחקירה יש לאסור פגישה עם עורכי-הדין.

החוק קובע כי צו איסור פגישה חייב להימסר לנוגעים בדבר כשהוא בכתב וחתום. בפועל עורכי-הדין מתבשרים רק בשערי מתקני הכליאה כי אין הם יכולים לפגוש את לקוחותיהם, ולא ניתן להם כל מסמך המעיד על כך.

מכתבה של עו"ד דנה בריסקמן מהאגודה לזכויות האזרח אל היועץ המשפטי לממשלה מעיד על כך שאיסורי פגישה עם עורכי-דין הפכו לשגרה, ושבירים מאוד מן המקרים מוצאים צווי איסור פגישה ללא כל סיבה ממשית (מכתב האגודה לזכויות האזרח בישראל, 12.7.90). עורכי-הדין של האגודה גילו בשורת שיחות טלפון עם כמה בתי כלא, כי עצירים הנתונים בחקירה מנועים מלפגוש את עורך-דינם בלא שקיים צו האוסר זאת. למעט מקרה אחד, בכל פעם שפנתה האגודה לזכויות האזרח לבג"ץ כדי לערער על

איסורי פגישה בוטל הצו, ועורכי-הדין הורשו להיפגש עם לקוחותיהם. גם במקרים שבהם פנתה האגודה טלפונית אל הפרקליטות והודיעה כי היא מתכוונת לערער לבג"ץ בוטל צו האיסור, והעציר הורשה להיפגש עם עורך-דינו.

ערעור לבג"ץ יכול להיעשות רק על-ידי עורך-דין ישראלי, כלומר עורכי-הדין הפלסטינים מנועים מלערער על צווי איסור פגישה הניתנים כדבר שבשגרה לרוב העצורים הנחקרים.

בירושלים רשאי בית-המשפט המחוזי לדון בערעור על איסורי פגישה, אולם ערעורים אלה מעטים ביותר, שכן עורכי-הדין רואים סיכוי קלוש מאוד להתערבות מערכת המשפט בשיקולי השב"כ. בשטחים נוהגים עורכי הדין לבקש שחרור בערבות – לא רק על מנת לנסות ולהביא לשחרור העצירים עד תחילת משפטם, אלא גם משום שהדיון בבית-משפט הוא הזדמנות יחידה לפגוש את העצירים ולעמוד על מצבם הנפשי והפיסי.

למרות החובה המוטלת עליהם על-פי חוק, פעמים רבות אין השלטונות מביאים את העצורים לבית-המשפט בעת הדיון בבקשה לשחרור בערובה.

בדו"ח על מערכת השיפוט הצבאי בגדה המערבית תיעד **בצלם** עשרות מקרים שבהם עצירים לא הובאו לבית המשפט⁵⁵. זוהי אחת הדרכים למנוע מעורכי-דין או מהשופטים לעמוד על מצבם. השופטים מתלוננים על אי-סדרים אלה, אולם אין הם מורים על שחרורם של העצירים, או על כל צעדים אחרים שימנעו הישנות התופעה.⁵⁶

ג. הארכת מעצר

מעצר פוגע בחירויות יסוד של אדם, והוא מוצדק על-פי החוק רק אם הוא משרת את מטרותיו הלגיטימיות: הבטחת חקירה יעילה, מניעת בריחתו של החשוד, מניעת שיבוש הליכי משפט וחקירה, ושמירה על שלום הציבור.⁵⁷

שופט הדן בהארכת מעצר של חשוד אמור לשקול האם שלילת חירותו של אדם – המוחזק כחף מפשע כל עוד לא הועמד לדין – מוצדקת בשל המטרות הלגיטימיות הללו. מתוך המחקר, ומשיחות עם עורכי-דין, עולות שלוש בעיות הקשורות בדיוני הארכת מעצר. ראשית: אי-הקפדה על קיומם של דיונים בהארכות מעצר בנוכחות עורכי-דין. שנית: הארכת מעצר לתקופות ארוכות מהנדרש. ושלישית: הארכות מעצר למרות מצבו הפיסי או הנפשי של העצור.

1) הארכת מעצר ללא נוכחות עורך-דין

מכיוון שברבים מן המקרים מנועים העצורים מלפגוש את עורכי-דינם לאורך כל תקופת החקירה, והם גם אינם מובאים לבתי-המשפט בעת הדיון בבקשה לשחרור בערובה, הדיון בהארכת מעצר הוא הזדמנות ראשונה לפגוש את עורך-הדין ולדווח על תנאי החקירה והמעצר.

בעת דיונים בהארכות מעצר מובאים בדרך כלל העצורים לפני השופטים, אולם ברבים מן המקרים לא מודיעים לעורכי-הדין על מועד הדיון, והוא מתקיים בהיעדרם.

ראוי לציין שהשב"כ יכול לבקש "מסיבות ביטחוניות" שעצירים לא יובאו

לבית-המשפט. לכן במקרים רבים הארכת מעצר מתבצעת על-ידי השופט לא בתא בבית-המשפט אלא בתוך הכלא.

כך נוצר מצב שאדם יכול להיות עצור במשך שבועות מבלי שיפגוש עורך-דין או כל אדם אחר פרט לחוקריו ולשופט שהאריך את מעצרו.⁵⁸ הארכת מעצר ל-30, ל-45 ואפילו ל-70 יום היא שכיחה ביותר בקבוצת המידגם שלנו של המרואיינים המשוחררים.⁵⁹

מעצרים של 21 איש מתוך 24 המרואיינים הוארך. [כל הארכות המעצר התבצעו בלא נוכחות עורכי-הדין]. במקרה אחד הוארך המעצר ב-25 יום, בכל האחרים הסכימו השופטים להארכות מעצר של 30-60 יום.

צלאח, בן 22, משכם, נעצר ביולי 1990. 22 יום ראשונים היה נתון בבידוד מוחלט ובחקירה קשה שכללה מכות, קללות, וקשירה לכסא למשך כ-12 שעות ביום בין חקירה אחת למשנה. ביום ה-18 הובאו לפני שופט שהאריך את מעצרו ב-30 יום בלא נוכחות עורך-דין. ארבעה ימים מאוחר יותר שוחרר מבלי שהוגש נגדו כתב אישום.

(2) הארכת מעצר לתקופה ארוכה מהנדרש

עמדנו על כך שעל השופטים מוטלת אחריות לאפשר מעצר רק למטרות לגיטימיות. מתוך הראיונות עם העצורים המשוחררים עלה כי במציאות בשטחים אין הדבר תמיד כך. מקרהו של צלאח (לעיל) הוא אחד משלושה שבהם העצורים השתחררו זמן רב לפני המועד שהשופט אפשר להחזיקם לצורך החקירה.

ראול מספר כי מעצרו הוארך ב-50 יום (בלי נוכחות עורך-דין). כשחזר לאגף החקירות - "שאל אותי החוקר עופר לכמה ימים האריכו את מעצרי. אמרתי ב-50 יום. עופר צחק ואמר לי: וואי, וואי, השופט שונא אותך יותר מאיתנו. אני ביקשתי שיאריכו לך את המעצר רק בחודש".

מתוך הראיונות עולה כי לא רק שהשופטים מחליטים על הארכת מעצר לתקופה ארוכה, אלא שבמקרים רבים הם מאריכים את המעצר, למרות שבמשך 18 ימי המעצר הקודמים כלל לא נחקרו העצירים. ארבעה מרואיינים דיווחו כי הארכת המעצר התבצעה מבלי שהם ייחקרו כלל. כך לדוגמא מעצרו של אסעב הוארך ב-45 יום, למרות שחקירתו טרם החלה. הוא שוחרר 18 ימים לאחר מכן, ימים רבים לפני שתמה תקופת המעצר שאישר השופט.

(3) הארכת מעצרים של עצירים שכלפיהם הופעלה אלימות

שופטים רשאים להורות על שחרור עצורים שמצבם הפיסי או הנפשי אינו מאפשר להם לעמוד בתנאי הכלא, או שנראה כי נפצעו במהלך חקירתם.

למרות שחלק מהמרואיינים אושפזו במהלך חקירתם בבתי-חולים ישראליים וחלקם אף שוחרר מהכלא בשל מצבם הבריאותי, לא היתה, ולו התערבות אחת של שופט שסירב להאריך מעצר או פסק לטובת עציר בשל מצבו הבריאותי או הנפשי.

יתר על כן, מעצרו של אסמעיל הוארך בחודש מבלי שהוא הגיע לבית-המשפט. השופט החליט על הארכת המעצר בעת שביקר בתאו של העציר. גם מעצרו של ברכאת, למרות

מצבו הפיסי הקשה, הוארך בתאו. בתום 60 ימי חקירה הוא שוחרר מבלי שהועמד לדין. ר.פ.ע.מ.* בן 14.5, ממחנה הפליטים אל-בוריג', נעצר ב-25 בספטמבר ונלקח לכלא עזה. הוא הוכנס למקרר ליום אחד. כתוצאה מהטיפול הקשוח הוא השתעל והיו לו קשיי נשימה כשפגש את עורכת-הדין תמר פלג-שריק. היא גבתה ממנו תצהיר בשבועה ב-9 בנובמבר 1990, וסיפרה כי היה חיוור, דיבר בקושי והשתעל הרבה ובתכיפות. היא גם ציינה שהוא נראה תשוש ומטושטש. הוא סיפר לה:

הם הביאו אותי להארכת מעצר. השופט האריך ב-120 יום. זה היה, אני חושב, ב-30 באוקטובר. השופט אמר שזרקתי אבנים וקניתי בנזין. אמרתי לשופט שהודיתי בגלל המכות והמצב שלי ושזה לא נכון. בהארכת המעצר לא נכח עורך-דין.

קבילות של הודאות שניתנו שלא "בחופשיות" ושלא "מרצון"

על פי החוק הודאות שנגבו באלימות או באיום באלימות, או תוך יצירת לחץ נפשי – פסולות. ממסקנות ועדת לנדוי עולה כי במשך שנים נגבו הודאות על-ידי שימוש באמצעים פסולים, אך בתי המשפט פסקו כי ההודאות קבילות. מאז פרסום מסקנות וועדת לנדוי ניתן היה לחשוב שמערכת המשפט תקפיד הקפדה יתרה שלא להכיר בקבילות הודאות שיש חשד כי נגבו תוך הפעלת איומים ואלימות. פסילת עדויות כאלה היתה מהווה תמריץ לחוקרים שלא להשתמש בדרכים בלתי חוקיות לגביית הודאות או עדויות.

לכאורה, ניתן היה לחשוב כי השימוש במשפטי זוטא יגבר כדי להתנגד לקבילותן של הודאות. בפועל משפטי הזוטא מועטים ביותר, וההצלחות במשפטי זוטא ספורות. עורכי-הדין שעומדים שוחחנו הבהירו לנו כי יש שלוש סיבות עיקריות לכך שאין הם מבקשים משפט זוטא או פסילת עדות שנגבתה באמצעים פסולים.

ראשית, תקדימי העבר מורים כי הסיכויים לזכות במשפט זוטא קלושים. למרות שדו"ח ועדת לנדוי הצביע על כך שהחוקרים משקרים בבית-המשפט, השופטים מאמינים כמעט תמיד לגירסתם. מצב זה מתקיים גם אם ההגנה מציגה עדויות כגון דו"חות רפואיים. גם במקרים שההודאה נפסלת והיא בלתי קבילה עושים שימוש בהודאות של עדים שניתנו מחוץ לבית-המשפט כדי לקבוע את אשמת החשוד.

שנית, במקרה של הפסד במשפט זוטא גוזרים השופטים על הנאשמים עונשים כבדים מהרגיל. אין לנו נתונים סטטיסטיים לאשר זאת, אך כל עורכי-הדין מסכימים שזה המצב בפועל. שופטים מקילים בעונשם של אלה שהודו, ומתייחסים בפסקי-הדין שלהם ל"שיתוף הפעולה" מצד הנאשמים. נוסף על כך, במקרה שנוהל משפט זוטא, אין אפשרות להעלות את הטענה המקובלת של "חיסכון בזמנו של בית המשפט".

שלישית, משפטי זוטא אורכים חודשים רבים. מכיוון שרוב רובם של הנאשמים עצורים עד תום ההליכים, משפטי זוטא עלולים להאריך את מעצרו מעבר לתקופת

* בשל היותו קטין אנו מביאים כאן רק את ראשי התיבות של השם, למרות שהנ"ל נתן תצהיר בשבועה בשמו המלא, ותלונתו הועברה ליועץ המשפטי לממשלה עם הפרטים המלאים.

המאסר שהיתה נגזרת עליהם אילולא תבעו לערוך משפט זוטא. כך למשל באחד המשפטים בעזה, שבו עומדים לדין שלושה נאשמים בעוון זריקת אבנים, שוחררו שניים מהכלא לאחר שריצו את גזר דינם, ומשפטו של הנאשם השלישי שביקש משפט זוטא, טרם החל.

מכיוון שעדי התביעה אינם מגיעים לדיונים, תיקים הולכים לאיבוד ועצירים אינם מובאים לבית-המשפט. משפטי זוטא מאריכים את ההליך המשפטי הארוך ממילא. בדף המידע מאי 1990 דיווח **בצלם** על ארבעה עצירים שלאחר בקשתם למשפט זוטא נדחה הדיון בתיק שלהם למעלה מ-20 פעם ומעצרים לפני המשפט היה ארוך משנתיים. במקרה שהעצירים מבקשים משפט זוטא, הם מסתכנים בכך שאם יפסידו יוטל עליהם גזר דין כבד מהרגיל.

פטמה אבו בקרה, אלמנה כבת 33, אם לשני ילדים, נעצרה ב-20.1.87 והועמדה לדין בבית-משפט צבאי בעזה. במהלך משפטה העלתה טענות נגד קבילות הודאותיה, והתלוננה על התאנות בעלת אופי מיני מצד חוקרי השב"כ.

משהחל משפט הזוטא הוגשה תעודת חיסיון חתומה בידי מפקד צה"ל לרצועת עזה, המטילה חיסיון על זהות אנשי השב"כ, על שיטות החקירה של השב"כ, וכן על כל אשר התרחש בחקירתה של פטמה אבו בקרה. אבו-בקרה פנתה לבג"ץ בבקשה לבטל את צו החיסיון ולפרסם קטעים מפרוטוקול משפט הזוטא שבהם כלולות עדויות אנשי השב"כ. עתירתה עדיין בהליך משפטי. בינתיים היא נדונה לתקופת מאסר ארוכה מהמקובל במקרים דומים לשלה, ובקשתה לקיצור שליש מתקופת המאסר נדחתה.

6. תלונות

פלסטינים מעטים מגישים תלונות רשמיות על התעללות או עינויים במהלך חקירת השב"כ.

ראשית, קשה לדעת לאיזה גוף לפנות ומי אחראי על הטיפול בתלונות. למרות שהצבא והמשטרה אחראים על בתי-כלא ועל בתי-מעצר שבהם מתנהלות חקירות, הם מסרבים לקחת אחריות על פעילות השב"כ. כך ששירות הביטחון (דרך משרד ראש הממשלה), או היועץ המשפטי לממשלה, או הארגון הבין-לאומי של הצלב האדום הם הכתובות לתלונות.

שנית, העצירים שעברו חקירות ותנאי מעצר קשים מהססים להתלונן שכן הם חוששים מהתעללות חוזרת מצד אנשי השב"כ. חלקם מזהירים במפורש שלא להתלונן. איימן שאפי, שתלונתו הוגשה על-ידי עורכת-דין תמר פלג-שריק וח"כ יאיר צבן, הזהר על-ידי חוקריו שהתלונה לא תועיל: "תמר פלג שרצה לכנסת, [עורך-דין] לאה צמל, בית המשפט – שום דבר לא יעזור".

שלישית, גם בלי חשש מהטרדות חוזרות, רוב העצירים פשוט לא מאמינים בתועלת שבהגשת תלונות.

עורכת-דין תמר פלג-שריק הגישה תלונות בשם 12 מתוך 14 העצירים המהווים חלק מהמידגם שלנו, לאחר שביקרה אצלם בכלא. היא שלחה ליועץ המשפטי לממשלה תצהירים בשבועה שכללו פרטים על שיטות החקירה, תאריכים, כינויים של חוקרים וכדומה. למרות שמכתבה הראשון נשלח בדצמבר 1989, היא טרם קיבלה תשובה. אחרי שני מכתבי תזכורת היא התבקשה לשלוח שוב את פרטי התלונות. גם אנו פנינו במכתבי תזכורת ליועץ המשפטי לממשלה. על מכתבנו מנובמבר 1990 נענינו בתחילת מארס 1991 והובהר לנו שהנושא הועבר לטיפול. אנו מביאים את התכתובת בנספח ג'. אמנסטי שלח 22 מכתבי "פעולה דחופה" בשנתיים האחרונות על טענות עצירים להתעללות או עינויים. בשנה שבין נובמבר 1989 לנובמבר 1990 פרסם הארגון 5 קריאות ביחס לעינוי פלסטינים במהלך חקירה.⁶⁰ רק במקרה אחד קיבל הארגון תשובה. במכתב מהמשטרה נאמר שהתיק נסגר משום שהתלונה לא נמצאה מוצדקת.

"הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל" שלח בסך הכול 30 פניות לרשויות שונות בשנת 1990 בדבר 22 פלסטינים הטוענים להתעללות בחקירה. קשה עדיין לקבוע מהן ההשלכות של מכתבים אלה. גופים מסויימים, כמו משרד היועץ המשפטי לממשלה, הגיבו יותר מאחרים. (דווחו על פתיחת חקירה וביקשו מידע נוסף.) אחרים כמו ראש הממשלה, הממונה על השב"כ, אף לא אישרו את קבלת התלונות.

במקרים מסויימים בשלש השנים האחרונות נבדקו התלונות וחוקרים הועמדו לדין. הצגנו מקרה אחד (ריאד שהאבי, מקרה 3) בו תלונה הביאה להעמדה לדין, אולם ממקרה זה אי-אפשר ללמוד על הכלל. אין אנו יכולים להצביע על תהליך מסודר של בדיקה והתייחסות לתלונות. אין אפילו כתובת אחת ויחידה להגשתן. אם פניותינו החוזרות ונשנות, כמו פניות של האגודה לזכויות האזרח בישראל, לא נענות – יש להניח שתלונות של פלסטינים או עורכי-דינים זוכות לטיפול נאות פחות.⁶¹

מסקנות

1. סיכום

בחלקו הראשון של הדו"ח סקרנו את ההגדרות לגבי עינויים וטיפול אכזרי ובלתי אנושי. הגדרות אלו כוללות גרימה מכוונת של כאב וסבל – פיסי או נפשי – על מנת לגבות מידע או הודאה. במשפט הבין-לאומי העוסק בזכויות האדם, וכן בהכרזות של גופים כגון האו"ם, האיסור על עינויים הוא מוחלט וללא יוצא מן הכלל; אין מתירים כל הצדקה מוסרית או חוקית.

ישראל לא הטילה ספק במחויבותה לאיסורים הבין-לאומיים הללו. התחייבותה זו משתקפת במלואה בחוק הפלילי הישראלי. שימוש בכוח על-ידי עובדי ציבור לשם חילוץ הודאה אסור במפורש ובאופן ברור בחוק. כמו כן ישנן הגבלות רשמיות (כפי הנראה נוקשות פחות מאלו הנמצאות במערכות חוקיות בנות השוואה), לגבי קבילותן של הודאות שהושגו בכוח. אנשי השב"כ כפופים לחלוטין לחוקים אלו. פעילותה של מערכת המשפט הצבאית, ובעיקר במהלך שלוש שנותיה של האינתיפאדה, חותרת תחת האיסורים וההגנות הקיימים במערכת החוק הישראלית. התקופה הארוכה של מעצר תוך ניתוק מהעולם (incommunicado), הסמכויות הנרחבות הניתנות לשב"כ, והקושי בהתנגדות לקבילותן של עדויות בבית-המשפט – כל אלו יוצרים מסגרת שבה התעללות כלפי עצורים יכולה להתקיים מבלי שתיבלם.

אנו סוקרים את מסקנות דו"ח ועדת לנדוי משנת 1987 שהוכיח כי אנשי השב"כ שיקרו בבתי המשפט באופן שיטתי בדבר שימוש בכוח לשם גביית הודאות. על אף שהיא מגנה את הנוהג הזה, אשרה הוועדה שימוש ב"כוח פיסי מתון" כשיטה בשעת חקירה. אנו מבקרים את הבסיס החוקי והמוסרי לנימוקי הוועדה, ומצביעים על ההשלכות החמורות של ביטול הסנקציות נגד שימוש בכוח. ביטול הסנקציה נעשה לא באמצעות שינוי החוק, אלא על-ידי הנחיות אדמיניסטרטיוויות הכלולות במערכת סודית של "קווים מנחים".

אנו מסכמים טענות קודמות בדבר השימוש בהתעללות ובעינויים. למרות שלא תמיד ניתן לסמוך על שיטות איסוף מידע אמינות, העדויות הללו מצביעות ללא ספק כי נגד עצורים פלסטינים הופעלו שיטות המוגדרות כהתעללות ובעינויים. אנו מפנים תשומת לב מיוחדת אל מקרי המוות בנסיבות מחשדות במהלך חקירה (5 מקרים בשלוש השנים האחרונות), ולהתנהגותו הראויה לגינוי של הצוות הרפואי אשר אינו מגלה את הידוע לו על התעללויות.

סיכום העדויות: דרכי החקירה עליהן דיווחה ועדת לנדוי והעובדה שבמקרים מסוימים של התעללות הוגשו כתבי-אישום נגד חוקרים, מצביעים על חשיבות בדיקת הנושא. בחלק ב', אנו פורשים את תוצאות מחקרנו בדבר שיטות חקירה שבהן השתמש השב"כ בשנים 1988-1990. ראינו 41 איש: 29 מהגדה המערבית ו-12 מרצועת עזה. ביניהם 26 שהשתחררו רק לאחרונה ו-15 שעדיין במעצר. בסך הכול הקיף המידגם 10 מרכזי-מעצר או בתי-סוהר.

מראיונותינו עולות מספר שיטות חקירה נפוצות, אולי אף שגרתיות. למעשה, כל המרואיינים היו נתונים להתעללות מילולית; להשפלות ולאימים בפגיעה; למניעת אוכל ושינה; לכיסוי הראש בשק למשך תקופות ארוכות; לעמידה כפויה לתקופות ארוכות, לעתים בשטח סגור, כשידיהם כפותות מאחורי הגב ורגליהם קשורות (אל-שבח); לצורות כואבות של כפיתות (כפיתת "הבננה", לדוגמא); תקופות ממושכות של כליאה כואבת בתאים קטנים ומיוחדים ("הארון", או "המקרר"); וכן להכאות חמורות וממושכות בכל חלקי הגוף (הכאות שגרמו לעתים פגיעות שחייבו טיפול רפואי). שיטות שעליהם דווח לנו פחות כללו תרגול פיסי כפוי, ושימוש באלימות על-ידי משתפי פעולה שנשתלו בתאי המעצר. באופן כללי היו העצירים ברצועת עזה חשופים לטיפול רע מזה של עצירי הגדה.

חשוב לזכור שרק נגד מחצית מ-26 המרואיינים המשוחררים הוגשו כתבי אישום, וגם אלו כללו לבסוף עבירות קלות בלבד. בהתחשב במגבלות של ניתוח סטטיסטי למידגם קטן כל-כך, לא מצאנו הבדלים בין סוג החקירה, משכה, ועוצמתה, מצד אחד, ובין חומרת העבירה האמורה, או האם העבריין הועמד לדין, מן הצד האחר. כל מי שראינו (להוציא מקרה אחד) זכה ליחס אכזרי כזה או אחר, כך למשל כולם פרט לאחד הוכו. לעומת זאת לא מצאנו כל עדות לשימוש במכשירים מיוחדים שנועדו לגרום כאב. להוציא יוצאי דופן ספורים (שניים או שלושה מקבוצת עזה שעודם עצורים), לא נמצא בין המרואיינים אשם – או אפילו חשוד – באותה "פעילות חבלנית עוינת" שבעטייה הצדיקה ועדת לנדוי שימוש ב"כוח פיסי מתון".

קשה להשיג מידע תקף ואמין על הטענות לגבי התעללות או עינויים במהלך חקירה. תמיד ניתן להעמיד בספק את אמינות המידע של הקורבנות, ובמיוחד אם אין אפשרות לבצע בדיקות נוספות על מנת לאשש את טענותיהם. עדויות הנמסרות לאחר מעשה כוללות לעתים הגזמות ואי-דיוקים, שלא במכוון או במטרה לפגוע בשם של השלטונות, ולכן אין אנו יכולים לערוב לכל פרט בעדות שאנו מציגים. עם זאת, כיוון שהראיונות נערכו בזהירות, והמידע שנמסר בהם הוצלב עם אינפורמציה ממקורות אחרים (כגון ארגונים לזכויות האדם והצהרות בשבועה שניתנו לעורכי-דין), וכן עם עדויות חיצוניות כגון דו"חות רפואיים, אנו מאמינים כי הראיונות משקפים באמינות את החקירות שחוותה הקבוצה המסוימת הזו של 41 עצורים. אנו ערים לכך שהעקביות שאנו טוענים כי מצאנו (בתוך המידגם שלנו ובהשוואה לדו"חות אחרים) חייבת להיות קפדנית יותר מן העקביות המשתקפת בידע כללי גרידא. כלומר, השלטונות יכולים הרי לטעון כי ההאשמות הללו מוכרות ומופצות על-ידי כלי התקשורת, כי הן ידועות לכל הנאשמים, וכי הם חוזרים עליהן בשל סיבות פוליטיות.

למרות זאת, העקביות שמצאנו היא הרבה יותר ספציפית: תיאורים מפורטים של שיטות חקירה, רישומים של חדרי חקירה, תיאורים פיסיים מדויקים וכינויים של חוקרים. העובדה שטכניקות מסוימות כבר קיבלו שמות מיוחדים – אל שבח, כפיתת הבננה – מורה עד כמה הן נהפכו למקובלות. צריך רק לסדר אותן על-פי שמותיהן. זהו סוג של עקביות המרמזת על חוויה משותפת.

עד כמה ניסיונה של קבוצה זו הוא מייצג? לפי נתוני דובר צה"ל מפברואר 1991, כ-75,000 פלסטינים נעצרו בשלוש השנים שמאז תחילת ההתקוממות. כ-25,000 בממוצע בכל שנה. מתוכם הועמדו לדין מדי שנה כ-15,000 איש. להערכתנו לא עברו רוב

העצורים חקירה ממושכת או יסודית ושחררו בתוך 18 הימים הראשונים למעצרם. אחרים הועמדו לדין במשפטים מהירים בהם העדות היחידה היא של החייל העוצר. לא הצלחנו לקבל נתונים מדויקים לגבי מספר העצירים הנחקרים אולם להערכתנו כ-8,000 עצורים בכל שנה עוברים חקירה ארוכה יותר, חלקם על-ידי השב"כ. להערכתנו כ-20% מקבוצה זו, כ-1,600 בכל שנה, נחקרים בשיטות המתוארות לעיל. אנו סבורים כי שיטות אלה מיושמות לגבי קבוצה זו.

ללא מידגם מייצג של כל העצירים המשוחררים קשה לדייק יותר.

על פי כל קריטריון רשמי, שיטות אלו (ובייחוד כאשר נעשה בהם שימוש מצטבר, כבמקרהו של ראיל), מתאימות להגדרה של "עינויים". גם אם אנו מתנגדים לשימוש במלה זו, שיטות אלו מעידות על עצמן כצורות של אכזריות, התעללות או "התנהגות אכזרית ולא הומאנית". אף אם אנו מעדיפים לקרוא לכל אלו "לחץ פיסי מתון", אין הדבר הופך את ההתנהגויות הללו למוצדקות יותר.

גם אם ישנו רק חשד כי מעשים כאלו אכן מתרחשים, זוהי חובה חוקית ומוסרית של ממשלת ישראל לבדוק ולהפסיק אותם. אף-על-פי-כן מימצאינו מראים כי המנגנונים החוקיים הקיימים לטיפול בתלונות אינם מספיקים – לא לשם גילויין של התעללויות אלו, ולא לשם הגבלתן. איננו יכולים להביא ולו דוגמא אחת במידגמנו ששופטים צבאיים השתמשו באחריותם על מנת להטיל מגבלות כלשהן על אמצעי החקירה של השב"כ: אם על-ידי מתן גישה לעורכי-דין, הגבלת תקופת המעצר, או חקירת קבילותן של ההודאות.

2. המלצות

קיים פיתוי לומר "סיימו את העינויים", ולהסתפק בכך. אלא שהנושא מורכב יותר: ישנן אי-הסכמות בדבר הגדרות וטרמינולוגיה; הכישלון ההיסטורי לעקור מן השורש את העינויים חשף את חולשותיהן של מגבלות הצהרתיות בטבען; טרור והתנגדות פוליטית אלימה מעמידים במבחנים אמיתיים את מקומו של החוק – אפילו בחברות הדמוקרטיות היציבות ביותר. אנו מציעים, אם כן, מספר המלצות ספציפיות ומיידיות לשינויים במדיניות. כל ההמלצות מבוססות על ההנחה שישראל מסכימה עם האיסורים האוניוורסליים על עינויים והתעללות בעצורים.

הנחה זו היא בעייתית ביותר כל עוד המלצותיה של ועדת לנדוי נשארות בתוקף. בעצם מתן לגיטימציה שיפוטית (אם לא חוקית) לשיטותיו שלהשב"כ, שיטות אשר פרט לשמן הן עינויים לכל דבר, הוועדה מקעקעת כל אופוזיציה למעשים הללו, וזאת בשתי דרכים:

האחת, על-ידי ביטול האיסור המוסרי המוחלט על עינויים. עד כמה שלא יקשה הדבר – ואולי דווקא עקב הקושי הגדול – אין ממשלה היכולה להרשות לעצמה להיות דו-משמעית ביחס לאכיפת האיסור הזה. יישום של תוכנית כגון התוכנית של אמנסטי למניעת עינויים (נספח א), אינו אפשרי כל עוד נשארות המלצות ועדת לנדוי בתוקף.

השניה – בכך שהנחיותיה נותרו סודיות הבטיחה הוועדה כי הציבור לעולם לא יידע מהם המעשים המותרים בשמו של "הביטחון הלאומי". ישנן רק שתי אפשרויות הגיוניות: או שהמעשים המתוארים בדו"ח זה הם במסגרת הקווים המנחים של ועדת לנדוי (במקרה זה הקווים המנחים נותנים תוקף לעינויים – דבר שאין להרשותו), או שמעשים כגון אלו המתוארים כאן הם מחוץ לקווים המנחים הללו (ובמקרה זה על האחראים לכך להיענש בהתאם לחוק הפלילי).

אין ספק כי ישנן מדינות רבות בעולם שבהן בעיית העינויים חמורה מזו שבישראל. אם ניקח את המזרח התיכון כדוגמא, בארצות כגון סוריה, עיראק ואיראן נעשה שימוש בעינויים ברוטליים הרבה יותר מאשר אלו המובאים בדו"ח זה. אך אין בכך לשנות את טיעוננו המוסרי.⁶² אפילו לגבי אלו שאינם משוכנעים על-ידי הטיעונים המוסריים, שאלת היעילות צריכה להיות חשובה. כאן הבעיה של הודאות שקריות היא מרכזית – חוסר התועלת שבהודאות ובאינפורמציה המושגות בכפיה. אם לא יהיה איסור מוחלט להשיג הודאות כאלו, לא יהיו לבית המשפט אמצעים משלו להעריך את אמיתותן או את שקריותן.

הצעד הראשון לשם הבהרתם של הנושאים הללו הוא הפיכתם לסוגיות ציבוריות. אין להרשות לאזרחים במדינה דמוקרטית להתחמק מבחירות לא נעימות על-ידי האמירה "לא ידענו". חשאיות מולידה חשאיות נוספת, היוצרת את מה שארגון אמנסטי קרא בשם "הרשת הרחבה של עינויים". אנשי השב"כ שותקים, שומרים על קווי פעילות חשאיים, ואינם נתונים לפיקוחו של גוף ציבורי. חיילים רגילים, אנשי משטרה ושירות בתי הסוהר, אינם מדברים על מה שמתרחש בבניינים שבפיקוחם. בכך שהם עוצמים עין ואינם מטים אוזן – הם שותפים לאשמה. גם רופאים הם חלק מן הרשת הזו: הם בודקים עצורים לפני החקירה ומוסרים את האינפורמציה לחוקרים; הם בודקים אנשים שנפצעו ומטפלים בהם. כל זה הופך אותם לעוזרים חשאיים לעבירות פליליות,

וגורם להם להפר באופן בוטה את האתיקה הרפואית. נוסף על כך שותפים גם השופטים הצבאיים, בכך שבאופן שגיתי הם מקבלים הודאות כפויות כאילו הושגו באמצעים מותרים.

ישנן שתי קבוצות של תנאים שבהתקיימם סביר כי יבוצעו עינויים⁶³: הראשונה, קבוצה של תנאים פוליטיים וחברתיים: מצב חירום לאומי או איום על הביטחון; הצורך לעצור חשודים רבים; דה-הומאניזציה של קבוצה חיצונית (לאומית, דתית, או אתנית); אישור מגבוה להפר עקרונות מוסריים; קיומה של "משימה קדושה" אשר מצדיק כל דבר. שנית, קבוצה של תנאים חוקיים: תקופה ארוכה של בידוד עצירים, ובייחוד מניעת גישה לעורך-דין; אי-היכולת לזהות חוקרים; משפטים על-פי חוקי הצבא או פרוצדורות דומות; היעדר בדיקות בלתי תלויות של מצבם הרפואי של העצורים; אי-דחיה אוטומטית של הודאות שהושגו באמצעות עינויים; מידת-מה של חסינות מפני תביעה שממנה נהנים החוקרים.

בשל הבעייתיות הכרוכה בהסתמכות מוחלטת על עדויות סובייקטיוויות, חשוב לנו להסב את תשומת הלב לצורה שבה רלוונטיים התנאים האובייקטיוויים הללו לחקירות השב"כ בישראל היום. רוב התנאים האופטימליים או הפוטנציאליים שבהתקיימם יכולים להתרחש עינויים, קיימים לדעתנו כיום. ראשית, ישנו ההקשר הפוליטי של הכיבוש. שנית, ישנו ההקשר הנורמטיווי שמספק דו"ח ועדת לנדוי, המבטל את המחסומים החוקיים שנועדו למנוע שימוש באלימות. שלישית, ישנה היוקרה הגבוהה של השב"כ והחסינות היחסית מפני ביקורת ציבורית שממנה הוא נהנה. כפי שהסברנו קודם לכן [פרק א' 24] לשב"כ יש מעמד רשמי מצומצם ביותר. סמכותו נובעת מהגופים הסובבים אותו (המשטרה, שירות בתי-הסוהר, צה"ל, בית-המשפט) – בלא שהוא עצמו חייב במתן דין וחשבון לציבור – בניגוד לחובה המוטלת על גופים אלה. רביעית, קיימים הבידוד הפיסי והחשאיות שבהם מתנהלת החקירה, וכן תקופות המעצר הממושכות בלא יכולת להתקשר עם העולם החיצון. בידוד זה לא יכול להיות מושלם. המשטרה, סוהרים, חיילים ושופטים הופכים מעורבים כולם במסכת שלמה של שחיתות מוסרית שבה קבוצה אחת צריכה לחפות על חברתה. חמישית, קיימת בעיית ההגבלות החוקיות, שהן חזקות בתיאוריה, אבל חלשות הלכה למעשה. אפילו בישראל (כפי שהראה דו"ח לנדוי) בתי-המשפט כמעט ואינם מקדישים תשומת לב להודאות שנגבו באלימות ובהתעללויות אחרות – כתוצאה מחוסר ידע או מאמון בשב"כ. קל וחומר אין לצפות שמערכת השיפוט הצבאי בשטחים תהיה ערה יותר כאשר עצירים נהנים מזכויות מעטות יותר ומחשיפה פחותה לבית-המשפט ולפיקוח ציבורי.

אין באפשרותנו לדון כאן בהקשרים חברתיים ופוליטיים רחבים יותר. תשע ההמלצות שלנו המפורטות להלן מופנות אך ורק לרמה החוקית של המדיניות:

1. פרסום של כל החלקים הסודיים של דו"ח ועדת לנדוי.

2. יש לבטל את הנוהג של ניתוק עצירים מהעולם (incommunicado).

ניתן להשיג זאת על-ידי החלת החוק הישראלי אשר דורש כי יש להביא חשודים לפני שופט לא יאוחר מ-48 שעות לאחר מעצר. יש לציין כי גם ועדת לנדוי (א 4.17) המליצה להביא חשודים לא יאוחר מהיום השמיני למעצרם (וזאת בניגוד ל-18 יום הנהוגים כעת). המלצה זו של הוועדה לא יושמה.

3. בהמשך ל (2) – יש לתת לחשודים זכויות מלאות להתייעץ עם עורכי-דינם.
4. יש לדרוש מכל החוקרים לזהות את עצמם על-ידי שם ו/או מספר.
5. יש לדרוש מכל הרופאים והצוות הרפואי לזהות עצמם בשם ו/או מספר.
6. החלת החוק הישראלי הקובע כי הודאות שהושגו בכפיה אינן תקפות, ללא כל שינוי, על השטחים הכבושים. יש לדאוג לכך שהליכים שיפוטיים הבוחנים את קבילותן של הודאות, כגון משפט זוטא, יהיו נגישים יותר.
7. בניגוד לשיטה הנהוגה היום, כשהודאות נגבות בעברית, רק הודאות שנגבו בערבית יתקבלו כקבילות בבית-המשפט.
8. יש להקים גוף עצמאי וחיצוני, בעל פרוצדורות ברורות לטיפול בתלונות בדבר התעללות בשעת חקירה או מעצר. ועדת לנדוי המליצה על מידת-מה של פיקוח חיצוני על שיטות החקירה, בעיקר בתיווכו של משרד מבקר המדינה. (4.19). פיקוח זה, אשר איננו יודעים אם יושם, עוסק רק בבדיקה של מדיניות כללית, ואינו אמור לבדוק באופן עצמאי תלונות אינדיווידואליות.
9. אנו ממליצים כי בעקבות תוצאותיהן של חקירות כאלו יש (1) לאכוף באופן קפדני יותר הגשת כתבי אישום פליליים נגד חוקרים שהשתמשו באלימות; (2) לעשות שימוש רב יותר בחוק האזרחי הקיים על מנת לפצות קורבנות.
10. על ההסתדרות הרפואית הישראלית לחקור באופן מיידי תלונות בדבר שיתוף פעולה של צוות רפואי בעינויים או בהתעללות. כמו כן עליה לפתוח בהליכים משמעתיים נגד כל רופא שנמצא אשם במעורבות כזו.
- מלבד המלצות אלה, אנו סבורים שהעדויות שהוצגו בדו"ח זה מספקות בסיס מוצק לקריאתנו לממשלה להקים ועדת חקירה עצמאית לבדיקת טענות מהסוג שהובא כאן. את קיומן של שיטות חקירה אלה יש להכחיש או לאשר.

הערות

1. "אלימות נגד קטינים במעצר משטרתי, **בצלם**, יוני 1990. כתוצאה מדו"ח זה (ולחצים אחרים) ערכה המשטרה ביולי 1990 חקירה פנימית שנועדה לבחון את עבודת השב"כ ואת מצבו של "אגף המיעוטים" לקטינים במגרש הרוסים. שמונה חוקרים הושעו מתפקידם. עד נובמבר 1990 לא דווחו כל תוצאות אחרות של החקירה.
2. על מנת חלקן של עצירות דיווחו "נשים למען אסירות פוליטיות" [ראה להלן]. זהו גם נושא לבדיקה הנערכת בימים אלה על-ידי מרכז המידע הפלסטיני לזכויות האדם (Palestine Human Rights Information Center [PHRIC]), ואשר תוצאותיה יפורסמו בתחילת 1991.
3. רקע כללי בנושא, ראה: Edward Peters, **Torture** (Oxford: Basil Blackwell, 1975). לקבלת מידע על השימוש המעשי בעינויים, ראה: **Torture in the Eighties**, (Amnesty International, 1984).
4. ראה, למשל, "האמנה האירופית לזכויות האדם וחירויות בסיסיות" (1950). על-פי סעיף 1(15), אפשר שמדינות יסטו ממחויבויות אחרות "בעת מלחמה ומצבי חירום ציבוריים אחרים המסכנים את חיי האומה". אולם על-פי סעיף 2(15) אין להפר את הכתוב בסעיף 3, האוסר את השימוש בעינויים.
5. לפרטים נוספים, ראה: **Revue**, "The Prevention of Suppression of Torture", **International de Droit Penal** 48 (1977) pp. 267-293.
6. סקירה מועילה המציגה את כל היבטי המחלוקת היא: האגודה לזכויות האזרח בישראל, **המערכת השיפוטית והמנהלית**, (ירושלים, 1985).
7. ראה: "The Legal Status of the West Bank and Gaza", United Nations (New York, 1982).
8. עמדה זו נוסחה בבירור לראשונה ב-1971 על-ידי מאיר שמגר, שהיה אז היועץ המשפטי לממשלה וכיום מכהן כנשיא בית-המשפט העליון. ראה: M. Shamgar, "The Observance of International Law in the Administered Territories", **First Israeli Handbook on Human Rights**, (1971) and M. Shamgar (ed) **Military Government in the Territories Administered by Israel, 1967-1980: The Legal Aspects** (Jerusalem: Alpha Press, 1982).
9. מכתב ל**בצלם** מאת היועץ המשפטי של משרד החוץ (21.5.90).
10. שני פסקי-דין אלה הם האיל מועדי נגד מדינת ישראל פ"ד ל"ח (1) 197, ואברושמי נגד מדינת ישראל פ"ד מ"א (1) 387.
11. Ahmed v. Wigen, 726 F. Supp. 389 E.D.N.Y. (ההקשר היה ערעור — שנדחה על-ידי בית-המשפט — נגד הסגרה של פלסטיני שנחשד במעורבות בפעילות טרור מארצות-הברית לישראל).
12. הכאות וצורות אחרות של התעללות בדרך למעצר, בגיפים צבאיים, למשל, תועדו

במקרים רבים, הן לפני ההתקוממות והן במהלכה. ראה, לדוגמא
**Al-Haq, Punishing a Nation, Human Rights Violations During the
Palestinian Uprising, December 1987 - December 1988, Chapter 6.**

לפי חלק מההגדרות, התעללות מסוג זה נכללת במונח "עינויים". עם זאת, כפי
שהוסבר לעיל, אנו משתמשים במונח זה כדי לציין אירועים בשלב מאוחר יותר
של החקירה עצמה.

13. לאחר שנים של דיונים בנושא החליטה ישראל, ב-1978, לתת זכות זאת לוועדה
הבין-לאומית של הצלב האדום, גם מבלי להכיר בהחלטה של אמנת זינווה על
השטחים. על-פי פרטי ההסכם, רשאים נציגי הצלב האדום לדבר עם העציר
(החל מהיום ה-14 למעצרו) על בריאותו וענייניו האישיים בלבד. כל מידע אחר
לא יכול להימסר מחוץ לגופים או למשפחה פרט ליום המעצר, מקום ותאריך
הביקור ומצבו הבריאותי של העציר.

14. במהלך פעילות חילוץ של אוטובוס שנחטף בכביש החוף באפריל 1984 נהרגו שני
חוטפים. הגירסה הרשמית היתה שהם נהרגו בחילופי אש, אבל תמונות עיתונות
הראו שהם היו בחיים כשנעצרו. במהלך שורה של בירורים רשמיים בנושא
התגלה שהם נהרגו בפקודת השב"כ ושהאמת הועלמה במכוון. אחרי סערה
ציבורית והתפטרותו של היועץ המשפטי "תמה" הפרשה ביוני 1986 כשהנשיא
חנן את כל 11 אנשי השב"כ המעורבים בהעלמת הראיות לאחר שרובם התפטרו
מתפקידם (כולל ראש השב"כ).

15. דו"ח ועדת החקירה לעניין שיטות החקירה של שירות הביטחון הכללי בנושא
פעילות חבלנית עוינת (ירושלים, אוקטובר 1987). נתייחס כאן לדו"ח זה כאל
דו"ח לנדוי. בהערותינו התייחסנו למספרי הפיסקאות ולא לעמודי הדו"ח.

16. הביקורת המשפטית המבוססת ביותר על דו"ח לנדוי, מופיעה במהדורה מיוחדת
של ה- **Israel Law Review** מס' 23, מס' 2-3, אביב-קיץ 1989. ראה גם תדפיס
סימפוזיון על עינויים בישראל, הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל והאגודה
לזכויות האזרח בישראל, 12.7.90.

17. להסבר מפורט ראה את תרומתו רבת הערך של מרדכי קרמניצר ב:
"The Landau Commission Report - Was the Security Service subordinate to the
Law, or the Law to the 'needs' of the Security Service?", in **Israel Law Review**,
Vol. 23 N. 2-3, 1989, pp. 216-279.

18. ראה: ד"ר יהויקים שטיין, "לחץ פסיכולוגי מתון", **הארץ** 9.4.90.

19. ההשוואה הרלוונטית ביותר היא צרפת בעת מלחמת אלג'יר. למחקר מפורט על
הדרך בה הצדיקו האידיאולוגיה של ה-"civilising mission" ודרישות הביטחון את
השימוש השיטתי בעינויים על-ידי דמוקרטיה "נאורה" זו, ראה: Rita Maran:
Torture: the Role of Ideology in the French Algerian War (New York:
Praeger, 1990)

20. M. Kremnitzer, "The Landau Commission Report...", p. 252.

21. **Ibid.**, p. 269.

22. Amnesty International, (London, 1984), pp. 233-236.
23. *Ibid.*, p. 234.
24. **Torture and Intimidation in the West Bank: The Case of Al-Far'a Prison**, International Commission of Jurists and Law in the Service of Man (1984).
25. אלה כוללים טענות על תנאים גרועים ויחס רע לעצירים בתקופה שמייד לאחר 1982, כאשר אל-פארעה הוקמה כמתקן מעצר להחזקת עצירים שנעצרו ללא צו (על-פי צו צבאי 378) למשך תקופה של עד 18 יום לפני דיון משפטי. עד לסתיו 1983 שימשה אל-פארעה למעצר לפני משפט בלבד. רוב החקירות נערכו במקומות אחרים. רוב העצירים שוחררו ללא משפט ועד דצמבר 1983 נחקרו מעטים בלבד. היחס הרע שתואר בתצהירים אלה נראה מכוון להשפלה והפחדה, יותר מאשר להשגת מידע ספציפי. יש לציין עם זאת שדברים אלו היוו חלק ממדיניות מכוונת, שתוארה על-ידי הרמטכ"ל דאז רפאל איתן כ"טרטור" האוכלוסיה.
26. Ghadda Abu Jaber, "1985 - Policy of Torture Renewed" (Jerusalem: Alternative Information Center, February 1986).
27. Raija-Leena Puomaki, "Experience of Torture, Means of Coping, and Level of Symptoms among Palestinian Political Prisoners", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 17 No. 4 (1988) pp. 81-96.
28. אף שהדבר מעבר להיקף הדו"ח שלנו, יש לציין שבתקופה זו הגיעו בעקביות דיווחים על עינויים מ"רצועת הביטחון" בדרום לבנון. לאחר הפלישה הישראלית ללבנון ביוני 1982, פלסטינים ואחרים שנתפסו בידי צה"ל נחקרו במתקני כליאה זמניים ראשית בצידון ולאחר מכן במקום כלשהו בדרום לבנון (במחנה אל-אנצאר, מתקני מעצר בבסיסי צבא ישראליים אחרים או בישראל עצמה). השב"כ מכשיר כעת קציני צד"ל בשיטות חקירה.
29. השפעות אלה תועדו בספרם של זאב שיף ואהוד יערי **אינתיפאדה**, הוצאת שוקן, ירושלים ותל-אביב, 1990.
30. Al-Haq, **A Nation Under Siege: Annual Report on Human Rights in the Occupied Palestinian Territories, 1989**. (Rammallah, 1990).
31. *Ibid.*, pp. 173-179.
32. לפרטים נוספים על המקרה של אמין אמין, ראה משרד יחסי הציבור של אוניברסיטת ביר-זית (7.7.89) ותצהירים שנגבו על-ידי עורך-דינו עבד עסאלי (העתקים נשלחו ליועץ המשפטי של המינהל האזרחי ביהודה ושומרון, 11.9.89).
33. פרטים במכתב מפרקליטתו, עו"ד לאה צמל, לראש השב"כ (8.1.90).
34. Palestine Human Rights Information Centre (Jerusalem/Chicago) **Human Rights Updates: January 1989 - July 1990**.
35. תצהיר מעו"ד חמדה מוחיימר, 13.9.90.
36. אמנסטי אינטרנשיונל, דו"ח 1990, המזרח התיכון, אמנסטי אינטרנשיונל – סניף ישראל, תל-אביב: הפיל הורוד, 1990, ע"ע 26-27.

38. Physicians for Human Rights, **Health Care in Detention: A Study of Israel's Treatment of Palestinians**, (Boston: April 1990).

39. United States of America, State Department Report on Human Rights Practices, 1990.

40. ראה למשל: מיכל קדם, "חדשות", 29.9.89. דיווח זה מכיל תיאור מפורט מפי תושב עזה "קאסם" על 30 ימי חקירה בכלא המרכזי בעזה. תיאורו לשיטות בהן נעשה שימוש (מניעת שינה, חבישת שק רטוב על הראש והצמדתו לאף ולפה, הכאות, קשירה על הרצפה וכו') מאושרות בדו"ח זה.

41. נשים למען אסירות פוליטיות, מספר דו"חות, ירושלים, 1989-1990. ראה גם יורם לוי, "164 נשים ונערות עצורות", "דבר", 16.1.90.

42. לפרטים נוספים ראה תצהירים שנגבו בידי עו"ד לאה צמל (9.2.90); מכתב הוועדה הציבורית למשרד המשפטים (13.2.90); "דו"ח משטרת: יעצורים ערבים עונו במשטרת ירושלים", "חדשות", 9.9.90; יוסף כהן, "שתי אצבעות מהמידרשוב", **כל העיר** (14.9.90).

43. **על-המשמר**, 19.9.88.

44. ד"ר לוי דיווח שהוא אמר למפקד הכלא ששמו הוא מרקוס לוי ולא מנגלה, ולכן הוא מסרב לשרת שם וש אחד הרופאים ניסה להרגיעו באומרו שבהתחלה מרגישים כמו מנגלה ואחר כך מתרגלים.

45. Physicians for Human Rights: Health Care in Detention: a Study of Israel's Treatment of Palestinians", April 1990, p. 14.

46. כדאי להזכיר את מקרהו של עווד חמדאן, שמת בכלא ג'נין ב-21 ביולי 1987, יומיים לאחר מעצרו ובדיוק בזמן שוועדת לנדוי פעלה. בתחילה ייחסו השלטונות את מותו ל"נסיבות טבעיות": ראשית ל"התקף לב", לאחר מכן ל"הכשת נחש", ולבסוף לסוג נדיר של דלקת ריאות. המקרה הובא על-ידי עורכת-הדין פליציה לנגר לבג"ץ. למרות שהמכון לרפואה משפטית הגביל עצמו תחילה לתיאור המימצאים הרפואיים, נמסר מאוחר יותר לעורכת-הדין לנגר שסיבת המוות היתה "תשניק כתוצאה מחנק". בפברואר 1988 הודיע היועץ המשפטי לממשלה שהמוות נגרם כנראה כתוצאה מרשלנות. ברור היה שאחד מאנשי השב"כ שיקר לוועדת לנדוי — בה בשעה שהיא כתבה ש-16 שנות עדויות שקר תמו. הומלץ להעמיד אחד מאנשי השב"כ לדין בעוון גרימת מוות ברשלנות, ושני אנשים אחרים לדין משמעותי על דיווח כוזב במכוון בנושא סיבת המוות (H.C 711/77).

במהלך הדיונים המאוחרים יותר בבית-המשפט (במארס 1988 ובספטמבר 1988) אישר היועץ המשפטי לממשלה שעווד חמדאן מת מ"תשניק כתוצאה מחנק", למרות שהדו"ח הפאתולוגי התייחס גם לחבורות על גופו. בית המשפט הגבוה לצדק פסק שהסיבה הרפואית המדויקת שגרמה למותו יכולה להימסר רק למשפחה ולעורך-הדין, ושהנסיבות המדויקות של חקירתו ישארו חסויות.

ב-21 בספטמבר 1989 זיכה בית המשפט השלום בירושלים (בדלתיים סגורות) את איש השב"כ (האנונימי), משום שאחריותו לחנק הנפטר לא הוכחה מעבר לכל

- ספק. מסיבות של ביטחון לאומי לא נחשפו פרטים בנוגע לשיטות החקירה. לפרטים נוספים ראה כותרת ראשית, 2.11.87, ודו"ח אל-חאק, 1989, עמ' 182-183. 3 שנים לאחר מכן טרם פוענח המקרה.
47. פרטים נוספים בדו"ח אל-חאק, 1989, עמ' 180-190 ו-231-218; ועל שאלת מימצאי הפאתולוגים עמ' 571-581. בדקנו את המקורות שעליהם נסמך דו"ח זה (דו"חות פאתולוגים, תצהירים, מכתבים מעורכי-הדין וקטעי עיתונות).
48. כל שלב במקרה זה תועד בהרחבה על-ידי עורכת-הדין של המשפחה, פליציה לנגר: Felicia Langer, "The Death of Ibrahim al-Mtour" (Tel-Aviv: Israeli League for Human and Civil Rights, 1989).
- ראה גם את דו"ח הפאתולוג ד"ר דריק פאונדר, שהוגש לבית המשפט הגבוה לצדק ב-12 באפריל 1989: Dr. Derrick Pounder, "Death of Ibrahim al-Mtour".
49. כך גם לא נחקרה טענת הפאתולוג שציות רופא מתקן-המעצר לפקודת מפקד הכלא להזריק ואליום לעציר, היתה לכאורה עבירה על חוקי האתיקה הרפואית על-פי עקרונות שנקבעו על-ידי האו"ם וארגון הרופאים הבין-לאומי.
50. ראה: גדעון אלון, "הקלקולים בשב"כ נמשכים", "הארץ", 18.3.90. לפרטים נוספים על מקרה אל-מסרי ר' עו"ד פליציה לנגר, "דרכי השב"כ", דו"ח שהוגש לוועד הציבורי נגד עינויים בישראל, יוני 1990.
51. אחיו הצעיר של ח'אלד אל-שיח'י-עלי, נאסר (בן 19) ואביו כמאל (בן 64) נעצרו גם הם בליל ה-7 בדצמבר. נמסר להם שהם נעצרו על-מנת להפעיל לחץ על ח'אלד להודות בהסתרת נשק. האב נחקר (בשיטות הרגילות של שק על הראש וכו') במשך יומיים ונלקח לראות את בנו. שבוע מאוחר יותר (לאחר שהסתיים העוצר) הוא ניסה לאתר את בנו באמצעות הצלב האדום ונאמר לו שמצבו טוב. בינתיים נחקר אחיו של ח'אלד, נאסר, במשך 14 יום בכלא עזה. במשך החקירה הופעלו נגדו אלימות ואיומים ונאמר לו שהוא ייהרג כפי שנהרג אחיו. לפרטים על חקירתו של נאסר אל-שיח'י-עלי ראה מכתב ותצהיר שנשלח על-ידי עורכת-דין תמר פלג (מטעם האגודה לזכויות האזרח בישראל) ליועץ המשפטי לממשלה (21.1.90) ותיאורנו ב-Sec B.4 למטה.
52. ראה רן כסלו, "מכה אחת יותר מדי", "הארץ", 11.1.90. מאמר זה מעיין בשאלה מה יכול היה להתרחש לולא התעקשה המשפחה לדחות את הגירסה הרשמית, ולולא היתה זוכה לעזרה מגורמים חיצוניים. לפרטים נוספים ראה גם: מיכל קדם, **חדשות**, 22.1.90.
53. **הארץ וחדשות**, 4.2.91.
54. מחמוד מדקור, בן 40, נשוי ואב ל-8 ילדים, נעצר בצו מינהלי (ללא משפט) באוגוסט 1985. באוקטובר 1990 (לאחר 52 חודשי מאסר) הוארך מעצרו ב-12 חודש נוספים. הוא מעולם לא הועמד לדין אולם מאז 1988 בילה רק 4 שבועות מחוץ לכלא.
- עבד אל-ראוף גיאבן, עיתונאי ובעל חנות ספרים, נשוי ואב ל-3 ילדים, כלוא עתה בתקופת מעצר רביעית ללא משפט. הוא נעצר לאחרונה ב-30 לאוגוסט 1990. 18

- יום מאוחר יותר הוארך מעצרו ב-70 יום שלא בנוכחות עורך-דינו. הוא לא הורשה לפגוש עורך-דין עד ל-24 בספטמבר 1990. ארבעה ימים מאוחר יותר גבתה עורכת-דין תמר פלג-שריק את עדותו בתצהיר חתום בשבועה. בפברואר 1991, בעת סיום כתיבת דו"ח זה, הוארך מעצרו המינהלי ב-6 חודשים נוספים.
55. אנשי שב"כ מוסמכים להורות על דחיית פגישה עם עורך-דין לשתי תקופות מצטברות של 15 יום כל אחת. שופט-משפטן רשאי להאריך את התקופה ב-30 יום נוספים ונשיא בית-המשפט הצבאי או נשיא תורן ב-30 יום נוספים. שופטים צבאיים אלה מוסמכים לדון בעניין במעמד צד אחד בלבד, ללא נוכחות העצור.
56. ראה **בצלם, מערכת השיפוט הצבאי בגדה המערבית** (מאי 1989), עמ' 20-22.
57. ראה **הגבלות על הזכות לחופש תנועה בשטחים המוחזקים**, האגודה לזכויות האזרח (ירושלים: 1989), עמ' 9-12.
58. כאמור, נציגי הצלב האדום מבקרים את כל העצורים החל מהיום ה-14 למעצרו. הם אלה שמודיעים בדרך כלל למשפחות העצירים על מקום הימצאם של יקיריהם, למרות שהחובה המשפטית על הודעת דבר ומקום המעצר מוטלת על השלטונות.
59. כזכור, רק לגבי מחצית מהעצורים בקבוצה זאת הוגשו כתבי אישום, וגם אלה שנשפטו נדונו על עבירות קלות יחסית.
60. א. מורד מוחמד עיסא ג'דאללה (פניית אמנסטי – 8.11.89).
 ב. ריאד שהאבי (פניית אמנסטי – 23.7.90).
 ג. עבד אל-ראוף גאבן (פניית אמנסטי – 2.10.90).
 ד. אחמד עבד אל-רחמן חוסן קבנה (פניית אמנסטי 12.11.90).
 ה. רמי פקרי עבדאללה מוסלח (פניית אמנסטי 13.11.90).
61. האירגון Middle East Watch (סניף של Human Rights Watch), שבסיסו בארצות-הברית, העביר לנו מידע על מקרה אחד שבו ניתנה תשובה מפורטת על תלונה. מדובר במקרהו של שעוואן ג'אברין, עובד שטח של אל-חאק, שהוכה באכזריות על-ידי חיילים שעצרו אותו. בתגובה למכתב מנשיא ארצות-הברית לשעבר ג'ימי קרטר (17 באוקטובר 1989), שבו פורטו הפגיעות המיוחדות, כתב שר הביטחון דאז יצחק רבין (27 באוקטובר 1989) שג'אברין (העצור כיום בצו מינהלי שתוקפו שנה) "היה במצב בריאותי טוב [...] החבלות בגופו הן שריטה קלה מעל החזה וחבורה קלה מעל העין". בסיימו את המכתב בברכות אישיות חמות, מוסיף רבין: "באשר להכאת האיש, היא היתה רק מתונה דיה על-מנת לשכנעו לקבל את המעצר".
62. לדיון נוסף בהיבטים הרחבים יותר של הנושא ראה:
 Stanley Cohen, "Torture in Israel: Defining the Issues", **New Outlook** Vol. 33, No. 9 (September, 1990) pp. 45-50.
63. בין שאר הספרים והמאמרים המוזכרים בחלק א' של הדו"ח ראה את:
 Amnesty International, **Torture in the Eighties**, Edward Peters, **Tortures**.
64. על היבטים נוספים של סביבת עינויים אופטימלית ראה הרצאתו של עורך-דין אביגדור פלדמן בערב עיון על "לחץ פיסי מתון" (הערה 16).

נספחים

נספח א'

כדי לקדם את המאבק בעינויים עיבד אמנסטי אינטרנשיונל תוכנית בת שתיים-עשרה נקודות:

1. גינוי רשמי של עינויים

הרשויות העליונות של כל מדינה צריכות להפגין את התנגדותן המוחלטת לעינויים. עליהן להבהיר לכל העוסקים באכיפת החוק שהשימוש בעינויים לא יהיה נסבל בכל נסיבות שהן.

2. הגבלות על מעצר בודד

מעשי עינויים מתרחשים לעתים קרובות כאשר הקורבנות מבודדים ומנועים מכל קשר עם אנשים מבחוץ שיכולים היו לסייע להם לברר מה עלה בגורלם. על הממשלות לאמץ אמצעי הגנה במטרה להבטיח שמעצר מבודד לא ישמש הזדמנות לעינויים. חיוני שכל האסירים יובאו בפני רשות שיפוטית מייד לאחר מעצרם, ושתינתן גישה מיידית וסדירה אליהם מצד קרובים, עורכי-דין ורופאים.

3. איסור מקומות מעצר סודיים

במדינות מסוימות מבוצעים עינויים במקומות סודיים, לעתים קרובות לאחר שהקורבנות הפכו "נעלמים". על הממשלות להבטיח שהאסירים יוחזקו במקומות מעצר מוכרים, ושניתן מידע מדויק על מצבם לקרובי משפחתם ולעורכי-דין

4. אמצעי אבטחה בזמן מעצר וחקירה

על הממשלות לקיים ביקורת שוטפת בעניין סדרי המעצר והחקירה. כל האסירים יקבלו מייד לאחר מעצרם מידע על זכויותיהם. כולל הזכות להתלונן על הטיפול בהם. יש לקיים ביקורים סדירים של גורמי פיקוח עצמאיים במקומות המעצר. אמצעי חשוב להגנה בפני עינויים הוא הפרדת הרשות האחראית למעצר מזו הממונה על החקירה.

5. חקירה בלתי תלויה של דיווחים על עינויים

על הממשלות להבטיח שכל תלונה או דיווח על עינויים ייחקרו ביעילות וללא משוא פנים. יש לתת פרוסום לשיטות החקירה ומימצאיה. מתלוננים ועדים יהיו מוגנים בפני הפחדה.

6. איסור השימוש בהודאות שהוצאו תחת עינויים

על ממשלות להבטיח שהודאות וראיות אחרות שניגבו תחת עינויים, לא תהיינה קבילות בהליכים משפטיים.

7. איסור עינויים בחוק

על הממשלות להבטיח שמעשי עינויים יהיו עבירות בנות עונשין בחוק העונשין הפלילי. בהתאם למשפט הבין-לאומי אין להתנות את האיסור על עינויים בכל נסיבות שהן, כולל מצב מלחמה או מצב חירום אחר.

8. נהלי הכשרה

האחראים לעינויים יועמדו לדין. עיקרון זה יחול בכל מקום שבו יימצאו, בכל מקום בו בוצע הפשע, תהיה לאומיותם של מבצע הפשע או קורבנו אשר תהיה. למבצעי העינויים לא היו "קרנות מזבח".

9. נהלי הכשרה

יש להבהיר, במהלך הכשרתם של אלה העוסקים במעצר, חקירה או טיפול באסירים שעינויים הם עבירה פלילית. יש להביא לידיעתם כי חובה עליהם לסרב לכל פקודה לביצוע עינויים.

10. פיצויים ושיקום

קורבנות עינויים ונתמכיהם יהיו זכאים לפיצויים כספיים. יש לתת לקורבנות טיפול רפואי.

11. תגובה בין-לאומית

על הממשלות להשתמש בכל הצינורות האפשריים כדי להתערב אצל ממשלות שהואשמו בשימוש בעינויים. יש להקים מכניזם בין-ממשלתי שישמש לחקירה דחופה של דיווחים על עינויים ולנקיטת צעדים יעילים כנגדם. על ממשלות להבטיח שעיסקות בעלות אופי צבאי וביטחוני, וכן תוכניות אימונים לא יקלו על השימוש בעינויים.

12. אשרור הסכמים בין-לאומיים

כל הממשלות תאשרנה את ההסכמים הבין-לאומיים המכילים הגנות ותרופות נגד עינויים כולל האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות, ופרוטוקול הבחירה הנלווה לה, המאפשר הגשת תלונות פרטיות. תוכנית שתים-עשרה הנקודות אומצה על-ידי אמנסטי אינטרנשיונאל באוקטובר 1983 כחלק מהמערכה לביטול עינויים.

קטעים מתוך "עדותו של יוסי", מתוך ספרו של רולי רוזן ואילנה המרמן, **משוררים לא יכתבו שירים**, תל-אביב: עם עובד, 1990.

יוסי, בן 28, סמל בתותחנים, עובר במפעל בקיבוץ.

אני, כשקיבלתי את המילואים, דווקא הייתי מבסוט. אמרתי: 'עלא כיפק, בוא נלך, נכסח להם את הצורה.' אני צריך להגיד לך, שאפילו שאני בקיבוץ, אני הייתי ליכודניק, קודם הייתי ליכודניק, אחר־כך כבר לא האמנתי להם אז הצבעתי לרפול. והאיש שהכי הייתי שונא היה יוסי שריד, כי תמיד שהיו עושים משהו לערבים הוא היה מתערב, ואני אמרתי: 'קיבינימאט, מה אתה תמיד מתערב, צריך להרוג את האנשים האלו, זה בכלל לא המדינה שלהם.' וככה, כשקיבלתי את המילואים אמרתי: 'טוב מאוד, נלך ונכניס להם.' לחבר'ה שלי אמרתי: 'חבר'ה, אם תשמעו ערבי מת בעזה, תדעו, זה יוסי הרג אותו.'

אז ככה יצאנו לצאלים, ושם אמרו לנו שאנחנו נהיה בפלוגת חוף, באנצאר שתיים, בעזה, בכלא. זה היה יום מאור־מאור קשה. ירד גשם, היו רוחות חזקות, והיה נורא־נורא קר. הגענו לשמה וקיבלנו תדרוך, מאיזה רב־סרן אחד, בדיוק מה עושים, ולקחו אותנו לסיור במקום. ואז אני ביום הראשון נכנסתי לאגף־חקירות. תוך כדי סיור שלנו עם הרב־סרן, הצצתי לאגף־חקירות. אני רואה שם קבוצה ש— עד אותו רגע הרגשתי כזה כיף, אמרתי: 'עלא כיפק, אנחנו פה, מי שיפתח את הפה נכסח אותו, וכזה. ממש, עד אותו רגע, אמרתי: 'אני—' אבל איך שנכנסתי לאגף־חקירות, עברתי דרך האגף־חקירות תוך כדי הסיור, ואני רואה את האנשים שם עומדים, וככה רועדים, ו— חלק מהם היו יחפים, והם היו סגורים, מי שהיה מסוכן היה סגור גם בידיים וגם ברגליים, וכמוכן בעיניים.

זו רחבה פתוחה, וזה חדרים סביב. הרחבה פתוחה, מתחת כיפת השמים. וזה נורא סיקרן אותי, ביקשתי אם אני אוכל לבוא לפה כדי לשמור, אמרו לי כן, עוד מעט. ביקשו מתנדבים, אני התנדבתי. סיקרן אותי לראות מה קורה בפנים. הגעתי לשמה, ראיתי שם שוטר צבאי. כל מכלאה, כולל את החדר־חקירות, היה שם שוטר צבאי. התפקיד שלו זה היה פשוט לקבל דף מספרים, לכל אסיר היה מספר אישי, הם קוראים במספר, ואז הוא עונה בשם, כדי לוודא. כל פעם היו גם ספירות.

בכל־אופן אז, באגף־חקירות, נכנסתי בפנים, אני ועוד חבר. חבר דווקא מהעיר שלי, שלמד אתי בבית־הספר. הוא גם הרגיש כזה, לא־נעים. אז אני ככה יושב ומדבר אתו, ואני רואה את כל האסירים ככה עומדים, ורועדים, ורועדים מקור. אז אני שואל את השוטר הצבאי: 'תגיד לי, מה, מה העניינים?' אז הוא אומר לי: 'אה, הבני־זונות האלו, צריכים למות!' אז הוא הולך לאחור, אומר לו: 'נכון שאתה צריך למות?' טראח! נותן לו מכה. שם לו מכות. אז אמרתי לו: — הוא היה כזה, רצה להראות לנו בדיוק מה התפקיד שלו, השוטר הצבאי הזה שמה.

היו כמה אסירים בתוך הצינוק, שכל פעם היו צועקים 'שוטר!' הוא היה אומר לו: 'מה?' הוא אומר: 'אני צריך לעשות שירותים'. טוב, אז אני הייתי מוציא אותו לשירותים, ושומר עליו. אבל מה שהכי הרבה שמה כאב לי זה שהם עמדו שמה שעות, ממש מהבוקר. מסתבר שזה חלק גם מהחקירה. הם עומדים שמה שעות. אבל דיברתי עם אחד השב־כניקים, אמרתי לו: 'מה קורה, הם כבר עומדים פה איזה שש־שבע שעות.' אומר לי: 'מה, לא יכול להיות, תושיב אותם, כל שעה הם צריכים לשבת עשרים דקות.' אז השוטר צבאי, הוא בדיוק הלך להביא איזשהו אסיר, ואני הושבתי את האסירים.

הוא הלך להביא איזה אסירים מהמכלאות, ובינתיים תמיד החוקרים — זה דרוזים וצ'רקסים שהיו עוברים משמה, כל פעם היו עוברים, ומכניסים מכות, ואומרים 'יאללה, כנס לחדר' לאחר האסירים. היו חוקרים אותם, פה ושם היית שומעת את ה'כום, טאח', את המכה שהיו חוטפים, ואז היו יוצאים ועומדים, ובוכים ורועדים. האסירים בחוץ, הושבתי אותם כל איזה שעה עשרים דקות, למען האמת לא הסתכלתי על השעון, הייתי ככה מושיב אותם, עד שהיה בא שוטר צבאי ואומר: 'מה זה? תקים אותם! מה זה צריך להיות?!' אז אמרתי לו: 'שמע, הם יושבים רק עשר דקות.' 'מה זה עשר דקות? תקים אותם! זה המון זמן!' הוא היה הולך, עם בעיטות: 'קומו!' עם בעיטות, סטירות, מכות, טראח! וזה — אז אני, באיזשהו שלב, כבר חיכיתי שיבואו, יחליפו אותי.

היה שם איזה בחור שישב, והשוטר צבאי ביקש ממני שאני אקים אותו. אני בא, כזה מרים אותו — זה כמובן אחרי שהוא יצא מחדר־חקירות — אז — אה — הוא לא יכול. התחיל לבכות, ובוכה, ובוכה ובוכה. כמובן, הוא קשור עם הידיים וקשור גם בעיניים. ביקשתי מאחד האסירים, הוא אמר לי: 'שוטר, אני מדבר עברית, אני יכול לעזור לך.' אז אמרתי: 'אֶרֶקִי, תשאל אותו מה יש לו.' אז הוא אמר לי: 'מה קרה לך?' אז הוא אומר לי: 'כואב לי הכתף וכואב לי הלב.' אז הוא אומר לי: 'יש לו כאבים

בלב. עכשיו, הכתף, למה הכתף? הוא היה קשור ממש בבוקר – אני מדבר אתך עכשיו על שעה שבע בערב. הוא היה קשור ככה, בצורה כזאת, הידיים אחורה, במשך שלוש-עשרה שעות בערך הוא היה קשור. לקחתי אותו למרפאה, ו – במרפאה, התפקיד שלי זה היה לאבטח את הרופא. שפתאום חלילה וחם איזושהו אסיר לא יקח איזושהו מספריים או מזרק וידקור את הרופא.

הרופא, איך שהוא ראה אותי, שאל אותי אם ראיתי מה עשו לו. הוא ראה שהייתי טיפה נבוך. אז אמרתי לו: 'לא, אני לא ראיתי בדיוק, באמת שלא ראיתי מה עשו לו, שמעתי את הצעקות, אבל אחד הערכים שם אמר לי שכואב לו הלב.' אמר לי: 'מה, כואב לו הלב?' אמרתי: 'כן.' אז הוא השכיב אותו על השולחן, הוא עדיין היה קשור, כן. השכיבו אותו על השולחן, אבל פתחו לו את הפלגלית, כי היו חייבים לפתוח גם את העיניים, היו חייבים לראות בדיוק מי הוא. וכשפתחו, הורידו לו את החולצה, אני ראיתי כתם כחול, אולי באורך של עשרים על עשרים, מסביב ללב, מסביב לחזה שלו. שמאלי. והחזה היה נפוח, מאוד-מאוד נפוח, אני לא יכולתי להסתכל על זה. אז הרופא ביקש ממני שאני לא אפנה מבט, כי אני חייב לראות בדיוק מה קורה אתו. טוב, אז בלי ברירה הסתכלתי על זה. והיה לו כתם כחול, וכל פעם שהרופא בדק לו, לחץ לו על החזה, הוא הרביץ שמה ממש צעקה. מסתבר שהיה לו גם חום.

בקיצור, אז טיפלו בו, הרופא מתייחס אליו כמו כל רופא. אני ממש מדגיש את זה, הוא היה ממש בסדר גמור. ממש בסדר. מילואימניק, כן. הוא היה לפעמים פולט קללות, כמו: 'נשבר לי מהקבוצה הזו שכל הזמן מכים ומכים ומביאים לי אחר-כך כדי לתקן.' ממש במלים האלו היה אומר את זה. הוא התנהג אליהם ממש בסדר. גם החובשים היו בסדר. אחר מהם היה סדירניק, הוא היה ממש בסדר גמור, והשאר היו מילואימניקים, שהם גם היו בסדר. וזה היה אחד האסירים שהובלתי.

אבל הובלתי עוד כמה. עוד כמה, עם חום, ועם שלשולים, ועם כאבי-בטן. בגלל שהם היו גרים בצינוק, שהסרחון שם היה איום ונורא. כל פעם – הייתי צריך לאבטח את השוטר צבאי, כדי שיוכל לפתוח את הדלת – הייתי צריך לעמוד ממרחק של שלוש-ארבע מטר בגלל הסרחון. זה היה ממש, סרחון-אימים שם היה. זה היה ביום הראשון.

הם כל הזמן היו סגורים. כל הזמן. בצינוק, האורך שלו הוא איזה שני מטר על מטר וחצי. היו שמה שלושה חבר'ה, שלושה בתוך כל צינוק. גם לפי הסרחון, הם עשו שמה את הכל. זה היה דבר מחריד. כשהם לא יכלו להתאפק יותר, אז הם היו צועקים 'שוטר'. גם הם בעצמם מנקים את התאים שלהם. הם בעצמם, כל בוקר הם היו מנקים

את התאים שלהם.

בתוך כל הצינוק היו הרבה אנשים. מה שהיה קורה, זה שהצינוק הזה, זה לא דווקא חבר'ה שהם מסוכנים, או חבר'ה שעשו מעשה חריג יותר מבקבוק או מאבן. זה פשוט חבר'ה, שאיך שמקבלים אותם, שמים אותם במכלאות, למחרת בבוקר כבר מכניסים אותם לצינוק. זה חלק מהחקירה. הם צריכים להיות כמה ימים בצינוק, ואחר־כך מוציאים אותם בחוץ ברחבה, כדי לדכא אותם, ואחר־כך חקירות, ואז שוב, רואים מה קורה, אם הוא מודה או לא מודה, ואז חזרה למכלאות, או חזרה לצינוק, עד המשפט. בכל המתקן, לפי מה שאמר לי הרב־סרן, זה היו בערך איזה אלף אסירים. חדר־חקירות היו שמונה. וכל פעם, החוקרים – זה סדירניקים – היו יוצאים ונכנסים, וכמובן בדרך שמים מכה פה, מכה שם, וכל הזמן מקללים. היו אומרים לו: 'אתה יודע שאחותך מניאקית!' ואצלם דבר כזה זה מאוד – וגם היו אומרים לו: 'אמא שלך זונה', ואמא שלך ככה, וכל־מיני קללות שקשה מאוד אפילו לכתוב אותן, אני לא יודע להוציא את הקללות האלו.

אז זה היה ביום הראשון, וגם אז עוד לא שמעתי את הצעקות. את הצעקות שמעתי בשבת בבוקר, הגיעו חוקרים ממשטרת ישראל, פלוס שב"כניקים, וזה היה צעקות, שער היום אני, שאני ישן כלילה, אני שומע אותן אצלי באוזניים כל הזמן. זה לא יורד, זה לא יוצא ממני. כל הזמן. זה היה צעקות־אימים. ממש מי שרואה סרט של היצ'קוק, או שומע איזה שחקנית צועקת מרוב פחד, אני חושב שזה אפס לעומת איך שצעקו שמה. אני אומר לך, אני גרתי – האוהל שלי היה במרחק שלושים, שלושים וחמש מטר מהחדר־חקירות, ואני ישנתי אחרי שמירת לילה, והצעקות האלו העירו אותי בבוקר. והחבר'ה שלי מהאוהל היו צועקים: 'תרביץ, תרביץ להם לבני־זונות האלו! תרביץ להם! מה יש, חופשי!' וכל פעם היו ככה מפנים מבט, לראות מה תהיה התגובה שלי. למען האמת אני בכלל לא רציתי להתייחס לזה, כי זה סך־הכל אנשים עם רמה נורא־נורא נמוכה. אז לא רציתי להתייחס אליהם.

לאחר מכן, אני שמרתי במכלאות. והמכלאות, פשוט – אני יושב, וכל פעם עושה סיבוב מסביב לאגף שלי, כדי לוודא שהאסירים לא מעבירים דברים אחד לשני. עכשיו, לכל מכלאה יש שאוויש, זה כמו חניך־תורן אצלם. זה הבחור היחיד שהיה מדבר שמה עברית. כל מכלאה היה לה שאוויש משלהם. וארבע־חמש פעמים ביום היתה ספירה. ספירה ראשונה זה בארבע בבוקר, סופרים אותם, אוהל אוהל, והייתי עומד בין אוהל לאוהל, כמובן מחוץ לגדר, לא בפנים. אסור להיכנס עם נשק בפנים, רק אם שוטר צבאי נכנס, אני צריך לשמור עליו מרחוק. מרחוק זה אומר איזה

חמש־שש מטר. אסור להיכנס כדי שלא יתנפלו עלייך ויחטפו לך את הנשק, ואז זה יהיה דבר לא־נעים שם.

אז לאחר מכן שמרתי במכלאות, ובמכלאות כבר היה יותר טוב. פשוט, אסירים רגילים שם. כמו בכל מקום. מה שכן, היו להם תנאים די טובים, במכלאות עצמם, הערכים. הם היו מקבלים אוכל יותר טוב מאתנו, מהפלוגת־אבטחה — לא מהפלוגה בבסיס, מהפלוגת־אבטחה. הם היו מקבלים אוכל יותר טוב מאתנו. כל האסירים שהיו מגיעים היו מקבלים מברשת־שיניים, מסרק, אני מבין שהצלב האדום שם דאג להם להרבה דברים.

היה איזה קטע שם, שכחור אחד הגיע עם יד עקומה, כתף בחוץ. וזה היה נורא־נורא מזעזע שמה. הוא בכה, מה זה צעקות. והכניסו אותו לרופא, הרופא בדק אותו, והיה צריך לפנות אותו לבית־חולים. אז החוקרים אמרו: 'לא, אנחנו רוצים קודם־כל לחקור אותו.' והוא נכנס לחקירות, והוא יצא, מה אני אגיד לך, אני ראיתי ממש את הכתף שלו בחוץ. ממש את הכתף שלו בחוץ. אז ניסיתי, כזה, לעזור לו ולעודד אותו — הוא צעק כל הזמן. כל הזמן הוא צעק ובכה, צעק ובכה. הוא בכה שמה שמרוב בכי אני כבר לא יכולתי לעמוד שמה, אמרתי לאחד החברים שיעשה לי טובה ויחליף אותי פה. יחליף אותי לאיזו רבע שעה, עשרים דקות, רק כדי להירגע. הלכתי כמובן לאוהל שלי כדי להירגע, כי לא יכולתי לראות את הדברים האלו. בכלל, בכלל, אמרתי לעצמי, מה, זה הצבא שלנו, ככה חינכו אותנו, בצבא שלנו? איזה מין דבר זה? לאן הגענו? לאן הגענו, אני מסתכל, ואומר: קיבינימאט, אנחנו יהודים, שעברנו את השואה, ואנחנו מתחילים — סליחה שאני אומר את זה, אבל אנחנו מתחילים פשוט לשחזר את זה! זה — בפירוש ככה, ממש ככה!

היו מוציאים אסירים בבוקר, לנקות לנו את השירותים בבסיס. ממש ככה. איזה מין דבר זה? אסירים ינקו לנו את השירותים? את המקלחות שלנו? אני לא תופס את זה, ממש לא תופס. שאלתי שמה איזה בחור אחד מה פתאום הם מנקים? למה לא אנחנו? הוא אמר 'תסדרו לכם תורנויות'. אמרתי: 'בסדר, נארגן תורנויות, אבל למה הם?' הצורת־התנהגות שלהם, של החיילים שמה, זה היה צורה ברברית, ממש ברברית. זה התבטא בזה שכל מי שהיה עובר שם היה שם מכות, עוד מכה פה, ועוד מכה שם. הקבוצה שהיתה אמורה לקחת את החבר'ה לבית־משפט בעזה צוידו באלות. בדרך, כדי לנסות את האלות היו מנסים את זה על מישהו, וזה היה — מה להגיד לך, זה היה דבר נורא־נורא מחריד, ממש מחריד. אני גם הצטיידתי עם אלה, אבל לא הייתי צריך בכלל להשתמש בה. היו קטעים שהייתי צריך להשתמש בה, אבל השתדלתי

שאני לא אעשה את זה.

נורא־נורא כואב לי, היו שמה דברים נורא־נורא מזועזעים. למשל, יש כל יום שישי ביקורים של המשפחות. יש להם זמן מוקצה של עשר דקות כדי לדבר עם המשפחה, אבל אני הסתכלתי על השעון, לא היה להם עשר דקות, היה להם לא יותר משבע־שמונה דקות. וכל דקה היא חשובה להם, לאסירים שמה. היה שם איזה אסיר אחד, שהוא ביקש מהשוטר לצאת החוצה, יש איזה משהו מהמשפחה מאוד חשוב שהם רוצים להגיד לו, שאף אחד לא ישמע. הוא לא היה מוכן לשמוע. ואז ההוא התחיל לבכות, הוא התחיל לבכות עם המשפחה. מסתבר שאחות שלו נפטרה. אחות שלו נפטרה, וראיתי שהם בוכים.

אגב, את האמת, אני בחור נורא רגיש. וגם שזה מדובר בערבים, וראיתי את הדבר הזה, לא יכולתי לעמוד שם, אז יצאתי כזה החוצה.

היו ימים שמה גם שדמעות ירדו לי מהעיניים. ממש דמעות. אמרתי לעצמי: 'מה, מה אני עושה פה, יוסי. מה אני עושה פה. כל מה שחינכו אותך, הערכים, של הצבא, והכל, אתה פה?' זה היה נורא־נורא מזועזע. ממש נורא־נורא מזועזע.

היו מביאים כל לילה אסירים. כל לילה. ואיך מביאים אותם? כמו במשאיות של זבל. ערימה, בתוך נוֹן־נון, זורקים אותם ככה על הכביש, מרימים אותם בטור — כמוכּן שהם קשורים — ומתחילים להצעיר אותם. מתחילים להצעיר אותם, ואז הם מקבלים את הציודים שלהם, מקבלים את הציודים, מספרים אישיים, ואז — מיד למכלאות, ואז לחדר־חקירות. אבל בדרך, מה שהם עוברים בדרך, זה — כשאני אומר בדרך, זה דרך של עשרים מטר. מהש"ג עד לחדר־קבלה. הם חוטפים שמה מכות, מה זה מכות חוטפים שמה. אני לא יודע איך אפשר לתאר את המכות האלו. אני הרגשתי ממש כמו חייל נאצי. ממש כמו חייל נאצי הרגשתי שמה. אני נורא מצטער שאני אומר את זה, אבל זו היתה ההרגשה שלי. להיות עם נשק על הצוואר, יד על ההדק, ולהתחיל להגיד לערבים: תתחילו לנוע, תעמוד פה, שב פה, תעשה ככה ותעשה ככה. אני לא לזה התגייסתי לצבא. אני התגייסתי בשביל להילחם על המדינה, לא בשביל לשמור את השטחים.

לאחר מכן יצאתי הביתה, הגעתי הביתה מזועזע מאוד, לא רציתי לדבר עם אף אחד. רציתי רק את השקט הנפשי שלי. לא רציתי בכלל־בכלל להיות עם אף אחד, ומאז אני כל הזמן חושב על זה.

עכשיו — דברים — — תראי — — אני ראיתי דברים — — ראיתי דברים שמה — —

במיוחד במכלאות — — זה דברים — —

הדברים האלו אני אומר אותם בגלל שזה נורא-נורא כואב לי. אני לפני כן חשבת שכל מה שמראים בטלוויזיה זה לא בדיוק נכון. ואני רואה שמה שרואים היום בטלוויזיה זה באמת לא בדיוק נכון. את הדברים האמיתיים עצמם הם לא מראים. כל פעם, תמיד שהם רוצים לעשות איזשהו משהו, אז הם עושים עוצר, או אין כניסה לעיתונאים, אין כניסה לפה ואין כניסה לפה. כדי לא להראות את הדברים שהם עושים. וזה מאוד-מאוד חבל.

אני חושב שהממשלה צריכה לראות בדיוק מה קורה שם. אני בטוח שהממשלה עצמה לא יודעת מה קורה שם. אם היתה יודעת מה קורה שם הם היו צריכים להפסיק את זה. ממש להפסיק את זה. כי הם לא נותנים לאנשים לחיות. אני רוצה לראות אשה יהודייה שבאים באמצע הלילה ולוקחים לה את הבן שלה לכלא, או מרביצים לו לידה, איך היא תרגיש. סך-הכל אנחנו גם — אנחנו סך-הכל אנשים, בני-אדם. אנחנו יהודים שעברנו — אנחנו כל הזמן עוברים תקופות נורא קשות. וזה חבל שאנחנו שופכים את זה על השכנים שלנו.

נכון שיש ביניהם, יש ביניהם, כמו שיש בינינו, את הדבר הזה שנקרא רוצחים, או — לפי דעתי, תראי, הייתי מאוד שמח שיטילו עונש-מוות. אבל מה, עונש-מוות גם לערבי שהורג, גם ליהודי שהורג. אבל את זה לא עושים.

הם שונאים אותנו, ואין מה לעשות, זה ברור מאליו שהם שונאים אותנו. הם שונאים אותנו. לפי דעתי צריך לתת להם לחיות בשקט. פשוט לתת להם לחיות. אין להם הרבה גם. אין להם הרבה דברים שם. אין להם כמעט כלום. אפילו להתפתח הם לא יכולים. שום דבר הם לא יכולים לעשות. ולפי דעתי צריך לתת להם לחיות בשקט.

בואי אני אגיד לך: אני עד לפני כן שנאתי ערבים, אני הייתי יותר ימני, עד לפני המילואים, כן. אני אמרתי לחבר'ה שלי: 'חבר'ה, אם תשמעו ערבי מת בעזה, תדעו לכם שיוסי ירה בו'. ממש ככה. וכשהגעתי לשמה, וראיתי שזה לא בדיוק ככה, תפסתי את עצמי בצד, אמרתי: 'יוסי, תחשוב טוב-טוב, הם בדיוק כמוך, מי שזרק אבן צריך לחטוף אותו רגע, אבל לא כל אחד הוא כזה. לא כל אחד הוא כזה'. וזה בדיוק היה ככה. לא כל אחד. אבל הבעיה שמה, שכל מי שעובר ברחוב, תופסים, ומרביצים, ו— יאללה — או כל מי שתופסים בעוצר. מה זה העוצר הזה? עוצר זה שאף אחד לא יוצא החוצה — וגם אנשים שרוצים לאכול! לצאת החוצה, לקחת אתם קצת אוכל!

מה שכן, נהייתי מאוד-מאוד עצבני. אני כל הזמן נמצא בתוך עצמי. ובקיבוץ, פה בקיבוץ, כולם מכירים אותי כיוסי העליון. כל הזמן צוחק, בדיחות, אני מופיע בהרבה

הצגות פה, עושה הרבה חיקויים, כל הכנסת, יש לי הרבה חושיהומור. אבל בזמן האחרון, החבר'ה שלי אומרים: 'מה קורה? אתה חזרת מהמילואים, מה קורה?' אז אמרתי להם: 'רבותי, מה שאתם רואים בטלוויזיה זה אפס, אתם צריכים לצאת ולראות את זה במועייניכם. זה דברים שקשה מאוד לתאר אותם. דברים שקשה מאוד לתאר אותם.'

אמרתי להם: 'זה מתחיל בצעקות של העינויים שלהם, צורת ההתייחסות של השוטרים הצבאיים, החברים שלי באבטחה, באבטחה עצמה שמה, המכות שהם חוטפים שמה, אני לא יודע, זה— הגעתי למסקנה שזה לא בשבילי, העניין הזה.' אז הם אומרים לי: 'מה, מה העניינים אתך, אתה היית ליכודניק, מה— אתה לא יכול לראות— זה שינה אותך?' אז אמרתי: 'כן, הדברים האלו שינו אותי.' וזה בריוק ככה. הדברים האלו שינו אותי מקצה לקצה.

גדעון לוי, "אנו ואלו השב"כ", הארץ 5.1.90

ל הודו נכנסו אז כמה קציני צה"ל ובהם שני צעירים לבושים אזרחית. מי הם? שאלתי. אלו נציגי השב"כ, השיב לי שכני לשלוחן. זה היה לפני שבועות אחדים, במפקדת כוחות צה"ל ברצועת עזה. מבטי בלעו אז את שני האזרחים, עיני התמקדו בכל פרט בהופעתם. סוף־סוף, לא בכל יום אתה נתקל בשני שב"כנים אמיתיים ועוד בעזה. הם נראו, אביו לאותה אכזבה, כמוני וכמוך. צעירים בשנות השלושים לחייהם, רכי מבט, אחר אפילו ממושק, חברו מזוקן. אבל מרחק כמה מטרים מהחזר שבו ישבנו מת שבוע אחר כך חמד כמאל שיח' עלי, צעיר פלשתינאי, בשעת חקירתו כירי השב"כ. מכות מוות בכנס.

עכשיו, כסלון כפרון הצפון תל־אביב, ישבו מולי שני צעירים אחרים, גם הם בשנות השלושים לחייהם. ג'ונס, אדירס, לאחר שרשרת זהב עם מגנרדו, השני במשקפיים עגולים, שניהם מעשנים מלכודו. כיום הם וועדים פרטיים, חקירות כלכליות. את הידע שצברו בחמש שנות שירותם בשב"כ הם מנצלים עכשיו למעקב אחרי ספיא שנגב, אחרי קיבוצניק שמרת, אחרי צעירה שהנתה את חברת הביטוח שלה. עד לפני זמן מה שירותו שם, מעבר להדרי החשד, כאנשי מיבצעים. עכשיו הסכימו לרבר, ללא פרטים מזהים: למה שירותו שם, מה עשו שם – במגבלות מכוונות, מה עשה להם השירות. "מישהו דרי צריך לעשות את העבודה", אמרו יותר מפעם.

ע' וא' הם בני 35, האחד כהד שיער, חברו בשיער שחור, ויפיי וקן כבוקר, מתגלחים בערב, גברים נאים מאוד. א' גרל במושבה ותיקה בצפון, דוד שישו נאריץ, אבא חקלאי, בית ימני – מאלו ש"מכירים את הערכים" מהפאלחה, מהמרעה, מהפרדס. א' היה מ"ס בשריון, והנציג לשב"כ מיד אחר כך: "אז, בסוף שנות השבעים, זה היה משרד הגטיעות הפופולארי ביותר, קראו לזה "דפיתורס", על שם רפי מלכה, המסיונרית היתה לראות עולם, לפני הכל".

בריוק אז התגייס גם ע' לשב"כ, גם הוא כן למשפחה ותיקה בעיר ותיקה במרכז הארץ. רצה להיות בלירותו ג'ון ויין או להילופס וסרני. שירת בצנחנים, בית ימני, אבא איכר. הוא נמשך להרפתקה שבעניין. שניהם הלכו אפוא לשב"כ כי הוא הלכו לשב"כ עם רקע כמו שלהם, והם רצו לראות עולם, נמשכו להילה ולתהלה וליחסותורין.

א': היות גלר אתר, כינתי את השירות הצבאי ופתאום להתהיל, עד כל הצפנות שלי, הכל מהתהלה לא ידעתי מה זה השב"כ, אבל זה היה המסך ישרי. אני חזר את אחת והכנישות הראשונות שלי עם רפי כלכה ששאל אותי למה אני נמשך. אתה עלול, הוא אמר לי, לשבת לפעמים עשרים שעות מול רלת של בית ולחכות. אמרתי לו: בכל זאת, ההרפתקאות הקטע של הצינות זה קטע שאהה נכנס אליו והבנה יותר מאחר, לא כהתהלה. אל המלה הזאת, צינות, ידרשו השניים עוד הרבה פעמים כשהלך שירותתי.

שוחחתי עם שניהם יחד ועם כל אחד לחוד בניסיון לעמוד על מגיעיהם, על ריוקם והאכזבה מייצג. חברים הם ממשיכים לחקור עצורים בעזה, לעקוב אחרי מבוקשים בשכם, להתחקות אחרי גורמים שונים בלבנון, אולי גם לצוות לסלסון של עוד וייצמן. וע', כיום שלישי השנוע: "לא מעלה על רעתי שנותנו לסלסון של עוד וייצמן. אם צותנו, צותנו לצד השני".

לא חיילים בשירות חובה, לא מילואימנים של 30 יום, אלא צעירים ובהרבה בעבודה הזאת כמוך חיהם. שניהם מתנסחים הסב, מצביעים ליכוד ומעיד ואומרים שיהיה צריך לצאת מהשטחים. מדי פעם הולכים לאיהו מאכ, נשואים ואבות לילדים, אמידים. רוב חבריהם תוכחים כבר לא משם. ממילא שם, בשב"כ, רואים כזה, הפרשים מהשירות, בוגרים, מוקצים. את השימוש שם עושים בידע השב"כניק שלהם לחקירת פרטיות רואים שם כחלול קודש, הם אמרים. ע' וא' מצדם עדיין רואים בשב"כ פרה קדושה, פרה שצריך שתהיה קדושה. רק פרשת אוסובוס 300 קצת קלקלה ליח את השורה, כל כך הם כעו על מה שקרה, כל כך נדהמו ממפקדם הערץ שהכיר, אברהם שלום.

הם לא עשויים עוד אחר: ע' נוקט לשון גבוהה יותר, מרבר הרבה על שליוות וערכים. א' ציני יותר. הרגנמו שאלתי אותם בשלב מסוים בשיחתנו. ע': "לא, אני יכול להבטיח לך נאמנה שלא. אני מבקש שתרגיש שהשירות מסכל פח"ע ומגלה את האשמים ומביא אותם לדין. זו מריניות עקבית ואין דבר כזה שאיש שירות יקח את החס לידיו, כי הבאה לרין נרשמט כהצלחה של המערכת ואנחנו דרי היינו בידרה המיבצעים ש"צאיה דברים לפועל". א': "זה ממש עלון הסברה של השירות. תוכור את האימרה – למה להודג, דיכרת אתו קודמו" ואז שניהם פרצו בצחוק.

ע' בא לשיחה כי חשובה לו תרמית השב"כ, א' בא, נרמה לי, כי ע' ביקש. למפקדם לשעבר ריווחו על השיחה מכעוד מועד. ע' מספר שהתהלה היתה מסחררת. הרגיש שייכות לאלטיה מסוימת. א' סוחר מהמסחרנות הארוכים. "הרגשתי כמו סינדרלה בהתהלה, הכל נראה כמו ג'יימס בונד אחד אחר. אחר כך גילו שותך האנשים שם ממוצע מאוד – כל גווי הקשת הפוליטית, כלי השוליים הקיצוניים, עם מגוון ממוצע של רמות אישיות. לא תמצא שם ארגולר שווארצנגרים ולא תמי כרעמי".

אני עוד לא שאלתי כלום וכבר ע' אמר: "תרע לך ש-95% מהעבודה לא היתה צריכה להעלות כל לבטים מצפוניים כי אתה עובר מול פעילות שהיא אשכרה נגד המדינה ולא נגד מפלגות, כמו פעם". מוסקה קידר היה פעם חבר של אבא של ע' אבל ע' אומר שאז היתה התפיסה לגייס לשירות גנבים כדי שיגנבו, שלא לומר רוצחים כדי שידצו. היום הכל אחרת: "מגייסים אנשים בעלי הכרה לאומית, הכרה ציונית ומשמעת עצמית, שההגינות ומסר העבודה נר לרגליהם".

"תיקתק", אומר א', "אתה נכנס למצב של הכרה ואמונה מוחלטת כמה שאתה עושה, עם נאמנות מוחלטת לארגון. אני לא יודע איד הם עושים את זה, אבל עובדה. כמו בצבא, גם שם המפקד הוא כמו אלוהים בשכילך, הוא יודע הכל הכי טוב. כמו שהבת הקטנה שלי אומרת היום "אבל המורה אמרה" והמורה יודעת הכל".

החברים לא ידעו מכלום וידעו הכל. ידעו שרם עובדים ב"משרד הביטחון", ראו אותם נעלמים בלילה, מסחקים בטקוט בים כשכולם בעבודה, נעלמים לכמה ימים, לבכה חורשים, יושבים בבית־קפה כריונון ולא אומרים שלום, מפנים מבט כרמוז ומתעלמים. והיה למוכין גם העניין של הבחורות, בנילים ההם, במצבים ההם. "אני עובר במשרד הביטחון, או תתפסס" וזה עבר, זה כמה שזה עבר. הצפצופים בחמש לפנות בוקר כלכה ואתה ממרה להתלבש ולדרת אל תוך מכונת מלאה גברים.

ויס גם אליבי טוב לבינוניים, בשירות הזה. ע' אומר שלא פעם מספקת העבודה העלומה הזאת מסתור טוב ללא־כילך כעליותם. אתה אומר שאתה עובר במשרד הביטחון ומיד שריש ואף אחר לא יודע אם נאמת אתה מצליח או לא. אצל פקיד כננה או אפילו בשירות קבע בצה"ל, כולם מיר יודעים אם הצלחת. אם התקשרת. אם אתה בשב"כ אתה גנרלא. א' נזכר שפעם הראה לו כנהל זאב איש אחר ואמר לו: אתה רואה אותו, הוא בכיר בשב"כ, כלי רציני. רק א' ידע שהבחור היה טירון אצלו, רק לפני חודשים.

אומץ לב: הם אומרים שכגילים שאחרי הצבא זה לא מרכיב בכלל וא': "אז היינו נוסעים ביטחים חופשי חופשי. היום, תן לי מיליון דולר ואני לא נוסע כמונית ערבית", וש-90% מהפעילות בכלל לא מסוכנת ושיש גיבוי עצום ושעובדים בשכל. בכל זאת,

ע' נפצע קשה בשירות, משהו התפוצץ, הוא נשאר נכה. את החום שהרעיפו או עליו חבריו ל... וידה הוא לא שוכח. אפילו המזכיר הצבאי של ראש הממשלה בא לבית־החולים וספר בידו – "הברר" של מנחם בגין, בהקדשה אישית. ע' עוד לא קרא את הספר אבל התרגש אז שהנה ראש הממשלה מעריך את מה שעשה בשביל המדינה. בכלל הם מכבירים הרבה מלים טובות על הדאגה לפרט בשב"כ, על הטיפול בכל בעיה אישית, משפחתית, כלכלית, על תחושת האחווה. כשי' חברים התגרשו, העמיד לו השירות יעוץ משפטי, כשרצו כרטיסים למשחק של מכבי, קיבלו אותם "תיק תיק".

וכך הם יצאו לדרךם בשב"כ, ועם הזמן השתנו קצת התחושות והסיפוקים. פעם שאלו את מפקדם, אברהם אחיסוב, למה כל מה שהם עושים נגמר תמיד כדיעה קטנה בעתון על "זרועות הביטחון". אחיסוב, אז רא' השב"כ, השיב להם, בשיחה שהתנהלה אנכ במכונית, שבצה"ל מתכוונים במשך חודשים ושנים לשעת המכחן ואילו הם, הכותרים המצוינים, עוברים את המכחן יומיום,

עושים ציונות שהיה עשה. ע': "התחושה שאתה זרועות הביטחון היא נהדרת. מיכעלים של יכולת פח'ע היו נותנים לנו סיפוק מוחשי, מידי, תחושה אמיתית שהנה הצלנו יהודים. גאווה עם מעורבות רגשית עצומה. אני זוכר שהשתתפתי בלכידת הרוצחים בכית הדסה בחברון ואני זוכר שהרגשה היתה, אני לא רוצה להיכנס לספרלטיטיונים, הרגשה ציונית של עשייה ביטחונית וגאווה על היכולת שלנו".

בסיכומי שנה היו תמיד מציגים להם את מספר הפגיעות שמגעו. אבל הגאווה והסיפוק הללו הלא עוברים גם ררך חררי החקירות, ושם גם מתו עצורים. ח'כ רדי צוקי סיפר לי השבוע ש-15 עצורים מתו בכלל ובחקירות בשנתיים האחרונות. מה ההסבר שלכם שאלתי את השניים.

כאן בא מונולוג של ע': "קודם כל שתרע שמתקן חקירות זה לא עיידערך סקוריטאטה או ק.ג.ב. אם מת עציר ממכות או סיכוי

סכיר שזה לא היה במסגרת החקירה של השב'כ. עצור עובר הרבה תחנות עד שהוא מגיע ל'מרתפי החקירות' של השב'כ. הוא עובר ידיים של יחידות לא לוחמות שאין להם יותר מ'דמה' הבחמית הרגילה של מאכלסי מסבחים ואפטנאיות. ידענו אחי על מה שאני אומר, אבל אני מתכוון לה.

יחד עם זה, אני לא נאיווי לחלוטין ולא אופתע אם גם מתו בחקירות של השב'כ, אבל זה חריג. אתה לא יכול להתעלם מהעובדה שאנחנו נמצאים במצב מדיני מסוים ואנשי השב'כ הם בדיוק באותו מצב כמו החיילים בשטחים. גם החייל השמאלני ביותר שהושב שאסור שנהיה בשטחים, מתנהג אחרת כשהוא משות שם. אז אם אתה לא מאמין בצורך שלנו להיות שם עד להשגת פתרון מדיני, אז לא תתגייס לשב'כ. אבל אם אתה רוצה כזה שליחות, אתה רוצה שלום ואולי מוכן אפילו לוותר על השטחים, אז אתה יודע שער אז משהו צריך להציל את עם ישראל מאותה חתרנות פח'עית וזה מביא אותך לפעמים לאותו מצב, שאני לא מצדיק אותו, של בעל שמאכר את קר רוחו ומזה את אשתו. אותו חוקר יכול, בעידנא דריתתא, כשלחוקר יש ביצים והוא אפילו יודע עליו, להעיד לו ססידה. אבל הוא ייחשב אז לחוקר גרוע כי ההצלחה היא בפניעה בשיטות מתוחכמות, בהפעלה נכונה, בחשיבה לוגית עם הכרת המגנטיות הערבית ונגיעה בנקודות התורפה שלה. לפעמים נכון, זה לא מספיק ואז יש צורך באותו עיני פסיכולוגי או בהתערבות".

"מה זה התערבות? שאל א' וע' נתן דוגמה: "לשים על משהו שק על הראש" ואז אמר א' בהמור יחדותי: "עו טוב, זה השק שלו, לאו" ע' המשיך: "זה עיני פסיכולוגי שיבא תוצאות מכיוון שאנחנו לא בשווין או בשווידה, ואני חושב שאתה מדינית היא צורך". עכשיו א' מבקש לומר את דברו ברצינות: "אני לא כל כך אוהב את הביטחון של יפריגפוש שפשוט לא מתאימה למציאות בה אנחנו חיים. אם הדג הפולטי היה מעיד קיבנימט את ירש ועזה אז טוב. אבל בינתיים אין ררך אחרת. גם הקיבנימטיק של הפעילות הערבי, יודעים שאסיפות משק זה דבר אחד ושירות בשטחים זה דבר אחר. בשווחת סלון יש פתרונות ובשטח יש פתרונות אחרים.

"אם חוקר יפרק נחקר ולא ישיאר עליו עצם וזכוכת זה יגיע לחוליה שיוצאת לעשות פח'ע, אז בכלל אין לי בעיה עם זה. אתה מבין אלי אפילו החשד יושעה בעפכות כך, אבל הוא חשב שהפעלת כוח תשחרר את לשוננו של הנחקר. אתה זוכר, ע', את המקרה של החוקר שהושעה אצלנו בגלל שהעיד ססידה לאיש הלארנכוך אנחנו הרי מגיעים למישהו שהוא לא מתם מהרצח, הוא מרכיב בחוליה ויש לנו קצב זמן ואם לא נמדר - ימותו אנשים. פשוט ככה. "אבל שתרע שאין סאריים. כשהיתה הדאמה כרומניה חשכתי לעצמי איך רכר כזה לא יכול לקרות אצלנו כי השירות לא היה יכול לצאת נגר העם שלו. אנחנו הגנו על אינטרס לאומי קרוש שהוא כעיקר הצלת חיי אדם בשטח הפעילות הערבי, וכשטחים אחרים - מגיעת נוק מדיעני שגם הוא יכול להתבטא בהצלחת חיי אדם".

אתם הכיתמו ע': "אנחנו לא עסקנו במישרין בחקירות אבל השתמשנו בכוח היו אירועים שהשתמשנו בכוח כדי לתת תוצאות ולא מתוך איה צורך לרסק מכות במישהו. לא פלאקוה ולא מכות עם מכשירים. זה יכול היה להסתכם ככמה תבסות יבשות הגונות, כשמש צריך היה, ולא יותר, כי מדיעין טוב לא יכול להתבצע אם אתה הורג. אתה הרי חוקר מישהו במסרה להגיע לאינפורמציה ולעצור עוד. אם תהרג אותו בכמות לא יהיה לך את זה. אבל כשחושכים עצים, עפים שבכים".

איך נראה חדר חקירות?

"חדר חקירות נראה בדיוק כמו חדר חקירות במסרה. חדר, שולחן, כיסא. להבריל מכל מיני דמיונות פרעם שמתארים בעתונות את חררי החקירות שלנו כמו אלו שבמספרים הבי אפלים, עם טבעות לקשירת הידיים וחוללות לניקוח הדם. בעתונים ראיתי ידיעה על עצור שהתלונן על עיניים קשים שכללו עמידה במשך שמונה שעות כשירי קשורות לצידור כול. אז קודם כל תרע שזה לא מתקן עיניים אלא צינור מים שזכר שם במקרה, שלא ארכיטקטים מיוחדים לחדרי עיניים בנו אותו. "הוא גם התלונן ששפכו עליו מים. אני חושב עצמי ליברל שואף שלום והחזרת השטחים ואני אומר לך שזו פעולת חקירה לגיטימית, גם אם יתברר שהאיש חף מפשע".

מה מתוך, מה אמר?

"ססידה שנוכעת מהתפרצות לא מכוונת של חוקר, כחלק מההרפס האישיים שלו, זו חריגה מנהלים. בעיקרון משתדלים לא להכות. אני יכול להבטיח לך שאם מכים או לא כביצים, לא משפילים מינית, ולזה יש תליתלים של הוראות. לא פלאקוה, לא חשמל".

מה זה פלאקוה?

"אתה צוחק? אתה באמת לא יודע? פלאקוה זה מכה בכפות הרגליים כשחן קשורות. תקרא את ספרה של עמיה ליבליך על השבויים בסוריה ותקבל מושג ופרופורציה מה זה חקירות. פרופורציה נכונה לגבי אותם שבאים אלינו כסענות, אותם עתונאים שאני מאמין בכנתם, שאין להם הכלים הפרופורציוניים לגבי המאסרה בה אנו עוברים. לבקר זה יפה, אבל צריך פתרון ואני רוצה לשמוע משהו מאותם כתבני הגיגים, שייתן פתרון אחר כל עוד אנו בשטחים. אם מובל פוגע באוטובוס והוא רייס ושלושת ילדיה נהרגים, אני רוצה להבין איך אפשר לחקור את ההשוררים בשיטה על כוס קפה בניסיון לשכנע אותם אני מאמין בקלישאה שמישהו צריך לעשות את העבודה. אני מאמין שהממשלה חוקית ותהליך השלום חוקי, וכל זמן שאנחנו שם צריך לשמור על הביטחון ואת זה לא עושים על כוס קפה. זה הרי לא הבעיה שבין הצרפתים לפלמים בבלגיה.

"אני רוצה שתרע: נהרתי פעם מתמונה בעתון של ילד ערבי בן תשס ורוג. יחשב שאני ממש מפג, אבל גם במלחמת לבנון, כשראיתי גופת חייל סורי מפורזת על 15 מטר, חשכתי על אטא שלו ותמונת הילד והדגן ממש היכנה אותי. אמרתי לעצמי עוסק בציד, כתובים, וממש דרגשתי את הרווח הציד ברצה אחריו. תפסתי אותו, ראיתי את פניו האדומים מתריצה, והגשתי את רשיקת לבו הקטן ואתה יודע מה עשיתי לח הדרתי לו את השרזכים וקשרתי את ידיו מאחורי גבו. וככה אני הדלך, עם ילד בן עשר שבקשי מניע לי עד הנהגרה. הדלך סטייל וייטנאם. פתאום היכנה כי כרכ תמונת הילד והמפורזת מהשואה, חבש פאקסט וידיי מורמות, להבריל אלף אלפי הברלות. כל כך התביישתי.

"לא אכפת לי שיחשו אותנו למספרים הכי אפלים בדרום אמריקה, לפנאמה, למרות שאנחנו לא חודקים אנשים מהליקופטרים, אבל אם מישהו משהו אותו לקלגוסים הנאצים, הטמפרטורה שלי עולה ל-3000. אם תחלך מולי פנים, אני איה בו, און דה סאוס. אבל לירז הצנאי את הסכין שלי, תתכתי את השרזכים ואמרתי לילד בערבית: רחם, רחם.

בשבוע שעבר עציר מת מכות, בחקירה בעזה.

"אני למרתי מרעי החיים באוניברסיטה ואני יודע קצת איך בגי גוף האדם. אני יודע שאדם יכול לחמוץ שסידים במוח באמצע הדרכ. אני לא אומר שהאיש מת בתא, אני בהחלט חושב שמישהו דפק בו תבסות הגונות. אבל אני לא מאמין שזה חוקר. זה יכול להיות מישהו מהגורמים בשטח - מג'כ או מינהל האגלס ו לא חריגה אלא בעיה.

"פעם הבאתי עצור למימשל ואיש מג'כ עבר ונתן לו צאמחה. פגיתי אליו ואמרתי לו: אם יש מישהו שמגיע לו לתת לו צאמחה זה לנו, לא לך. זה קדם אחי - לתת מכות כך מתם. חו לא חריגה. כשאנחנו מביאים עצור למינהל, כל חוליער וכל זכ חוטם מוריד עליו חולה.

"מה, גם חולה אתה לא יודע מה זה בעיטה. עכשיו, אם יגידו לי שאיש שירות בכל זאת הרג את העציר, אני כהאלס אתיחם לזה בקטגוריה של חריגה וחוסר מקצועיות שצריך למנוע אותה. אבל על פניו קשה לי להעלות על דעתי שאיש השב'כ עשה את זה.

8. נהלי הכשרה

האחראים לעינויים יועמדו לדין. עיקרון זה יחול בכל מקום שבו יימצאו, בכל מקום בו בוצע הפשע, תהיה לאומיותם של מבצע הפשע או קורבנו אשר תהיה. למבצעי העינויים לא היו "קרנות מזבח".

9. נהלי הכשרה

יש להבהיר, במהלך הכשרתם של אלה העוסקים במעצר, חקירה או טיפול באסירים שעינויים הם עבירה פלילית. יש להביא לידיעתם כי חובה עליהם לסרב לכל פקודה לביצוע עינויים.

10. פיצויים ושיקום

קורבנות עינויים ונתמכיהם יהיו זכאים לפיצויים כספיים. יש לתת לקורבנות טיפול רפואי.

11. תגובה בין-לאומית

על הממשלות להשתמש בכל הצינורות האפשריים כדי להתערב אצל ממשלות שהואשמו בשימוש בעינויים. יש להקים מכניזם בין-ממשלתי שישמש לחקירה דחופה של דיווחים על עינויים ולנקיטת צעדים יעילים כנגדם. על ממשלות להבטיח שעיסקות בעלות אופי צבאי וביטחוני, וכן תוכניות אימונים לא יקלו על השימוש בעינויים.

12. אשרור הסכמים בין-לאומיים

כל הממשלות תאשרנה את ההסכמים הבין-לאומיים המכילים הגנות ותרופות נגד עינויים כולל האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות, ופרוטוקול הבחירה הנלווה לה, המאפשר הגשת תלונות פרטיות. תוכנית שתים-עשרה הנקודות אומצה על-ידי אמנסטי אינטרנשיונאל באוקטובר 1983 כחלק מהמערכה לביטול עינויים.

קטעים מתוך "עדותו של יוסי", מתוך ספרו של רולי רוזן ואילנה המרמן, **משוררים לא יכתבו שירים**, תל-אביב: עם עובד, 1990.

יוסי, בן 28, סמל בתותחנים, עובר במפעל בקיבוץ.

אני, כשקיבלתי את המילואים, דווקא הייתי מבסוט. אמרתי: 'עלא כיפק, בוא נלך, נכסח להם את הצורה.' אני צריך להגיד לך, שאפילו שאני בקיבוץ, אני הייתי ליכודניק, קודם הייתי ליכודניק, אחר־כך כבר לא האמנתי להם אז הצבעתי לרפול. והאיש שהכי הייתי שונא היה יוסי שריד, כי תמיד שהיו עושים משהו לערבים הוא היה מתערב, ואני אמרתי: 'קיבינימאט, מה אתה תמיד מתערב, צריך להרוג את האנשים האלו, זה בכלל לא המדינה שלהם.' וככה, כשקיבלתי את המילואים אמרתי: 'טוב מאוד, נלך ונכניס להם.' לחבר'ה שלי אמרתי: 'חבר'ה, אם תשמעו ערבי מת בעזה, תדעו, זה יוסי הרג אותו.'

אז ככה יצאנו לצאלים, ושם אמרו לנו שאנחנו נהיה בפלוגת חוף, באנצאר שתיים, בעזה, בכלא. זה היה יום מאור־מאור קשה. ירד גשם, היו רוחות חזקות, והיה נורא־נורא קר. הגענו לשמה וקיבלנו תדרוך, מאיזה רב־סרן אחד, בדיוק מה עושים, ולקחו אותנו לסיור במקום. ואז אני ביום הראשון נכנסתי לאגף־חקירות. תוך כדי סיור שלנו עם הרב־סרן, הצצתי לאגף־חקירות. אני רואה שם קבוצה ש— עד אותו רגע הרגשתי כזה כיף, אמרתי: 'עלא כיפק, אנחנו פה, מי שיפתח את הפה נכסח אותו, וכזה. ממש, עד אותו רגע, אמרתי: 'אני—' אבל איך שנכנסתי לאגף־חקירות, עברתי דרך האגף־חקירות תוך כדי הסיור, ואני רואה את האנשים שם עומדים, וככה רועדים, ו— חלק מהם היו יחפים, והם היו סגורים, מי שהיה מסוכן היה סגור גם בידיים וגם ברגליים, וכמוכן בעיניים.

זו רחבה פתוחה, וזה חדרים סביב. הרחבה פתוחה, מתחת כיפת השמים. וזה נורא סיקרן אותי, ביקשתי אם אני אוכל לבוא לפה כדי לשמור, אמרו לי כן, עוד מעט. ביקשו מתנדבים, אני התנדבתי. סיקרן אותי לראות מה קורה בפנים. הגעתי לשמה, ראיתי שם שוטר צבאי. כל מכלאה, כולל את החדר־חקירות, היה שם שוטר צבאי. התפקיד שלו זה היה פשוט לקבל דף מספרים, לכל אסיר היה מספר אישי, הם קוראים במספר, ואז הוא עונה בשם, כדי לוודא. כל פעם היו גם ספירות.

בכל־אופן אז, באגף־חקירות, נכנסתי בפנים, אני ועוד חבר. חבר דווקא מהעיר שלי, שלמד אתי בבית־הספר. הוא גם הרגיש כזה, לא־נעים. אז אני ככה יושב ומדבר אתו, ואני רואה את כל האסירים ככה עומדים, ורועדים, ורועדים מקור. אז אני שואל את השוטר הצבאי: 'תגיד לי, מה, מה העניינים?' אז הוא אומר לי: 'אה, הבני־זונות האלו, צריכים למות!' אז הוא הולך לאחור, אומר לו: 'נכון שאתה צריך למות?' טראח! נותן לו מכה. שם לו מכות. אז אמרתי לו: — הוא היה כזה, רצה להראות לנו בדיוק מה התפקיד שלו, השוטר הצבאי הזה שמה.

היו כמה אסירים בתוך הצינוק, שכל פעם היו צועקים 'שוטר!' הוא היה אומר לו: 'מה?' הוא אומר: 'אני צריך לעשות שירותים'. טוב, אז אני הייתי מוציא אותו לשירותים, ושומר עליו. אבל מה שהכי הרבה שמה כאב לי זה שהם עמדו שמה שעות, ממש מהבוקר. מסתבר שזה חלק גם מהחקירה. הם עומדים שמה שעות. אבל דיברתי עם אחד השב־כניקים, אמרתי לו: 'מה קורה, הם כבר עומדים פה איזה שש־שבע שעות.' אומר לי: 'מה, לא יכול להיות, תושיב אותם, כל שעה הם צריכים לשבת עשרים דקות.' אז השוטר צבאי, הוא בדיוק הלך להביא איזשהו אסיר, ואני הושבתי את האסירים.

הוא הלך להביא איזה אסירים מהמכלאות, ובינתיים תמיד החוקרים — זה דרוזים וצ'רקסים שהיו עוברים משמה, כל פעם היו עוברים, ומכניסים מכות, ואומרים 'יאללה, כנס לחדר' לאחר האסירים. היו חוקרים אותם, פה ושם היית שומעת את ה'כום, טאח', את המכה שהיו חוטפים, ואז היו יוצאים ועומדים, ובוכים ורועדים. האסירים בחוץ, הושבתי אותם כל איזה שעה עשרים דקות, למען האמת לא הסתכלתי על השעון, הייתי ככה מושיב אותם, עד שהיה בא שוטר צבאי ואומר: 'מה זה? תקים אותם! מה זה צריך להיות?!' אז אמרתי לו: 'שמע, הם יושבים רק עשר דקות.' 'מה זה עשר דקות? תקים אותם! זה המון זמן!' הוא היה הולך, עם בעיטות: 'קומו!' עם בעיטות, סטירות, מכות, טראח! וזה — אז אני, באיזשהו שלב, כבר חיכיתי שיבואו, יחליפו אותי.

היה שם איזה בחור שישב, והשוטר צבאי ביקש ממני שאני אקים אותו. אני בא, כזה מרים אותו — זה כמובן אחרי שהוא יצא מחדר־חקירות — אז — אה — הוא לא יכול. התחיל לבכות, ובוכה, ובוכה ובוכה. כמובן, הוא קשור עם הידיים וקשור גם בעיניים. ביקשתי מאחד האסירים, הוא אמר לי: 'שוטר, אני מדבר עברית, אני יכול לעזור לך.' אז אמרתי: 'אֶרֶקִי, תשאל אותו מה יש לו.' אז הוא אמר לי: 'מה קרה לך?' אז הוא אומר לי: 'כואב לי הכתף וכואב לי הלב.' אז הוא אומר לי: 'יש לו כאבים

בלב. עכשיו, הכתף, למה הכתף? הוא היה קשור משש בבוקר – אני מדבר אתך עכשיו על שעה שבע בערב. הוא היה קשור ככה, בצורה כזאת, הידיים אחורה, במשך שלוש-עשרה שעות בערך הוא היה קשור. לקחתי אותו למרפאה, ו – במרפאה, התפקיד שלי זה היה לאבטח את הרופא. שפתאום חלילה וחם איזושהו אסיר לא יקח איזושהו מספריים או מזרק וידקור את הרופא.

הרופא, איך שהוא ראה אותי, שאל אותי אם ראיתי מה עשו לו. הוא ראה שהייתי טיפה נבוך. אז אמרתי לו: 'לא, אני לא ראיתי בדיוק, באמת שלא ראיתי מה עשו לו, שמעתי את הצעקות, אבל אחד הערכים שם אמר לי שכואב לו הלב.' אמר לי: 'מה, כואב לו הלב?' אמרתי: 'כן.' אז הוא השכיב אותו על השולחן, הוא עדיין היה קשור, כן. השכיבו אותו על השולחן, אבל פתחו לו את הפלגלית, כי היו חייבים לפתוח גם את העיניים, היו חייבים לראות בדיוק מי הוא. וכשפתחו, הורידו לו את החולצה, אני ראיתי כתם כחול, אולי באורך של עשרים על עשרים, מסביב ללב, מסביב לחזה שלו. שמאלי. והחזה היה נפוח, מאוד-מאוד נפוח, אני לא יכולתי להסתכל על זה. אז הרופא ביקש ממני שאני לא אפנה מבט, כי אני חייב לראות בדיוק מה קורה אתו. טוב, אז בלי ברירה הסתכלתי על זה. והיה לו כתם כחול, וכל פעם שהרופא בדק לו, לחץ לו על החזה, הוא הרביץ שמה ממש צעקה. מסתבר שהיה לו גם חום.

בקיצור, אז טיפלו בו, הרופא מתייחס אליו כמו כל רופא. אני ממש מדגיש את זה, הוא היה ממש בסדר גמור. ממש בסדר. מילואימניק, כן. הוא היה לפעמים פולט קללות, כמו: 'נשבר לי מהקבוצה הזו שכל הזמן מכים ומכים ומביאים לי אחר-כך כדי לתקן.' ממש במלים האלו היה אומר את זה. הוא התנהג אליהם ממש בסדר. גם החובשים היו בסדר. אחר מהם היה סדירניק, הוא היה ממש בסדר גמור, והשאר היו מילואימניקים, שהם גם היו בסדר. וזה היה אחד האסירים שהובלתי.

אבל הובלתי עוד כמה. עוד כמה, עם חום, ועם שלשולים, ועם כאבי-בטן. בגלל שהם היו גרים בצינוק, שהסרחון שם היה איום ונורא. כל פעם – הייתי צריך לאבטח את השוטר צבאי, כדי שיוכל לפתוח את הדלת – הייתי צריך לעמוד ממרחק של שלוש-ארבע מטר בגלל הסרחון. זה היה ממש, סרחון-אימים שם היה. זה היה ביום הראשון.

הם כל הזמן היו סגורים. כל הזמן. בצינוק, האורך שלו הוא איזה שני מטר על מטר וחצי. היו שמה שלושה חבר'ה, שלושה בתוך כל צינוק. גם לפי הסרחון, הם עשו שמה את הכל. זה היה דבר מחריד. כשהם לא יכלו להתאפק יותר, אז הם היו צועקים 'שוטר'. גם הם בעצמם מנקים את התאים שלהם. הם בעצמם, כל בוקר הם היו מנקים

את התאים שלהם.

בתוך כל הצינוק היו הרבה אנשים. מה שהיה קורה, זה שהצינוק הזה, זה לא דווקא חבר'ה שהם מסוכנים, או חבר'ה שעשו מעשה חריג יותר מבקבוק או מאבן. זה פשוט חבר'ה, שאיך שמקבלים אותם, שמים אותם במכלאות, למחרת בבוקר כבר מכניסים אותם לצינוק. זה חלק מהחקירה. הם צריכים להיות כמה ימים בצינוק, ואחר־כך מוציאים אותם בחוץ ברחבה, כדי לדכא אותם, ואחר־כך חקירות, ואז שוב, רואים מה קורה, אם הוא מודה או לא מודה, ואז חזרה למכלאות, או חזרה לצינוק, עד המשפט. בכל המתקן, לפי מה שאמר לי הרב־סרן, זה היו בערך איזה אלף אסירים. חדר־חקירות היו שמונה. וכל פעם, החוקרים – זה סדירניקים – היו יוצאים ונכנסים, וכמובן בדרך שמים מכה פה, מכה שם, וכל הזמן מקללים. היו אומרים לו: 'אתה יודע שאחותך מניאקית!' ואצלם דבר כזה זה מאוד – וגם היו אומרים לו: 'אמא שלך זונה', ואמא שלך ככה, וכל־מיני קללות שקשה מאוד אפילו לכתוב אותן, אני לא יודע להוציא את הקללות האלו.

אז זה היה ביום הראשון, וגם אז עוד לא שמעתי את הצעקות. את הצעקות שמעתי בשבת בבוקר, הגיעו חוקרים ממשטרת ישראל, פלוס שב"כניקים, וזה היה צעקות, שער היום אני, שאני ישן כלילה, אני שומע אותן אצלי באוזניים כל הזמן. זה לא יורד, זה לא יוצא ממני. כל הזמן. זה היה צעקות־אימים. ממש מי שרואה סרט של היצ'קוק, או שומע איזה שחקנית צועקת מרוב פחד, אני חושב שזה אפס לעומת איך שצעקו שמה. אני אומר לך, אני גרתי – האוהל שלי היה במרחק שלושים, שלושים וחמש מטר מהחדר־חקירות, ואני ישנתי אחרי שמירת לילה, והצעקות האלו העירו אותי בבוקר. והחבר'ה שלי מהאוהל היו צועקים: 'תרביץ, תרביץ להם לבני־זונות האלו! תרביץ להם! מה יש, חופשי!' וכל פעם היו ככה מפנים מבט, לראות מה תהיה התגובה שלי. למען האמת אני בכלל לא רציתי להתייחס לזה, כי זה סך־הכל אנשים עם רמה נורא־נורא נמוכה. אז לא רציתי להתייחס אליהם.

לאחר מכן, אני שמרתי במכלאות. והמכלאות, פשוט – אני יושב, וכל פעם עושה סיבוב מסביב לאגף שלי, כדי לוודא שהאסירים לא מעבירים דברים אחד לשני. עכשיו, לכל מכלאה יש שאוויש, זה כמו חניך־תורן אצלם. זה הבחור היחיד שהיה מדבר שמה עברית. כל מכלאה היה לה שאוויש משלהם. וארבע־חמש פעמים ביום היתה ספירה. ספירה ראשונה זה בארבע בבוקר, סופרים אותם, אוהל אוהל, והייתי עומד בין אוהל לאוהל, כמובן מחוץ לגדר, לא בפנים. אסור להיכנס עם נשק בפנים, רק אם שוטר צבאי נכנס, אני צריך לשמור עליו מרחוק. מרחוק זה אומר איזה

חמש־שש מטר. אסור להיכנס כדי שלא יתנפלו עלייך ויחטפו לך את הנשק, ואז זה יהיה דבר לא־נעים שם.

אז לאחר מכן שמרתי במכלאות, ובמכלאות כבר היה יותר טוב. פשוט, אסירים רגילים שם. כמו בכל מקום. מה שכן, היו להם תנאים די טובים, במכלאות עצמם, הערכים. הם היו מקבלים אוכל יותר טוב מאתנו, מהפלוגת־אבטחה — לא מהפלוגה בבסיס, מהפלוגת־אבטחה. הם היו מקבלים אוכל יותר טוב מאתנו. כל האסירים שהיו מגיעים היו מקבלים מברשת־שיניים, מסרק, אני מבין שהצלב האדום שם דאג להם להרבה דברים.

היה איזה קטע שם, שכחור אחד הגיע עם יד עקומה, כתף בחוץ. וזה היה נורא־נורא מזעזע שמה. הוא בכה, מה זה צעקות. והכניסו אותו לרופא, הרופא בדק אותו, והיה צריך לפנות אותו לבית־חולים. אז החוקרים אמרו: 'לא, אנחנו רוצים קודם־כל לחקור אותו.' והוא נכנס לחקירות, והוא יצא, מה אני אגיד לך, אני ראיתי ממש את הכתף שלו בחוץ. ממש את הכתף שלו בחוץ. אז ניסיתי, כזה, לעזור לו ולעודד אותו — הוא צעק כל הזמן. כל הזמן הוא צעק ובכה, צעק ובכה. הוא בכה שמה שמרוב בכי אני כבר לא יכולתי לעמוד שמה, אמרתי לאחד החברים שיעשה לי טובה ויחליף אותי פה. יחליף אותי לאיזו רבע שעה, עשרים דקות, רק כדי להירגע. הלכתי כמובן לאוהל שלי כדי להירגע, כי לא יכולתי לראות את הדברים האלו. בכלל, בכלל, אמרתי לעצמי, מה, זה הצבא שלנו, ככה חינכו אותנו, בצבא שלנו? איזה מין דבר זה? לאן הגענו? לאן הגענו, אני מסתכל, ואומר: קיבינימאט, אנחנו יהודים, שעברנו את השואה, ואנחנו מתחילים — סליחה שאני אומר את זה, אבל אנחנו מתחילים פשוט לשחזר את זה! זה — בפירוש ככה, ממש ככה!

היו מוציאים אסירים בבוקר, לנקות לנו את השירותים בבסיס. ממש ככה. איזה מין דבר זה? אסירים ינקו לנו את השירותים? את המקלחות שלנו? אני לא תופס את זה, ממש לא תופס. שאלתי שמה איזה בחור אחד מה פתאום הם מנקים? למה לא אנחנו? הוא אמר 'תסדרו לכם תורנויות'. אמרתי: 'בסדר, נארגן תורנויות, אבל למה הם?' הצורת־התנהגות שלהם, של החיילים שמה, זה היה צורה ברברית, ממש ברברית. זה התבטא בזה שכל מי שהיה עובר שם היה שם מכות, עוד מכה פה, ועוד מכה שם. הקבוצה שהיתה אמורה לקחת את החבר'ה לבית־משפט בעזה צוידו באלות. בדרך, כדי לנסות את האלות היו מנסים את זה על מישהו, וזה היה — מה להגיד לך, זה היה דבר נורא־נורא מחריד, ממש מחריד. אני גם הצטיידתי עם אלה, אבל לא הייתי צריך בכלל להשתמש בה. היו קטעים שהייתי צריך להשתמש בה, אבל השתדלתי

שאני לא אעשה את זה.

נורא־נורא כואב לי, היו שמה דברים נורא־נורא מזועזעים. למשל, יש כל יום שישי ביקורים של המשפחות. יש להם זמן מוקצה של עשר דקות כדי לדבר עם המשפחה, אבל אני הסתכלתי על השעון, לא היה להם עשר דקות, היה להם לא יותר משבע־שמונה דקות. וכל דקה היא חשובה להם, לאסירים שמה. היה שם איזה אסיר אחד, שהוא ביקש מהשוטר לצאת החוצה, יש איזה משהו מהמשפחה מאוד חשוב שהם רוצים להגיד לו, שאף אחד לא ישמע. הוא לא היה מוכן לשמוע. ואז ההוא התחיל לבכות, הוא התחיל לבכות עם המשפחה. מסתבר שאחות שלו נפטרה. אחות שלו נפטרה, וראיתי שהם בוכים.

אגב, את האמת, אני בחור נורא רגיש. וגם שזה מדובר בערבים, וראיתי את הדבר הזה, לא יכולתי לעמוד שם, אז יצאתי כזה החוצה.

היו ימים שמה גם שדמעות ירדו לי מהעיניים. ממש דמעות. אמרתי לעצמי: 'מה, מה אני עושה פה, יוסי. מה אני עושה פה. כל מה שחינכו אותך, הערכים, של הצבא, והכל, אתה פה?' זה היה נורא־נורא מזועזע. ממש נורא־נורא מזועזע.

היו מביאים כל לילה אסירים. כל לילה. ואיך מביאים אותם? כמו במשאות של זבל. ערימה, בתוך נוֹן־נון, זורקים אותם ככה על הכביש, מרימים אותם בטור — כמוכּן שהם קשורים — ומתחילים להצעיר אותם. מתחילים להצעיר אותם, ואז הם מקבלים את הצידורים שלהם, מקבלים את הצידורים, מספרים אישיים, ואז — מיד למכלאות, ואז לחדר־חקירות. אבל בדרך, מה שהם עוברים בדרך, זה — כשאני אומר בדרך, זה דרך של עשרים מטר. מהש"ג עד לחדר־קבלה. הם חוטפים שמה מכות, מה זה מכות חוטפים שמה. אני לא יודע איך אפשר לתאר את המכות האלו. אני הרגשתי ממש כמו חייל נאצי. ממש כמו חייל נאצי הרגשתי שמה. אני נורא מצטער שאני אומר את זה, אבל זו היתה ההרגשה שלי. להיות עם נשק על הצוואר, יד על ההדק, ולהתחיל להגיד לערבים: תתחילו לנוע, תעמוד פה, שב פה, תעשה ככה ותעשה ככה. אני לא לזה התגייסתי לצבא. אני התגייסתי בשביל להילחם על המדינה, לא בשביל לשמור את השטחים.

לאחר מכן יצאתי הביתה, הגעתי הביתה מזועזע מאוד, לא רציתי לדבר עם אף אחד. רציתי רק את השקט הנפשי שלי. לא רציתי בכלל־בכלל להיות עם אף אחד, ומאז אני כל הזמן חושב על זה.

עכשיו — דברים — — תראי — — אני ראיתי דברים — — ראיתי דברים שמה — —

במיוחד במכלאות — — זה דברים — —

הדברים האלו אני אומר אותם בגלל שזה נורא-נורא כואב לי. אני לפני כן חשבת שכל מה שמראים בטלוויזיה זה לא בדיוק נכון. ואני רואה שמה שרואים היום בטלוויזיה זה באמת לא בדיוק נכון. את הדברים האמיתיים עצמם הם לא מראים. כל פעם, תמיד שהם רוצים לעשות איזשהו משהו, אז הם עושים עוצר, או אין כניסה לעיתונאים, אין כניסה לפה ואין כניסה לפה. כדי לא להראות את הדברים שהם עושים. וזה מאוד-מאוד חבל.

אני חושב שהממשלה צריכה לראות בדיוק מה קורה שם. אני בטוח שהממשלה עצמה לא יודעת מה קורה שם. אם היתה יודעת מה קורה שם הם היו צריכים להפסיק את זה. ממש להפסיק את זה. כי הם לא נותנים לאנשים לחיות. אני רוצה לראות אשה יהודייה שבאים באמצע הלילה ולוקחים לה את הבן שלה לכלא, או מרביצים לו לידה, איך היא תרגיש. סך-הכל אנחנו גם — אנחנו סך-הכל אנשים, בני-אדם. אנחנו יהודים שעברנו — אנחנו כל הזמן עוברים תקופות נורא קשות. וזה חבל שאנחנו שופכים את זה על השכנים שלנו.

נכון שיש ביניהם, יש ביניהם, כמו שיש בינינו, את הדבר הזה שנקרא רוצחים, או — לפי דעתי, תראי, הייתי מאוד שמח שיטילו עונש-מוות. אבל מה, עונש-מוות גם לערבי שהורג, גם ליהודי שהורג. אבל את זה לא עושים.

הם שונאים אותנו, ואין מה לעשות, זה ברור מאליו שהם שונאים אותנו. הם שונאים אותנו. לפי דעתי צריך לתת להם לחיות בשקט. פשוט לתת להם לחיות. אין להם הרבה גם. אין להם הרבה דברים שם. אין להם כמעט כלום. אפילו להתפתח הם לא יכולים. שום דבר הם לא יכולים לעשות. ולפי דעתי צריך לתת להם לחיות בשקט.

בואי אני אגיד לך: אני עד לפני כן שנאתי ערבים, אני הייתי יותר ימני, עד לפני המילואים, כן. אני אמרתי לחבר'ה שלי: 'חבר'ה, אם תשמעו ערבי מת בעזה, תדעו לכם שיוסי ירה בו'. ממש ככה. וכשהגעתי לשמה, וראיתי שזה לא בדיוק ככה, תפסתי את עצמי בצד, אמרתי: 'יוסי, תחשוב טוב-טוב, הם בדיוק כמוך, מי שזרק אבן צריך לחטוף אותו רגע, אבל לא כל אחד הוא כזה. לא כל אחד הוא כזה'. וזה בדיוק היה ככה. לא כל אחד. אבל הבעיה שמה, שכל מי שעובר ברחוב, תופסים, ומרביצים, ו— יאללה — או כל מי שתופסים בעוצר. מה זה העוצר הזה? עוצר זה שאף אחד לא יוצא החוצה — וגם אנשים שרוצים לאכול! לצאת החוצה, לקחת אתם קצת אוכל!

מה שכן, נהייתי מאוד-מאוד עצבני. אני כל הזמן נמצא בתוך עצמי. ובקיבוץ, פה בקיבוץ, כולם מכירים אותי כיוסי העליון. כל הזמן צוחק, בדיחות, אני מופיע בהרבה

הצגות פה, עושה הרבה חיקויים, כל הכנסת, יש לי הרבה חושי-הומור. אבל בזמן האחרון, החבר'ה שלי אומרים: 'מה קורה? אתה חזרת מהמילואים, מה קורה?' אז אמרתי להם: 'רבותי, מה שאתם רואים בטלוויזיה זה אפס, אתם צריכים לצאת ולראות את זה במו-עיניכם. זה דברים שקשה מאוד לתאר אותם. דברים שקשה מאוד לתאר אותם.'

אמרתי להם: 'זה מתחיל בצעקות של העינויים שלהם, צורת ההתייחסות של השוטרים הצבאיים, החברים שלי באבטחה, באבטחה עצמה שמה, המכות שהם חוטפים שמה, אני לא יודע, זה— הגעתי למסקנה שזה לא בשבילי, העניין הזה.' אז הם אומרים לי: 'מה, מה העניינים אתך, אתה היית ליכודניק, מה— אתה לא יכול לראות— זה שינה אותך?' אז אמרתי: 'כן, הדברים האלו שינו אותי.' וזה בריוק ככה. הדברים האלו שינו אותי מקצה לקצה.

גדעון לוי, "אנו ואלו השב"כ", הארץ 5.1.90

ל הודו נכנסו אז כמה קציני צה"ל ובהם שני צעירים לבושים אזרחית. מי הם? שאלתי. אלו נציגי השב"כ, השיב לי שכני לשלוחן. זה היה לפני שבועות אחדים, במפקדת כוחות צה"ל ברצועת עזה. מבטי בלעו אז את שני האזרחים, עיני התמקדו בכל פרט בהופעתם. סוף־סוף, לא בכל יום אתה נתקל בשני שב"כנים אמיתיים ועוד בעזה. הם נראו, אביו לאותה אכזבה, כמוני וכמוך. צעירים בשנות השלושים לחייהם, רכי מנט, אחר אפילו ממושק, חברו מזוקן. אבל מרחק כמה מטרים מהחזר שבו ישבנו מת שבוע אחר כך חמד כמאל שיח' עלי, צעיר פלשתינאי, בשעת חקירתו כירי השב"כ. מכות מוות בכנס.

עכשיו, כסלון כפרון הצפון תל־אביב, ישבו מולי שני צעירים אחרים, גם הם בשנות השלושים לחייהם. ג'ונס, אדירס, לאחר שרשרת זהב עם מגנרדו, השני במשקפיים עגולים, שניהם מעשנים מרלבורו. כיום הם עושים פרסים, חקירות כלכליות. את הידע שצברו בחמש שנות שירותם בשב"כ הם מנצלים עכשיו למעקב אחרי ספיא שנגב, אחרי קיבוצניק שמרת, אחרי צעירה שהגתה את חברת הביטוח שלה. עד לפני זמן מה שירותו שם, מעבר להדרי החשד, כאנשי מיבצנים. עכשיו הסכימו לרבר, ללא פרסים מזהים, למה שירותו שם, מה עשו שם – במגבלות מכוונות, מה עשה להם השירות. "מישהו דרי צריך לעשות את העבודה", אמרו יותר מפעם.

ע' וא' הם בני 35, האחד כהד שיער, חברו בשיער שחור, יופי וקו כבוקר, מתגלחים בערב, גברים נאים מאוד. א' גרל במושבה ותיקה בצפון, דוד שיש ברז, מלח הארץ. אכא חקלאי, בית ימני – מאלו ש"מכירים את הערכים" מהפאלחה, מהמרעה, מהפרדס. א' היה מ"ס בשריון, והנגיס לשב"כ מיד אחר כך: "אז, בסוף שנות השבעים, זה היה משרד הגטיעות הפופולארי ביותר, קראו לזה "דפיתורס", על שם רפי מלכה, המסיונרית היתה לראות עולם, לפני הכל".

בריוק אז התגייס גם ע' לשב"כ, גם הוא כן למשפחה ותיקה בעיר ותיקה במרכז הארץ. רצה להיות בלירותו ג'ון ויין או להילחם בסוריה. שירת בצנחנים, בית ימני, אכא איכר. הוא נמשך להרפתקה שכעניין. שניהם הלכו אפוא לשב"כ כי הוא הלכו לשב"כ עם רקע כמו שלהם, והם רצו לראות עולם, נמשכו להילה ולתהילה וליחסותורן.

א': היות גלר אתר, כינתי את השירות הצבאי ופתאום להתהיל, עד כל הצפנות שלי, הכל מהתחלה לא ידעתי מה זה השב"כ, אבל זה היה המסך ישרי. אני חזר את אחת והכנישות הראשונות שלי עם רפי כלכה ששאל אותי למה אני נמשך. אתה עלול, הוא אמר לי, לשבת לפעמים עשרים שעות מול דלת של בית ולחכות. אמרתי לו: בכל זאת, ההרפתקאות הקטע של הציניות זה קטע שאהה נכנס אליו והבנה יותר מאחר, לא כהתחלה. אל המלה הזאת, ציניות, ידרשו השניים עוד הרבה פעמים כשהלך שירותתי.

שוחחתי עם שניהם יחד ועם כל אחד לחוד בניסיון לעמוד על מגיעיהם, על ריוקם והאכזבה מייצג. חברים הם ממשיכים לחקור עצורים בעזה, לעקוב אחרי מבוקשים בשכם, להתחקות אחרי גורמים שונים בלבנון, אולי גם לצוות לסלסון של עוד וייצמן. וע', כיום שלישי השנוע: "לא מעלה על רגלי שנותנו לסלסון של עוד וייצמן. אם צוהנו, צוהנו לצד השני".

לא חיילים בשירות חובה, לא מילואימנים של 30 יום, אלא צעירים ובחרים בעבודה הזאת כמוך חיהם. שניהם מתנסחים הסב, מצביעים ליכוד ומעיד ואומרים שיהיה צריך לצאת מהשטחים. מדי פעם הולכים לאיזה מאכ, נשואים ואבות לילדים, אמידים. רוב חבריהם תוכחים כבר לא משם. ממילא שם, בשב"כ, רואים כזה, הפרשים מהשירות, בוגרים, מוקצים. את השימוש שם עושים בידע השב"כניק שלהם לחקירת פרטיות רואים שם כחלול קודש, הם אמרים. ע' וא' מצדם עדיין רואים בשב"כ פרה קדושה, פרה שצריך שתהיה קדושה. רק פרשת אוסובוס 300 קצת קלקלה ליח את השורה, כל כך הם כעמו על מה שקרה, כל כך נדהמו ממפקדם הערץ שהכיר, אברהם שלום.

הם לא עשויים עוד אחר: ע' נוקט לשון גבוהה יותר, מרבר הרבה על שלחיות וערכים. א' ציני יותר. הרגנמו שאלתי אותם בשלב מסוים בשיחתנו. ע': "לא, אני יכול להבטיח לך נאמנה שלא. אני מבקש שתרגיש שהשירות מסכל פח"ע ומגלה את האשמים ומביא אותם לדין. זו מריניות עקבית ואין דבר כזה שאיש שירות יקח את החס לידיו, כי הבאה לרין נרשמת כהצלחה של המערכת ואנחנו דרי היינו בידרה המיבצנית שהוציאה דברים לפועל". א': "זה ממש עלון הסברה של השירות. תוכור את האימרה – למה להודג, דיכרת אתו קודמו" ואז שניהם פרצו בצחוק.

ע' בא לשיחה כי חשובה לו תרמית השב"כ, א' בא, נרמה לי, כי ע' ביקש. למפקדם לשעבר ריווחו על השיחה מכעוד מועד. ע' מספר שהתחלה היתה מסחררת. הרגיש שייכות לאלטיה מסוימת. א' סוחר מהמסחרנות הארוכים. "הרגשתי כמו סינדרלה בהתחלה, הכל נראה כמו ג'יימס בונד אחד אחר. אחר כך גילו שותף האנשים שם ממוצע מאוד – כל גווי הקשת הפוליטית, כלי השוליים הקיצוניים, עם מגוון ממוצע של רמות אישיות. לא תמצא שם ארגולר שווארצנגרים ולא תמי כרעמי".

אני עוד לא שאלתי כלום וכבר ע' אמר: "תרע לך ש-95% מהעבודה לא היתה צריכה להעלות כל לבטים מצפוניים כי אתה עובר מול פעילות שהיא אשכרה נגד המדינה ולא נגד מפלגות, כמו פעם". מוסקה קידר היה פעם חבר של אכא של ע' אבל ע' אומר שאז היתה התפיסה לגייס לשירות גנבים כדי שיגנבו, שלא לומר רוצחים כדי שידצו. היום הכל אחרת: "מגייסים אנשים בעלי הכרה לאומית, הכרה ציונית ומשמעת עצמית, שההגינות ומסר העבודה נר לרגליהם".

"תיקתק", אומר א', "אתה נכנס למצב של הכרה ואמונה מוחלטת כמה שאתה עושה, עם נאמנות מוחלטת לארגון. אני לא יודע איד הם עושים את זה, אבל עובדה. כמו בצבא, גם שם המפקד הוא כמו אלוהים בשכילך, הוא יודע הכל הכי טוב. כמו שהבת הקטנה שלי אומרת היום "אבל המורה אמרה" והמורה יודעת הכל".

החברים לא ידעו מכלום וידעו הכל. ידעו שרם עובדים ב"משרד הביטחון", ראו אותם נעלמים בלילה, מסחקים בטקוט בים כשכולם בעבודה, נעלמים לכמה ימים, לבכה חורשים, יושבים בבית־קפה כריונון ולא אומרים שלום, מפנים מבט כרמוז ומתעלמים. והיה למוכין של העניין של הבחורות, בנילים ההם, במצבים ההם. "אני עובר במשרד הביטחון, או תתפסס" וזה עבר, זה כמה שזה עבר. הצפופים בחמש לפנות בוקר כלכה ואתה ממרה להתלבש ולדרת אל תוך מכונת מלאה גברים.

ויס גם אליכי טוב לבינוניים, בשירות הזה. ע' אומר שלא פעם מספקת העבודה העלומה הזאת מסתור טוב ללא־כילך כעליותם. אתה אומר שאתה עובר במשרד הביטחון ומיד שריש ואף אחר לא יודע אם באמת אתה מצליח או לא. אצל פקיד כננה או אפילו בשירות קבע בצה"ל, כולם מיר יודעים אם הצלחת. אם התקבלת. אם אתה בשב"כ אתה גנרל. א' נזכר שפעם הראה לו כנהל זאב איש אחר ואמר לו: אתה רואה אותו, הוא בכיר בשב"כ, כלי רציני. רק א' ידע שהבחור היה טירון אצלו, רק לפני חודשים.

אומץ לב: הם אומרים שכגילים שאחרי הצבא זה לא מרכיב בכלל וא': "אז היינו נוסעים ביטחים חופשי חופשי. היום, תן לי מיליון דולר ואני לא נוסע כמונית ערבית", וש-90% מהפעילות בכלל לא מסוכנת ושיש גיבוי עצום ושעובדים בשכל. בכל זאת,

ע' נפצע קשה בשירות, משהו התפוצץ, הוא נשאר נכה. את החום שהרעיפו או עליו חבריו ל... וידה הוא לא שוכח. אפילו המזכיר הצבאי של ראש הממשלה בא לבית־החולים וספר בידו – "הברר" של מנחם בגין, בהקדשה אישית. ע' עוד לא קרא את הספר אבל התרגש אז שהנה ראש הממשלה מעריך את מה שעשה בשביל המדינה. בכלל הם מכבירים הרבה מלים טובות על הדאגה לפרט בשב"כ, על הטיפול בכל בעיה אישית, משפחתית, כלכלית, על תחושת האחווה. כשי' חברים התגרשו, העמיד לו השירות יעוץ משפטי, כשרצו כרטיסים למשחק של מכבי, קיבלו אותם "תיק תיק".

וכך הם יצאו לדרכם בשב"כ, ועם הזמן השתנו קצת התחושות והסיפוקים. פעם שאלו את מפקדם, אברהם אחיסוב, למה כל מה שהם עושים נגמר תמיד כדיעה קטנה בעתון על "זרועות הביטחון". אחיסוב, אז רא' השב"כ, השיב להם, בשיחה שהתנהלה אנכ במכונית, שבצה"ל מתכוונים במשך חודשים ושנים לשעת המכחן ואילו הם, הבחורים המצוינים, עוברים את המכחן יומיום,

עושים ציונות שהיה עשה. ע': "התחושה שאתה זרועות הביטחון היא נהדרת. מיכעלים של יכולת פח'ע היו נותנים לנו סיפוק מוחשי, מידי, תחושה אמיתית שהנה הצלנו יהודים. גאווה עם מעורבות רגשית עצומה. אני זוכר שהשתתפתי בלכידת הרוצחים בכית הדסה בחברון ואני זוכר שהרגשה היתה, אני לא רוצה להיכנס לספרלטיטיווים, הרגשה ציונית של עשייה ביטחונית וגאווה על היכולת שלנו".

בסיכומי שנה היו תמיד מציגים להם את מספר הפגיעות שמגעו. אבל הגאווה והסיפוק הללו הלא עוברים גם ררך חררי החקירות, ושם גם מתו עצורים. ח'כ רדי צוקי סיפר לי השבוע ש-15 עצורים מתו בכלא ובחקירות בשנתיים האחרונות. מה ההסבר שלכם שאלתי את השניים.

כאן בא מונולוג של ע': "קודם כל שתרע שמתקן חקירות זה לא עיידערך סקוריטאטה או ק.ג.ב. אם מת עציר ממכות או סיכוי

סכיר שזה לא היה במסגרת החקירה של השב'כ. עצור עובר הרבה תחנות עד שהוא מגיע ל'מרתפי החקירות' של השב'כ. הוא עובר ידיים של יחידות לא לוחמות שאין להם יותר מ'דמה' הבדמית הרגילה של מאכלסי מסבחים ואפטנאיות. ידענו אחי על מה שאני אומר, אבל אני מתכוון לה.

יחד עם זה, אני לא נאיווי לחלוטין ולא אופתע אם גם מתו בחקירות של השב'כ, אבל זה חריג. אתה לא יכול להתעלם מהעובדה שאנחנו נמצאים במצב מדיני מסוים ואנשי השב'כ הם בדיוק באותו מצב כמו החיילים בשטחים. גם החייל השמאלני ביותר שהושב שאסור שנהיה בשטחים, מתנהג אחרת כשהוא משות שם. אז אם אתה לא מאמין בצורך שלנו להיות שם עד להשגת פתרון מדיני, אז לא תתגייס לשב'כ. אבל אם אתה רוצה כזה שליחות, אתה רוצה שלום ואולי מוכן אפילו לוותר על השטחים, אז אתה יודע שער אז משהו צריך להציל את עם ישראל מאותה חתרנות פח'עית וזה מביא אותך לפעמים לאותו מצב, שאני לא מצדיק אותו, של בעל שמאכר את קר רוחו ומזה את אשתו. אותו חוקר יכול, בעידנא דריתתא, כשלחוקר יש ביצים והוא אפילו יודע עליו, להעיד לו ססידה. אבל הוא ייחשב אז לחוקר גרוע כי ההצלחה היא בפניעה בשיטות מתוחכמות, בהפעלה נכונה, בחשיבה לוגית עם הכרת המגנטיות הערבית ונגיעה בנקודות התורפה שלה. לפעמים נכון, זה לא מספיק ואז יש צורך באותו עיני פסיכולוגי או בהתערבות".

"מה זה התערבות? שאל א' וע' נתן דוגמה: "לשים על משהו שק על הראש" ואז אמר א' בהמור יחדותי: "עו טוב, זה השק שלו, לאו" ע' המשיך: "זה עיני פסיכולוגי שיכיר תוצאות מכיוון שאנחנו לא בשווין או בשווידה, ואני חושב שאתה מדינית היא צורך". עכשיו א' מבקש לומר את דברו ברצינות: "אני לא כל כך אוהב את הביטחון של יפריגפוש שפשוט לא מתאימה למציאות בה אנחנו חיים. אם הדג הפולטי היה מעיד קיבנימט את ירש ועזה אז טוב. אבל בינתיים אין ררך אחרת. גם הקיבנציקים של הפעילות הערבית, יודעים שאסיפות משק זה דבר אחד ושירות בשטחים זה דבר אחר. בשווחת סלון יש פתרונות ובשטח יש פתרונות אחרים.

"אם חוקר יפרק נחקר ולא ישיאר עליו עצם וזכוכת זה יגיע לחוליה שישאבא לעשות פח'ע, אז בכלל אין לי בעיה עם זה. אתה מבין אחי אפילו החשד יושעה בעפכות כך, אבל הוא חשב שהפעלת כוח תשחרר את לשוננו של הנחקר. אתה זוכר, ע', את המקרה של החוקר שהושעה אצלנו בגלל שהעיד ססידה לאיש הלארנכוך אנחנו הרי מגיעים למישהו שהוא לא מתם מהרצח, הוא מרכיב בחוליה ויש לנו קצב זמן ואם לא נמדר - ימותו אנשים. פשוט ככה. "אבל שחרע שאין סאריים. כשהיתה הדאמה כרומניה חשכתי לעצמי איך רכר כזה לא יכול לקרות אצלנו כי השירות לא היה יכול לצאת נגר העם שלו. אנחנו הגנו על אינטרס לאומי קרוש שהוא כעיקר הצלת חיי אדם בשטח הפעילות הערבית, וכשטחים אחרים - מגיעת נוק מדיעני שגם הוא יכול להתבטא בהצלחת חיי אדם".

אתם הכיתמו ע': "אנחנו לא עסקנו במישרין בחקירות אבל השתמשנו בכוח היו אירועים שהשתמשנו בכוח כדי לתת תוצאות ולא מתוך איה צורך לרסק מכות במישהו. לא פלאקוה ולא מכות עם מכשירים. זה יכול היה להסתכם ככמה תבסות יבשות הגונות, כשמש צריך היה, ולא יותר, כי מדיעין טוב לא יכול להתבצע אם אתה הורג. אתה הרי חוקר מישהו במסרה להגיע לאינפורמציה ולעצור עוד. אם תהרג אותו בכמות לא יהיה לך את זה. אבל כשחושכים עצים, עפים שבכים".

איך נראה חדר חקירות?

"חדר חקירות נראה בדיוק כמו חדר חקירות במסרה. חדר, שולחן, כיסא. להבריל מכל מיני דמיונות פרדעם שמתארים בעתונות את חררי החקירות שלנו כמו אלו שבמסגרים הבי אפלים, עם טבעות לקשירת הידיים והעלות לניקוח הדם. בעתונים ראינו ידיעה על עצור שהתלונן על עיניים קשים שכללו עמידה במשך שמונה שעות כשירי קשורות לצידור כול. אז קודם כל תרע שזה לא מתקן עיניים אלא צינור מים שזכר שם במקרה, שלא ארכיטקטים מיוחדים לחדרי עיניים בנו אותו. "הוא גם התלונן ששפכו עליו מים. אני חושב עצמי ליכול שואף שלום והחזרת השטחים ואני אומר לך שזו פעולת חקירה לגיטימית, גם אם יתברר שהאיש חף מפשע".

מה מתוך, מה אמרו?

"ססידה שנוכעת מהתפרצות לא מכוונת של חוקר, כחלק מההרפס האישיים שלו, זו חריגה מנהלים. בעיקרון משתדלים לא להכות. אני יכול להבטיח לך שאם מכים או לא כביצים, לא משפילים מינית, ולזה יש תליתלים של הוראות. לא פלאקוה, לא חשמל".

מה זה פלאקוה?

"אתה צוחק? אתה באמת לא יודע? פלאקוה זה מכה בכפות הרגליים כשחן קשורות. תקרא את ספרה של עמיה ליבליך על השבויים בסוריה ותקבל מושג ופרופורציה מה זה חקירות. פרופורציה נכונה לגבי אותם שבאים אלינו כסענות, אותם עתונאים שאני מאמין בכנתם, שאין להם הכלים הפרופורציוניים לגבי המאסרה בה אנו עוברים. לבקר זה יפה, אבל צריך פתרון ואני רוצה לשמוע משהו מאותם כתבני הגיגים, שייתן פתרון אחר כל עוד אנו בשטחים. אם מובל פוגע באוטובוס והוא רייס ושלושת ילדיה נהרגים, אני רוצה להבין איך אפשר לחקור את ההשוררים בשיטה על כוס קפה בניסיון לשכנע אותם אני מאמין בקלישאה שמישהו צריך לעשות את העבודה. אני מאמין שהממשלה חוקית ותהליך השלום חוקי, וכל זמן שאנחנו שם צריך לשמור על הביטחון ואת זה לא עושים על כוס קפה. זה הרי לא הבעיה שבין הצרפתים לפלמים בבלגיה.

"אני רוצה שתורע: נותרתי פעם מתמונה בעתון של ילד ערבי בן תשס"ו. רוגז. יחשב שאני ממש מפגז, אבל גם במלחמת לבנון, כשראיתי גופת חייל סורי מפורזת על 15 מטר, חשכתי על אטא שלו ותמונת הילד והדגן ממש היכנה אותי. אמרתי לעצמי עוסק בציד, כתובים, וממש דרגשתי את הרווח הציד ברצה אחריו. תפסתי אותו, ראיתי את פניו האדומים מתריצה, והגשתי את רשיקות לבו הקטן ואתה יודע מה עשיתי לו? הורדתי לו את השריונים וקשרתי את ידיו מאחורי גבו. וככה אני הדלך, עם ילד בן עשר שבקשי מניע לי עד הנומרה. הדלך סטייל וייטנאם. פתאום היכנה כי כבדק תמונת הילד והמפורזת מהשואה, חבש פאקסט וידיי מורמות, להבריל אלף אלפי הברלות. כל כך התביישתי.

"לא אכפת לי שיחשו אותנו למשטרים הבי אפלים כדורס אמריקני, לפנאמה, למרות שאנחנו לא חודקים אנשים מהליקופטרים, אבל אם מישהו משוה אותנו לקלגוסים הנאצים, הטמפרטורה שלי עולה ל-3000. אם תחלך מולי פנים, אני איה בו, און דה סאוס. אבל לירז הצנאי את הסכין שלי, תתכתי את השרוכים ואמרת לי לילך בערביה: רחם, רחם.

בשבוע שעבר עציר מת מכות. בחקירה בעזה.

"אני למרתי מרעי החיים באוניברסיטה ואני יודע קצת איך בגי גוף האדם. אני יודע שאדם יכול לחמוץ שסידים במוח באמצע הדרכ. אני לא אומר שהאיש מת בתא, אני בהחלט חושב שמישהו דפק בו תבסות הגונות. אבל אני לא מאמין שזה חוקר. זה יכול להיות מישהו מהגורמים בשטח - מג'כ או מינהל האגלס ו לא חריגה אלא בעיה.

"פעם הבאתי עצור למימשל ואיש מג'כ עבר ונתן לו צאמחה. פגיתי אליו ואמרתי לו: אם יש מישהו שמגיע לו לתת לו צאמחה זה לנו, לא לך. זה קדמם אחי - לתת מכות כך מתם. חו לא חריגה. כשאנחנו מביאים עצור למינהל, כל חוליער וכל זכ חוטם מוריד עליו חולה.

"מה, גם חולה אתה לא יודע מה זה בעיטה. עכשיו, אם יגידו לי שאיש שירות בכל זאת הרג את העציר, אני כהאלס אתיחם לזה בקטגוריה של חריגה וחוסר מקצועיות שצריך למנוע אותה. אבל על פניו קשה לי להעלות על דעתי שאיש השב'כ עשה את זה.

צריך גם לזכור שהשנתיים האחרונות הביאו לחץ עצום על החוקרים. עומס אריר של עבודה שיכול להביא גם לחריגות ואז ממצים את הדין. אולי לא כמנוחים שלך – לא מעמידים לדין פלילי, אבל השעיה או נזיפה, כמה שזה נשמע לך מצחיק ולא פרופורציוני יחסית לגרימת מוות לאדם, זה עונש חמור בשירות שבו המעורבות של העוברים כל כך גבוהה. יכול להיות שאפילו מעיפים אותם. אבל אני לא רוצה שאותה חרב של עמידה לדין פלילי תתהפך מעל ראשם של החוקרים כי העבודה שלהם היא תמיד על חורו של אותו תער שבין החוקי ללאחזק, בין האנושי ללאאנושי.

אני סומך על האנשים שמאחורי שולחן החקירות שיש להם את ההבנה והניסיון וגם את רמת המוסר, כמה שקשה להשתמש באותה מלה כאותם 'מרתפים', לרעת לא לאבד צלם אנוש. אני לא רוצה להישמע כמו יחצ"ן של השירות, אבל מרבית העובדים שם נשארים במסגרות. כי הם הרי אנשים כמנוי כמך. זה מה שיש לי להגיד. מה אני אגיד לך, אני מאמין באנשים הללו ואני מאמין בגוף הזה, גם אם יש בו, כמו בכל גוף, מרי פעם, מריכיים וקריכיים.

לשיחה עם השניים הבאתי את תצהירה החתום של פאטמה אברכאקה. בשלושה עמודי פוליו היא מגוללת בפרוטרוט את מהלך חקירתה בירי "סטיב" ו"אברעלא" ו"אבר יונס" ו"אברדהוד", חוקרי השב"כ. היו שם, לרביה, 4-5 ימי חקירה ללא שינה, קצת מעשי חנק, מכות וגם מעשי השפלה מינית. "אברעלא", כך הצהירה, שחק כחזה שלה, הפשיל את שמתלה, אמר ש"יכנס כה", היה נסער מינית.

נשמע לכם סביר שאלתי. ע': "אני לא אומר שאני לא מאמין לאף מלה. אני מוכן גם לצאת מהגתה שהכל נכון. אבל גם לפי התיאור שלה אתה רואה שזו לא מריניות. היא מתארת את ההתרגשות המינית של החוקר, את מכנסיו התופחים, את פניו המאדימות ואם זו היתה מריניות, הוא לא היה מגיע למצב הזה. אם כל הזמן היו החוקרים עוסקים במשמוש נחקרות, אז פניהם לא היו מאדימים ומכנסיהם לא היו תופחים. אם זו היתה המריניות, הם היו מקבלים עור של גינקולוג שכבר לא מתרגש נכלוס. יש כאן גלישה של החוקר ואני רואה בדברים שלה חיזוק לרברים שאמרת, שזו לא מריניות השב"כ, שבקורס חוקרים לא לומדים איך לזמו עצירות.

אני לא מקבל את ההתנהגות של החוקר, יחר עם זאת אני מבין אותה. בתוך הגיהנום הזה, יש אנשים שנסחפים, ולו רק בגלל שכולנו אנשים. השפלות מיניות הן לא נורמה. עכשיו גם אגיד

משהו פסיכולוגיסטי: תן לאנשים הנאורים והמפותחים ביותר את אותה תעודה פותחת-דלתות, של השב"כ, והם צריכים להיות בעלי שארדוח עצום כדי שלא יתדרדרו אל התחושה שהם מעל לחוק. אתה יורע איפה נתקלתי בתחושה הזאת? על הכביש. כשנסענו במכונית היתה לנו התחושה שחוקי התנועה נועדו לאזרחים רגילים, לא לנו.

ואי אמר על התצהיר של אברכאקה שרק אתמול נעצר רופא בכיד מכשירסבא על מעשה דומה, חזר יכול לקרות. אחר כך גם הוסיף כמה מלים על הערכים בכלל: "הגומה זה אחר הרברים שיש לערכים. הערכים חיים בעולם של רמיון. יש להם למשל את סיפור הדב'ע'. הדב'ע' הוא צנוע שעל פי האגדה שלהם מהפנט אותם בשתן שלו. כל ערבי שפגשתי, בא עם הסיפור של הדב'ע'. כששאלתי אותם אם הם עצמם נתקלו בדב'ע', אמרו: כן. כשלחצתי עליהם אמרו שאבא שלהם סיפר להם שהוא נתקל. יש בעיה עם הערכים, בעיה מנטלית, רבר נורא מה שאני אומר, אבל זה שונה מהמערביים בבסיס, במבנה הגנטי.

זה נשמע גועני, אבל אתה יודע שברואי לא יכול לעבור פוליגראף כי רמת המוסר שלו שונה משלך. אצלו – לדרוג את אותו זה בסדר. הוא יכול להגיד שעכשיו לילה וזה ייצא אמת בפוליגראף. יכול להיות שעם ססירה הוא יגיד את האמת. לא ערכים אף פעם לא היכו בשב"כ, לפי מיטב ידיעתי. כי לאנשים כמוני וכמוך לא צריך להרביץ. אפשר להגיע לאותן התוצאות עם קצת תיחכום ובלי מכות. אף פעם לא היכו ולא יכו, אני מקווה, איזה מזה-אירופי שבא פה לצלם. כי הוא יוריד את התחת גם בלי מכות. ערכי זה אחרת, כן, שמע, זה ההבדל."

מהשב"כ פרשו השניים כי הרגישו שמיצו את עצמם, כי פירמית הקידום צרה מאד, כי ע' כור בלימדיס וא' רצה לעשות כסף. בריעבר הוא קצת מצטער שטרש מר כל כך, כי להרוויח כסף ולהפסיד כסף נשאר בלאו הכי מספיק זמן. ואז היה כזה תוס בשירות: פעם נעלמו 200 דולר של נחקר כפרשת המתחרת היהודית. אף אחד בשירות, כך א', לא העלה על דעתו בכלל שמישהו גנב את הכסף. היום – אם אמצא כאן 200 דולר, לא אלך מאדם לאדם לשאול אותו אם הכסף שלו. משהו היה שם סדור: לא מקולקל מהחיים בתל-אביב.

אחר כך נבלעו ע' וא' נכממו. ובסירה הלכנות שלהם – כן, יש מלאיפן בסירה – ונעלמו, לא לפני שאמרו ששנותיהם בשירות היו שנות חיים היפות ביותר.

נספח ד'

תלונות על התעללות שהוגשו ליועץ המשפטי לממשלה, מר יוסף חריש.

הנספח כולל מכתב אחד מתוך שבעה שכתבה עורכת-דין תמר פלג-שריק אל היועץ המשפטי לממשלה. המכתב מפרט 5 תלונות על התעללות בעצירים בעת חקירה. על מכתבה זה (כמו על ששת מכתביה האחרים המפרטים 7 תלונות נוספות) לא נענתה עורכת-דין פלג-שריק. בהמשך הנספח אנו מביאים מכתב תזכורת שכתבנו ואת תשובת לשכת היועץ המשפטי לממשלה.

האגודה לזכויות האזרח בישראל
רח' ביאליק 12, תל-אביב, טל' 421859, 654726

במש/10/546
5 לינואר 1990

לכבוד
מר יוסף חריש
היועץ המשפטי לממשלה
רחוב צאלח-א-דין 29
ירושלים

א.נ.,

הנדון: תלונה על חקירה אלימה באגף השב"כ בכלא עזה - מרשי חאלד עבדל
אלרחמן מטר, חדר מוחמד פארס מוגרבי, איסמעיל חליל מוהרא, פתחי
חסיין חסן אל באואב, מנסור מוחמד אל תוואנטא (תכט).

נתבקשתי על ידי מרשי לצורך הענין שבנדון להגיש לאדוני את תלונתם על שיטות החקירה שננקטו כלפיהם, כדבריהם בתצהיריהם הרצ"ב, על ידי חוקרי השב"כ ב"אגף השמאלי" של כלא עזה. לבקשתם הצטרף פרקליטם, עוה"ד ראג'י אל סוראני מרחוב עומאר אל מוכתאר, עזה. כן ביקשו הנ"ל שתלונתם תיחקר והאחראים למעשים, אם ימצאו כאלה, יועמדו לדין פלילי.

1. כללי

ביקרתי בכלא עזה ב-2 לינואר 1990 והורשה לי, הודות לעזרתו הפעילה של היועץ המשפטי, לאזור חבל עזה, לפגוש את חמשת העצירים בתנאי שהזמן והמקום שאיפשרו גביית חתמתם. שחית'י בכלא כשלוש שעות. נפגשתי עם כל אחד מהמתלוננים לחוד. בחלק מהפגישות השתתף גם עוה"ד סוראני.

המתלוננים נעצרו בבתיים בין ה-21 לנובמבר 1989 ל-30 בו והועברו לאגף החקירות של השב"כ בכלא עזה.

דפוסי החקירה, עליהם דיווחו הנ"ל בתצהיריהם, דומים: משלא השיבו על שאלות החוקרים, החלו ההכאות, שבמסגרתן נקשרו ידיהם ורגליהם ושק הושם על ראשם באופן שכיסה את פניהם. הם הושכבו על הרצפה ברגלים פשוקות. מספר חוקרים השתתפו בו זמנית בהכאה, שכללה חניקה על ידי החוקר שיושב על חזה הנחקר ומצמיד שק רטוב לאפו ולפיו שלזה. חוקר אחד מועך או מכה באותה עת, את האשכים, חוקר נוסף מכה בחלקים אחרים. אחד המתלוננים הוסיף, שגז מדמיע הוזרם ממכל קטן לתוך השק שכיסה את פניו.

בין "סיאנס" אחד למשנהו הוכנסו הנחקרים לתא, המכונה בפיהם "פריג'ידר". שני מתלוננים דיווחו על שאיבדו, במהלך החקירה, שליטה על צרכיהם. אחד דיווח שחזר והקיא. שלושה סיפרו על אובדן ההכרה. שניים טופלו על ידי רופא, שהגיע לאגף החקירות.

החקירה גרמה לפגיעות שונות, פיסיות ופסיכולוגיות, לרבות כאבים והפרעות בתיפקודים שונים, שחלקם טרם נעלמו.

עולה מדבריהם, שהיה פער רב בין החשדות שהועלו נגדם ובגינם נחקרו, לבין ההודאות, אשר נתנו בתום החקירה, למשטרה.

מסירת ההודאה בפני המשטרה שולבה בקטעי חקירה על ידי השב"כ.

בהיותם ב"פריג'ידר" מנעו מחלקם את השינה. המשימה בוצעה על ידי חייל. החקירה נמשכה עד 21 יום.

כינויי החוקרים אשר הוזכרו ע"י המתלוננים, הם:

ג'אק, אבו עיסא, מוסא (ע"י המתלונן חאלד עבד אל רחמן מטר): אבו אווני, אבו זיאד, מוסא, ג'אק, אסי ועדי, המכונה גם מוטי (ע"י המתלונן איסמעיל חליל מוהרא): ג'אק - אדם שמשקלו כ-100 קילו (ע"י חדר מוחמד פארס אל מוגרבי).

תלונתו של חאלד עבד אל רחמן מטר, מ.ז. 911425130.

חאלד עבד אל רחמן מטר נעצר ב- 21.11.89. חקירתו החלה באגף השב"כ של כלא עזה בו ביום.

להלן קטעים מתצהירו:

"הוכנסתי מיד לחדר החקירות. כשסירבתי להשיב, כבול ידיים הושכבתי על הגב על הרצפה והחלו להכות אותי בכל גופי. שמו שק רטוב על ראשי ודחפו את השק לנחירי באופן שנעצרה נשימת. תוך כדי ההכאה תסמו את נחירי, וכן היו תופסים באשכ. כך זה חזר על עצמו כשש פעמים בזו אחר זו. בין הפעמים רק שאלוני האם אני רוצה לדבר על יחסי עם אדם אחד, שנקבו בשמו. ייחסו לי שאני ממונה על האדם הזה במסגרת האינתיפדה. אינני זוכר כמה זמן זה נמשך. שהייתי באגף החקירות 11 יום וחשבת שבייליתי שם 5 ימים. איבדתי לגמרי את תחושת הזמן. בין הסיאנסים הושבתי על כיסא, עם השק. אינני יודע מתי הודיתי במה שרצו שאודה. במהלך אותם 11 הימים הושמתי ב"פריג'ידר". לא יודע בדיוק מתי לכמה זמן. כי כזה היה מצבי. בשלוש אצבעות ידי השמאלית (אגודל, אצבע ואמה) איבדתי תחושה. שמתי לב לכך כאשר הועברתי מהחקירה, כעבור 11 יום. אינני יכול להרים משקל. יש לי כאב מצד שמאל מתחת לבית החזה. אמרתי זאת לרופא, אשר אמר שזה יעבור. במשך 11 הימים ישנתי פעמיים. באותו הכיסא. בין החקירות. חקרו אותי ג'אק, אבו עיסר ומוסא. במצב שבו הייתי לא יכולתי לעמוד על פרטי המראה שלהם. הודיתי שתאימתי בין גורמים. לא הודיתי שאני ראש עזה מטעם החזית העממית כפי שרצו שאודה, אבל הודיתי שהייתי ממונה על מחנה שאטי ושכונת נאסר. לא הודיתי בשופ פעילות אלימה.

3. תלונתו של חדר מוחמד פארס אל מוגרבי, מ.ז. 906131032

חדר מוחמד פארס אל מוגרבי נעצר ב-22.11.89. הוא הועבר מיד לחקירה בכלא עזה.

להלן קטעים מתצהירו:

"הוכנסתי לחקירה. היו 2 חוקרים. ...משלא שיתפתי פעולה החזירו את האזיקים וכשאני עומד החלו להכות בחוזקה על כל הגוף. "תענה, אתה גבר או אישה?" אח"כ העבירו אותי למקום חקירה אחר. עשו "בננה" (כובלים את הידים על הגב, כובלים את הרגלים ואח"כ קושרים את קרסולי הרגלים הכבולות אל הידים הכבולות - ת.פ.ש.). שמו אותי על הבטן והעבירו אל הגב. שמו שק על הראש. סתמו רת הנחיריים ואת הפה. מעכו את האשכים. וחזרו על השאלה: "אתה גבר או אישה?" היו מסירים את השק כדי שאוכל לנשום דקה. כמעט איבדתי את ההכרה. זוכר שהושיבו אותי על כיסא ללא אזיקים על הרגליים וביקשו שאספור: 1,2,3. תחילה לא ראיתי טוב. התחילו לשאול אותי כשמואים לי אצבעות: "כמה?" כעבור 10 דקות חזרו לחקירה: "בננה" וכמתואר לעיל. אמרו: "נביא לך ראיות ותודה ממילא". כך עד הבוקר. ידעתי זאת, כי דיברו על ארוחת בוקר. הכניסו אותי ל"פריג'ידר" ואמרו שזו רק התחלה קלה. "מחר תראה מה יבוא". ה"פריג'ידר" חשוך לגמרי. וקר. רעדתי. לא יותר מאפס מעלות אולי. או אולי מפני שהוכיתי לא יכולתי לאמוד את הטמפרטורה. כעבור כחצי שעה העבירו אותי לצוות חדש. כ-6 אנשים. הזמינוני לקפה ואמרו לי לדבר בטובות. סירבתי. לקחו את הקפה ממני והתחילו בטיפול כמתואר לעיל. אני חושב ש-5 השתתפו ואחד פיקח. אחד ישב על התזה, אחד היכה וקפץ על הבטן ואחד מעך את האשכים. כתוצאה מזה השתנתי והפרשתי צואה. רבים סיפרו שכך קורה להם.

זה נמשך כמעט כל היום. איבדתי את תחושת הזמן. איבדתי את ההכרה כארבע פעמים. מצאתי את עצמי כל פעם יושב על הכיסא. קשה לתאר את המצבים האלה. אני מעדיף מוות על החזרה למצבים האלה. איבדתי שליטה עצמית לגמרי. ... כמעט כל יום הייתי בחקירה כנ"ל. אם אמרתי "לא" (לשאלתם) היו עושים לי "בננה" או כובלים ידים ומכים כנ"ל. כעבור כמה דקות הייתי מודה במה שהם אמרו לי. ... בסוף אמרתי: "טוב. הרגנו אותו." ואז שאלו: "איך?" עניתי: "לא יודע איך." לחצו, ואז אמרתי: "חטפנו וחטכנו לחתיכות." שאלו: "איפה?" אמרתי: "לא יודע." ... למחרת שוב קראו לי. אמרתי להם שכל מה שסיפרתי - לא נכון. אמרו: "כן, אבל אנחנו יודעים שהחזית העממית הרגו אותו." אמרתי: "אין לי כל קשר לרצח." כשהמשטרה גבתה את ההודאה שלי, לא שאלו אותי בכלל על זה. ... כמה פעמים בזמן מסירת ההודאה קראו לשב"כ או הכניסו אותי לחדר החקירות. ... עד עתה אינני יכול להשתמש ביד שמאל בזרת ובאמה של יד ימין. הידיים שלי רועדות. גם בחזה יש לי כאבים עד לקושי לנשום. כאבים גם משני צידי המותן והחזה. לא יכול לישון. האשכים כואבים. אני מרגיש שאינני נושם באופן סדיר. מתקשה להתרכז."

4. תלונתו של איסמעיל חליל מוהרא, מ.ז. 922811450

איסמעיל חליל מוהרא נעצר ב-24.11.89, והועבר לחקירה בכלא עזה.

להלן קטעים מתצהירו:

אבו אווני, שהיה פעם קצין בראש ג'באליה, שוחח איתי כחצי שעה. ... הוא אמר שאני בראש הוועדה העממית בג'באליה ושמי המתחתי "אחמד", וכן שהרגתי משהו. הכחשתי, ואז אמר: "אתה אשם שלא אוכל לדבר איתך בעדינות." ... ביום הראשון כשסירבתי להודות, הוכיחי על האשכים. החוקר מחץ אותם בידו והשכיב אותי על הרצפה. שם שק על ראשי ופני, ואח"כ שפך מים על השק. והתחיל להכות את ראשי בריצפה עד שזב דם מהראש. זה חזר על עצמו. לפנות בוקר, בערך בלשלוש, לקחו אותי ל"פריג'ידר", עד בערך שש. אז אבו זיאד קרא לי ואמר, שאבו אווני אמר לו שאני לא אדבר. עניתי שאין לי מה לומר. אמר: "אם לא תדבר, תדבר מהתחת." הזכירו לי את מחמוד שעבר עינויים קשים. הוחרתי ל"פריג'ידר". כעבור כשתי שעות בא צוות אחר ומוסא בראשו. וכן ג'אק, טוני, עדי (שקוראים לו גם מוטי) ואסי. הכניסו אותי לחדר. הידקו את האזיקים והשכיבוני על הריצפה. אחד ישב על חזי. טבלו את השק במים, התחילו להדק את השק בפני, לאף ולפה, אחד מועך את האשכים, אחד בועט בבטן. זה ארך כ-10 דקות. ניסיתי להתנגד והצלחתי להזיז אותם מעלי. אז שמו כסא בין רגלי כשהן פשוקות. הם טיפלו בי כמתואר לעיל והוסיפו גז מדמיע ממכל קטן לתוך השק. איבדתי את הכרתי. אמרתי שאני מוכן לדבר. שאלו אותי על קשר עם אדם בשם חדר. שאלו אותי על רציחות. הכחשתי כל קשר. זה נמשך כחצי שעה. הם חזרו לענות אותי כמתואר לעיל. אחרי כל סיבוב אמרו: "זו עדיין בדיקה, עוד לא התחלנו ברצינות." הוכנסתי שוב ל"פריג'ידר". בשעות אחה"צ, 3-4, החל סיבוב חדש. ... הם חזרו לעינויים, אבל בלי הגז. כשהייתי ב"פריג'ידר" חייל היה מציץ פנימה, מדי פעם, ואם היה מוצא אותי שין, היה מעיר אותי. כך זה נמשך 4 ימים. ביום הרביעי העבירו אותי למסדרון, בעמידה. חייל היה מכה אותי מדי פעם. כך זה היה עד היום העשירי.

אחרי היום הרביעי ההכאות פחתו. החקירה נמשכה, אבל היתה יותר קלה. לא הנקו אותי, אבל חטפתי סטירות ולחצו על האשכים..."

5. תלונתו של פתחי חוסיין חסן אל באוואב, מ"ז 92288563

פתחי חוסיין חסן אל באוואב נעצר ב-28.11.89. הוא הועבר לחקירה בכלא עזה.

להלן קטעים מתצהירו:

"מיד הובאתי לחקירה. חקר אותי משהו שאת שמו איני יודע. הציג לפני את החשדות. אמר שהשיחה כשיטה היא רק עבדתי: יש ראיות ויש עדים. בערך בשעה שלוש שאל על כל מיני אנשים שבכלא, על אנשי חז"ע. לא היה לי מה לומר. אז אמרו לי שהחקירה תהיה קשה.

ואכן, ידי נכבדו וכן גם רגלי, וגם אלה לאלה בשרשרת מאחור. החלו מכים עד שהשכיבו אותי כך על הרצפה. שמו כיסא בין רגלי. אחד ישב על הכיסא - זה שתפקידו להכות על האשכים בידיו וברגליו. אחר ישב על החזה - זה שתפקידו לשים שק על פני ולשפוך מים על השק. הוא הידק את השק לאף ולפה במשך כ-30 שניות.

ואחר כך שואלים: "רוצה להודות?". מרשים לנשום קצת וממשיכים.

מכות על הבטן ובמקומות אחרים.

כך בין השעות 4 - 6.

כך זה הלך 11 יום, ואני בחדר החקירות 4 - 3 שעות ואח"כ ב"פריג'ידר". זה חדר קטנטן וחשוך לגמרי וכנראה מטרתו לרענן אותי. בגלל המכות הגוף מחומם ולא הרגשתי אפילו את מלוא הקור. יתכן וה"פריג'ידר" מיועד גם לטשטש את המכות.

לפעמים נשארוני זמן רב ב"פריג'ידר". הרבה זמן. כל הלילה. ואז הרגשתי קור. או כשלא היכו אותי.

יומיים אחרונים בחקירה לא אכלתי ולא שתיתי.

השתנתי בעת החקירה והשתן היה אדמדם. בפרט בימים הראשונים.

פעמיים איבדתי את ההכרה והתעוררתי כשהם מכסים להעיר אותי. זה אחרי שהם סתמו את פי ואת אפי. איבדתי אז כל תחושה אחרת פרט לחנק. ההרגשה היא שהולכים למות. פעמים ביקשתי למות. לא התנגדתי, כדי למות. ובכל זאת, בו זמנית, הרגשתי שאני ממשיך להילחם על חיי.

כשהיו מחזירים אותי ל"פריג'ידר" הייתי משוחרר מה"בננה". ידי היו על בטני, כבולות.

ביום ה-11 הורדתי למטה לשני לילות - שישי ושבת.

ב-13.12 האריכו את מעצרי לפני שופט.

ב-9.30 בערך של אותו יום שאלו אותי על אחד שהיה איתי ב"זינזנה".... אמרו לי: "כל מה שאמרת לו רשום אצלנו, כי הוא קצין ולא אסיר." אמרתי: "לא דיברתי איתו כלל." ואז התחיל הזמן הקשה של החקירה. חזרו על ההכאות שתיארתי קודם. כך זה נמשך 6 ימים. נתנו לי קצת לישון וחזרו לחקור כנ"ל. ולזרוק שאלות.

ב-18.11.89 התחלתי למסור הודאה למשטרה, שעמדתי בראש וועדה עממית של חז"ע.... החוקרים דרשו שאודה בכל מה שאחרים אמרו עלי. אח"כ כשבאה המשטרה לחצו עלי כנ"ל, ואם לא אישרתי משהו, השוטר היה קורא לאיש שב"כ. זה שהיה בחדר החקירות של השב"כ. טענתי שבמצבי הגופני והנפשי אינני מסוגל למסור הודאה. אינני יכול להחזיק עט ביד. חתמתי כדי להיפטר. לא קראו לי את ההודאה, רק כותרות.

ב-19.12 סיימתי עם המשטרה. לקחו טביעות אצבעות. הוצאתי למזדרון. שם הוכיתי על ידי עובדים ושבים....

...עד עכשיו אני לא מרגיש חלקים בגופי ולא יכול לישון. כאב בזרועות, בכתפים, בחזה. בסביבות המותן בצד ימין מרגיש כמו בלון בפנים. גם בידים ובאצבעות אין לי שליטה מלאה. בפרט ביד שמאל. לא יכול לשבור ביצה לשנים. וקצות האצבעות רועדות. כעבור שבועיים מכילאתי ראה אותי קצין בספירה. לא יכולתי לעמוד. לקחו אותי לקליניקה וקיבלתי איזו תרופה, אבל איבדתי אותה בעת החקירה."

6. תלונתו של מנסור מוחמד מוחמד אל תוואבט (תבט), מ.ז. 925545262
מנסור מוחמד מוחמד אל תוואבט נעצר ב-30.11.89. הוא הובא לחקירה בכלא עזה.

להלן קטעים מתצהירו:

"הובאתי לכלא עזה ישר לחקירה. לא שאלו אותי על משהו מסויים אלא באופן כללי על "פעילות צבאית". אח"כ באופן יותר מפורט. אמרו: "יש חברים שאומרים הרבה עליך". אמרתי: "אין שום דבר".
באותו לילה התחילו בחקירה קשה.
ביום חמישי, יום שלם, וכך גם ביום שישי עד לצהריים.
קשרו לי את הידיים מאחור וכך גם את הרגלים. הכניסו לחדר החקירה. שאלו שאלות. אמרתי שאין לי מה לומר. אני עומד ומתחילים עם מכות. אח"כ השכיבו אותי על הגב. שמו שק על הראש והתחילו לחנוק באף, בפה ובגרונן.

ארבעה אנשים. אחד חנק, אחד ישב על הבטן. אחד הרביץ על האשכים עם היד. הרביעי יושב על הכיסא שבין הרגלים שלי שומר שלא אסגור אותן, שיוכלו להכות על האשכים.

ביום שישי נתנו לנוח. גם בשבת. ביום ראשון חזרו עוד הפעם. באותה הצורה. אז כבר היו לי נפיחויות על הגוף, באשכים, ברגלים, בגרון. יש לי הולקוס מזמן, אז היו לי כאבים. הקאתי הרבה פעמים. הביאו רופא שנתן כדורים. הרופא ראה אותי באגף החקירות. לא יודע באיזה יום.

המשיכו את החקירה בימים א' - ג'. ביום ג' בהיאו את החבר שלי פתחי. לפני זה ואחרי זה הייתי ב"פריג' ידר" 4 לילות. ביום השישי ובשבת הנ"ל נתנו לי שמיכה וישנתי.

כשהביאו את פתחי אמרו שנתן לי מכתב מחו"ל שמציע לי לעבוד, לארגן מחדש את הצד הצבאי של החז"ע. הודיתי בזה. ביקשתי שידייקו מה מייחסים לי. הם יודעים ששום דבר לא עשיתי. הודיתי גם שכתבתי מכתב לבקשת פתחי לאדם מסויים. אמרתי את זה ביום ג'.
ב-18.11.89 האריכו את מעצרי ב-90 יום.

"אני מרגיש חלש. יותר מבימי החקירה. מדרדר. מהקור בצינוק. אין מספיק שמיכות. כאבים באשכים ובידיים. לא מרגיש את הידיים."

7. ביום 12.12.89²¹ שיגרתי לאדוני את תלונתו של מחמוד מדקור בדבר חקירתו בכלא עזה בראשית חודש נובמבר. מתצהירו של מדקור מצטיירת תמונה דומה לזו העולה מתצהיריהם של חמשת המתלוננים הנ"ל.

אבקש את אדוני להורות על חקירה מיידית ויסודית של התלונות שבנדון, ולהודעני את תוצאותיה.

רצ"ב: צילום תצהירי המתלוננים.

ת. בכבוד רב,
תמר פלג שריק עדין

תא"ל אמנון סטרשנוב
הפרקליט הצבאי הראשי
רחוב דוד אלעזר 6, ת"א, הקריה

העתקים:

סא"ל יעקב חסידים
היועץ המשפטי לאח"ע
ד.צ. 01105
צה"ל

מדינת ישראל
משרד המשפטים

ס. 11.11
נח קבל

לשכת היועץ המשפטי לממשלה

משרד המשפטים
המשרד הראשי

ירושלים, א' בכסלו התשנ"א
18 בנובמבר 1990

7322/12
זש (5672)

לכבוד
הגב' תמר פלג-שריק, עו"ד
האגודה לזכויות האזרח בישראל
רחוב ביאליק 12
תל-אביב 63 324

ג. נ. ג.

הנדון: תלונה בדבר חקירת שב"כ בכלא עזה
סמך: מכתבך מיום 12.11.90

הננו להודיעך כי העברנו את מכתבך שבנדון לבדיקה ולהתייחסות, ועם קבלת הממצאים, נשוב להודיעך.

בפסקה האחרונה למכתבך שבנדון את מציינת, שטרם קיבלת תשובה לעשר תלונות דומות לזו נושא מכתבך, בדבר חקירות שב"כ בכלא עזה, וזאת בנוסף לתלונות על חקירות שב"כ בבתי כלא אחרים.

היועץ המשפטי לממשלה הנחני לבקשך להעביר אלינו את תצלום אותן התלונות שעליהן טרם נענית כדי לאפשר את בדיקת העניין, ובמקרים בהם טרם נענית - ליתן מענה לאות בהקדם.

ב ב ר כ ה,

גלעד נויטל
עוזר בכיר ליועץ המשפטי לממשלה
בשם היועץ המשפטי לממשלה

העתק: פרקליטת המדינה

רח' צלאח אדין 29 ת.ד. 1087 י-ם מיקוד 97200 טל' 708511 פקס 02-869473

בצלם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים
 'بتسيلم' مركز المعلومات الاسرائيلي لحقوق الانسان في الأراضي المحتلة
 B TSELEM - The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories

21.11.90

ש.מ. 956

מר יוסף חריש

היועץ המשפטי לממשלה

רח' צאלח א-דין 29

ירושלים

שלום רב,

צוות בצלם עוסק עתה בהכנת דו"ח על שיטות החקירה של השב"כ.
 לשם כך אנו מעוניינים במידע בקשר לחקירת מקרי מוות יחשד
 לעינויים באגפי החקירות של השב"כ.
 אודה לך מאוד כאם תסייע לי במתן מידע על הנושאים הבאים.

1. האם בעקבות חקירות מקרי המוות באגפי החקירות בבתי הכלא
 הועמדו לדין אנשים שלכאורה היה להם חלק בגרימת מוות?
2. מהו מצב הטיפול בחקירת התלונות שהובאו לידיעתך על ידי
 עו"ד תמר פלג-שריק?

א. תלונותיהם של הרשומים מטה נשלחו אליך ב-5.1.90.
 (במש\10\546).

1. חאלד עבדל אלרחמן מטר מ.ז. 911425130
2. חדר מוחמד פארס מוגרבי מ.ז. 906131032
3. איסמעיל חליל מוהרא מ.ז. 922811450
4. פתחי חוסיין חסן אל באואב מ.ז. 92288563
5. מנסור מוחמד אל תוראבטא מ.ז. 925545262

ב. תלונה שהוגשה ב- 21.12.89 (בש\542\10) על חקירתו של
 מחמוד מוחמד עבדאללה מדקור מ.ז. 90388553

ג. תלונה שהוגשה ב 8.5.90 (במש\10\ע\656) בדבר חקירות:

1. מוחמד צבחי איברהים גית מ.ז. 920806379

2. ~~מחמוד מוחמד עבדאללה מדקור מ.ז. 90388553~~

רחוב קרן היסוד 18, ירושלים 92149. טלפון 02-667274, 02-667271, פקס 02-667946
 شارع كيرن هيسود ١٨ القدس ٩٢١٤٩ تلفون ٠٢ - ٦٦٧٢٧٤ / ١
 18 Keren Hayesod St, Jerusalem 92149, Tel 02-667271, 667274, Fax 02-667946

B'TSELEM - The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories

מ ד י נ ת י ש ר א ל

משרד המשפטים
פרקליטות המדינה

תאריך: י"ב באדר תשנ"א
26 בפברואר 1991

מספרנו:

לכבוד
ד"ר דפנה גולן
רחוב קרן היסוד 18,
ירושלים 92149

ג.נ.,

קיבלתי פניה שהעברת ליועץ המשפטי לממשלה מיום 21.11.90 בו מועלות על ידך שאלות בעניין הנוגע להקירת השב"כ.

לאחרונה הגברנו הטיפול בנושאים המועלים במכתבך, ואנו מקוים להעביר אליך במרוכז תגובתנו לגבי השאלות שהעלית במכתבך. עם קבלת התגובות לגבי כל התלונות המאוזכרות במכתב.

צר לי על האיחור במשלוח מכתבינו, ונקוה להעביר אליכם תגובתנו בזמן הקרוב.

ב ב ר כ ה,
ריס
רחל סוכר
המשנה לפרקליט המדינה
לתפקידים מיוחדים

אט/342

פעילות **בצלם**, ובכללה הפקת פרסים זה, מתאפשרת בזכות תרומותיהן של הקרנות הבאות:
קרן פורד, הקרן החדשה לישראל, קונונימה, מרקו, קפלן, ביידל, מילט, ארטס, ארטס, סמואל רובין.